

- ci testes, sed alij plures adessent testes contra quos non objiceretur. nā frustra illud fit quod non releuat. & de materia vi. Rebuff. eo. tract. nu. 37. cum mult. seq. & vi. sup. nu. 95. cū seq. p. 1. & in fi. 3. p. Reprobantur etiam non solum per iudicem, verum etiam per alios testes contrarios partis aduersæ. tex. est in cap. series. extra de excep. & in c. licet. de probat. & qui posterior res, & veriores sunt prævalent, vt supra dictū est. statigitur firma conclusio ista, quod testes reprobantur, vel ipso iure, vel officio iudicis parte instante, aut propter inhabilitatem personæ, vt est tex. in cap. in præsentium. & ibi Francisc. Aret. extra eo. & latè Alber. de Malc. eo. tract. c. 5. Quæ personæ reprobatio fieri debet ante publicationem processus, eo maxime si iudex cognouit illum ipso iure fore repellendum, vt pauld post dixi: sed obiectiones quæ ipso iure non fiunt, possunt fieri etiam post publicationem, si præcesserit protestatio, de qua inf. dixi num. 14. & tradit Rebuff. d. tract. nu. 28. & seq. Aut quia sunt minus debito & legitimo numero, vel plures magis quam decet negotio, vnde propter effrenatam multitudinem reiiciuntur, vt sup. dixi. Item reprobantur propter eorum dicta de directo contraria, & ambigua, quamuis testium verba ambigua à iudice debent interpretari, vt quam possibile sit, saluetur dictū testis per l. voluntati: C. de fideic. & sentit Paris de Put. d. tract. find. c. 7. nu. 29. quod est verum, si aliter clara reddi nō possunt: quia iudex tenet testē repetere super vobis obscuris, vt inf. nu. 190. ver. quinto fallit. eadem par. Itē reprobantur, quia minus legitime cōcludunt: & nō sunt rite recepti, non citata parte, nec deposuerunt cum iuramento. Doctor. in l. solam. C. eo. Tind. eo. tract. in princ. ibidem. nu. 8. Cauale. d. decif. 46. nu. 315. in l. p. Maria. soc. eo. tra. n. 32.
- 10 Quinimō secundum Bar. in l. si quis legatum. nu. 4. ad l. Cor. de fals. testis depositio sine iuramento, facit illum suspectum de falso. vi. in sup. 11 3. p. nu. 38. Quandoq; etiam testes reprobantur ab eodem met producente, precipuē in alia instantia vel circa aliam causam aut personam. secundum Odofr. in l. si quis. C. de test. qui dicit communiter ita obseruari. Boer. decif. 245. nu. 3. qui dicit dictam. l. si quis esse canonizatam: vt 4. q. 3. c. 3. vi. Vrsor. dec. 216. & exemplificat Doctor. in d. l. si quis. C. de test. & Boss. eo. trac. n. 13. vers. item scias. & Spec. d. titu. §. 7. vbi vñ distinguere: nam si superuenerit inimicitia inter testem, & producentem, absq; culpa producētis testē, hoc in casu poterit ab eo reprobati, intellige ante quam deponat, sed postquam deposuerit, non poterit pars producens testem illū reprobare; & ita procedit ista communis opinio de qua supra dictum est, & tenet eam Bar. in d. l. Carbonianum, §. duæ causæ, ff. de carb. ædic. secus si factio producentis inimicitia superuenerit: ex alia causa vel ob aliam causam nō potest testis reprobati à producēte. est magis communis opinio. doc. in d. l. si quis testib. C. de test. Boer. decif. 245. nu. 3. & altera pars poterit vti dicto testis producti contra se; secundum gl. in c. fratris in fi. de test. & an pars repulsans testem possit postea vti dicto testis dicam inf. nu. 18. & testis contra producentem probat etiam deponēdo per verbum credere. Maranta 6. p. de testiuū productione nu. 16. Ro. conf. 104. & nota vnū in practica, quod si testes sint mortui post eorū depositionem tamen possunt et repulsari post
- 12 mortē, ante publicationem. Carauita in Mag. Vic. ritu. 73. in fi. Nam esset patens aditus reprobandi testes quos quis produxit, quando pro se non deposuerunt. Reprobantur pariter testes, quia post terminum producti fuerint, & post didicita, & testificata. Bart. & Docto. in auth. at qui semel. C. de probat. Menoc. de arbit. iud. q. 34. per to. car. 22. vbi cautelam ponit per quam testes etiam post didicita, & testificata poterit produci, quæ cautela est, si peratur acta declarari nulla. Sed regulare est, quod testes quouis modo reprobantur ante sententiam, post eorū publicationē. C. ad hoc extra. eo. vi. inf. n. 120. & 123. & nu. 214. est tñ aduertendum, vt prius præcedat protestatio, ante publicationē, in qua 14 protestans dicat sibi reservari facultatem tam obijciendi contra personas, quā contra testium dicta, si & quatenus expedierit, & ita in factis scribere talem faciat protestationē ad effectū, vt qñ reprobatio petetur à iudice, tunc tale possit ostendere protestationē iudici; q̄ practica semper obseruari consulo, & eam ponit mod. Pract. stiac. c. 17. n. 53. Prac. Pap. in for. iur. test. gl. in ver. alias non audiretur, & est tex. in d. C. in præsentium. extra. eo. Reb. d. tra. art. 34. n. 6. Bal. d. l. si quis. n. 7. c. de tes. alias non præcedente tali protestatione, pars videretur acconsentire, & approbare, quod notat; & talis protestatio quando tendit ad odium testium, vt quia sint excommunicati, Iudæi, vel Banniti, & similes, necessaria non est; secus quando tendit tātum ad fauorem reprobare volentis, nā tunc est omnino necessaria, & hanc esse communem opinionem, & declarationē testantur omnes. can. in d. c. in præsentium. & Maran. de test. repulsa sub n. 2. p. vi. item qñ testes recipiuntur absente parte non est necessaria talis protestatio secundum Alex. Stiac. in d. eius Pract. c. 17. nu. 34. & ibi de modo faciendi talem protestationē præponit. Ipse autem laudo vtroq; casu talem fieri 15 protestationem, abundans enim cautela non nocet, & cauti procuratores eam nō omittunt, vt sentit Bald. in d. l. si quis testibus. col. 2. in fi. C. eo. Bart. & Doc. in l. non solum. §. morte. cū 16 materia, ff. de noui oper. nunt. At si facta erit in tempus non congruum, volens reprobare suscipiet magnum onus iuri iutandi, se nō malitia, nec calumniose reprobare testes, quod iuramentum est valde periculosum nec potest remitti, quia est iuris diuini. Exo. c. 22. refert Menoch. de arbit. iud. q. 20. car. 17. Affectio. n. & nimia passio saepe homines fallit, & ideo, omnis quisque prius se ipsum prober: non enim vitari potest 17 test quo minus hoc non suscipiatur iuramentum, quia necessarium est, vt est cōmunis opinio. Doc. in d. c. in præsentium. Dant tamen cautelam, vt quo ad personas obijciatur, & excipatur ante publicationem, quando. si testes iurauerint nam eo in casu euitabitur onus talis iuramenti malitiæ, & ita dicit Lanfr. de Oria. eo. tract. E nu. 46. & ibi Cels. in addit. lit. o. & protestatio præcedens poterit fieri in primordio & generaliter. Io. And. in c. in præsentium, de test. & iuuat etiam, quia iudex poterit ex officio testem repellere quando ex actis nō apparebit esse idoneum. Bal. in l. etiam iuri. C. de test. est verum quod pars tenet allegare iudici dictas testis exceptiones in specie postquam ex actis constiterint, sed exceptiones quæ ex actis non constant: debent probari cum suis circumstantijs necessarijs, & qualitatib. Boer. decif. 321. quāuis nō sit necesse

necesse exprimere diem neq; horam. Rot. decif. 295. in nouis. & dicam. n. 36. & protestatio alium operatur effectum cōseruatiuum quia si erit facta debito tempore, & testes qui non erant examinandi fuerint examinati nō probant. Marf. pract. §. diligenter. n. 145. est etiā aduertendu. n. quod protestatio fiat cum clausula: quatenus opus sit; alioquin posset esse quod testis deposuerit etiam ad fauorem protestantis, qui protestando sine dicta clausula sibi praiudicaret. Marāta. Acta. 13. n. 14. Quid si protestans vellent recedere à dicta protestatione, an possit; & in hoc sunt contrariae opinionones, tamē verior op. & co. tenet quod possit, dummodo protestatio sit facta in genere, secus si in specie, & re integra. text. cum glo. & ibi. doct. ca. 111. in præsentiū. de test. Boer. decif. 245. n. 5. & 6. Rursus post quā partes approbauerunt dicta & personā testium non poterit postea probare contrarium. reg. q. semel de reg. iur. & facit illud Brocardicum, quod approbo non improbo. l. sicut maior. C. de repud. quia per approbationē vim sumit probatio, vt per Saly. in l. quæstionem. C. de fideiuss. & Bal. in l. bonæ fidei. C. de reb. cred. & eos sequitur Blanc. de compromiss. q. 8. nu. 29. reiectis tribus fundamentis Alciat. qui contrarium tenet in l. 1. §. fin. de verb. ob. dummodo de tali approbatione constet in actis; & Nota q. si Reus in termino reprobatorio nihil produxit, vel reprobāit, q. nec actor aliqd de nouo producere, vel primas eius pbationes coadiuuare poterit, sm Casp. de sta. c. 24. n. 37. p. 1. Et ibi per eū adduc. & stāte supradicta protestatione, pars poterit p parte approbare, & p parte reprobare attestatōne etiā à producete. c. Rayn. & c. Raina. extra de test. Spec. de test. §. 1. nu. 69. vers. quid si pro vtraq; parte, sed circa dictum testis qualificatum illud cum sua qualitate est recipiendum. per l. Aurelius. §. idē de lib. legat. Causæ autē quæ ob defectū personæ testes repellunt, sunt hæ; opponitur primo, vt dixi in prin. quod testis est pupillus. l. inuiti. si. eo. Itē qd est seruus. l. qui testamēto. §. seruus. ff. de testa. Alberi. eo. tract. nu. 19. c. 5. & per to. Itē, quod est infamis de iure. tot. tit. ff. quib. vt indig. & to. tit. de ijs qui not. infra. & isti sunt, qui per sententiā damnati sunt capitaliter, vt homicidæ, latrones, lenones, mulierbra passi, meretrices, & similes Albe. d. c. 5. n. 24. tex. in c. 2. extra eo. no. in ca. in primis. 2. q. 1. Item quod sunt viles, & ignoti, & pauperes. auth. ignoti. & ibi Doct. C. eo. l. ob carmen. ff. eo. & de quib. pulchrè habetur apud Horat. in sermo. incip. Ambubaiarum collegia, Pharmacopola, mendici, mimi, Balatrones, &c. Item quod sunt criminosi, adulteri, blasphematores, mendaces, homicidæ, falsarij, & qui diu mala fecerunt, aded qd in malum habitum naturā conuerterint, & pro talibus digito sunt cōmuniter notati. de quib. in c. testimonium. de test. ext. & 4. q. 3. vers. si testes. Spec. eo. tit. §. 1. ver. itē oponitur, quod est criminofus, vel opponitur quod testis sit omnino surdus, mutus vt de Brac. reg. 4. p. nu. 466. vt per Farin. q. 61. nu. 43. & fallit si per sensū in quo non est defectuosus deponat. n. 45. furiosus; de ebrio tangit Vulp. conf. 87. nu. 4. Sed furiosus habēs dilucida interualla de eo quod scit aut vidit pacato furore, etiam quod furor superueniat, eo cessate poterit testificari. Alber. eo. trac. n.

32. vers. quādo repellatur testis. & debet constare de interuallo. Gomes. var. resso. tit. de exemplari. substit. c. 7. n. 11. Farinac. q. 61. de furioso. fol. 124. eo. trac. de test. Fatui vero & mēte capti, qui nesciūt quid dicant, & extra propositū loquuntur ac respondent, non sunt testes idonei, sed si de recēti examinētur ad recognoscēdum aliquem admittuntur. Bar. eo. trac. de test. n. 98. cum seq. aperiant tamen viā iudici: idē de prodigo quando a dementia oritur prodigalitas. Gomes. var. resso. tit. de substit. exemplari. nu. 4. Secus si prodigalitas oritur à praua cōnersatione, vel ab amore, quia reuersus admittitur. Luc. c. 15. vi. Masc. de prob. cōclus. 827. volu. 2. & in recognitione Hominis mutus & surdus per signa admittit. & Zacharias scripsit in terra, cum fari non posset, & illico apertū est os eius. vt in lib. Nu. c. 17. exod. c. 14. Iudic. ca. 6. Isa. c. 38. de blasphematore vi Clar. §. blasphemia versic. Reperio. mulier vel talis cui bonis interdictum est, vt est prodigus. §. testes autem. instit. de testa. & ibi glo. Itē quod est hæreticus, apostata, simoniacus, G vel excommunicatus; si fuerit absolutus saltē ad cautelam vt testimoniū dicat erit admittendus. Abb. in c. veniens. vbi etiam Fely. de test. & debet absolui ab ordinario non autē à delegato. & post examen remanet sub eadem excommunicatione. Capell. Tolos. q. 33. vt dixi, & separatus à victu, & confortio fidelium Christianorum. c. 1. extra. eo. l. quoniam. C. de hæret. c. testimonium. eo. Alber. ca. 4. & no. quod Iudex ecclesiasticus potest iubere Iudici laico ne recipiat testes excōicatos. Decia. tract. Cri. cap. 10. nu. 6. tom. 1. & horum inhabilitas con sensu partiū tolli nō potest. vt tenet Soc. trac. 20 fallentiarum. fal. 4. Par. de pur. de sind. c. 2. incip. fui semel rogatus. De Hæreticis Farinac. q. 64. nu. 201. De Apostatis. q. 56. n. 444. De Simoniacis. ibidē. nu. 356. vbi de vsurario, & nu. 240. de excōicato. Itē si testis est reus perduellionis, rebellis, & crimen læsæ Maiestæ. commisit. Bart. in extrauag. ad repri. vers. qui sint rebelles, & in ijs casibus ipso iure repelluntur, vt dixi sup. & tene menti quod tales qui ipso 21 iure repelluntur, etiam si admissi fuerint parte ignorante, non valet eorum depositio per supra d. iura: scias quod homicida dicitur per sona vilis. Bal. in auth. si dicatur. in vlt. col. C. de test. vbi ait quod in facto graui non potest recipi in testem sine tortura. quod ipse habere locū existimo quādo est homicida dolofus vt sup. in 3. p. sub n. 252. fecus si casualiter, vel in pura rixa, vel ad suam necessariam defensionem occiderit, vt nu. 251. eadem par. vel honoris sui causa astrictus homicidium fecit, non negligendo propriam famam. Item opponitur, 22 tur, quod testis est domesticus, affinis, consanguineus, siue cognatione carnali, siue spirituali, vt sunt compadres, & commatres, & de carnali cognatione sunt pater, & filius, frater, & soror, vir, & vxor, focer, & gener, nouerca, & priuigna, & ceteri omnes de familia, vt famuli, serui, liberti, massarij, ascriptitij, & tales quibus a producente imperari potest, de quibus per nepot. à Mont. Alba. d. tractar. numero 7. H appellatione familiae qui veniant, recolligit Molig. in tract. de Appellat. à nu. 370. vsq; ad nu. 387. & vi. Petr. Moncand. addit. ad Crot. de test. par. 4. nu. 39. & vi. infra num. 28. lit. L. & De ijs omnibus vi. Farinac. De Test. q. 55.

vbi de Domesticis. q. 54. De affinibus. ibidem De patre spirituali & de compatre ibi num. 198. De Parentibus naturalibus. nu. 145. De fratre ibi nu. 54. De vxore & marito. n. 210. De focero & genero. num. 79. & seq. & de famulis, & familiaribus. q. 55. nu. 17. qui famuli postquam sunt licentiati vel ante in ijs quæ Domi fiunt, & in instrumentis. vt num. 161. 162. & 163. & coloni seu laboratores circa qualitatem & quantitatem terrarum plene probant. salij. in l. quoniam liberi. C. de senctis quo ad fructus ex quibus commodum sentiunt. Farinac. d. q. 55. nu. 219. 228. & 229. car. 38. & quem esse de familia probatur per alios eiusdem familiae. Alex. in l. ex pacto. §. si quis rogatus. ff. ad Trebellia. Masc. de probat. cōclus. 756. vol. 2. quod nota pro legato factō à Domino, vel pro exemptione, & immunitatibus. & vi. Masc. conclus. 758. vbi de famulis testificantibus pro Domino. attamen si san

23 guine coniuncti non sint (quamuis de familia largè quodammodo dici possunt. vt in l. familia. de verbo. obl.) consuetudo tales non respuit, non tamen tanta eis adhibetur fides. facit tex. in l. tertia. ff. eo. Spec. eod. tit. §. 1. nu. 12. Alber. eod. tract. ca. 1. & 2. & vide omnino Menoch. de arbit. iud. q. 73. nu. 32. vbi inquit testes domesticos esse idoneos in causa domi, & secreto tractata. ibi car. 49. & Doct. omnes in l. in omnibus. C. de test. ca. in super. vbi Felj. eod. tit. Boss. tit. de opp. contr. test. num. 59. & Bened. in cap. Raynutius. versic. qui cum alia. & c. n. 251. vbi dicit domesticos & cubicularios probare innocentiam accusati secundū Bal. in l. in testimonium. eod. tit. idem de parentibus accusati tenet Feljn. in c. in literis. 4. collat. de test. & consuluit Alex. conf. 166. vo. 2. & Put. de sindic. in verbo. testis ca. 3. vbi testes Domesticos in causa domestica sunt testes idonei per c. veniens. de test. & regulariter admittuntur, quando veritas aliunde haberi nō potest; item in causa sindicatus pro & contra officialem, & creditur testibus domesticis si sint viri probi. Innoc. & Cano. in ca. in literis. de test. Marf. pract. §. 1. n. 10. & ideo debet probari ista qualitas probitatis. Item per domesticos probatur Adulterium. & in antiquis etiam de auditu domestici probant. Masc. de probat. conclus. 103. vol. 1. & conclus. 534.

24 eo. vol. Item excipitur, quod est inimicus eius contra quem producitur, & amicus tantum producentis, de qua materia Docto. late in l. edita. C. de eden. Gramat. conf. 45. n. 18. cum

I seq. in crimi. vbi idem de Inimico præsumpto ait. nam in recipiendis testibus idem operatur inimicitia præsumpta sicut vera. secundum. Innoc. in c. cum I. & A. de re Iud. Bar. in tit. 1. ff. de ijs quib. vt indig. Abb. in c. repellatur. de Accusat. & in numero Inimicorū ponitur Aduersarius cū quo lis est ciuilis. Alex. conf. 143. vol. 5. Ro. conf. 379. & Abb. c. 1. de Iud. Bar. & co. Doct. in l. 3. in prin. de test. Minsing. obser. 27. Cen. 3. & exceptio Inimicitia non habet parem. pract. Strac. c. 5. n. 28. Marf. prac. cri. §. diligenter. n. 69. vbi distinguit Menoc. de arb. Iud. ca. 78. quia inimicus testis nec etiā in casibus exceptuatis vt l. Maie. Heres. & simo. Assasi. nec in priuilegiatis fidē facit. Plot. in l. si quando. n. 799. C. vnde vi. Ro. sing. 315. Alciat. de præsump. reg. 3. præsum. 11. Menoch. ca. 100. qui de cōmuni testatur. & Inimicus

est exceptuatus ab habilitatione. c. sci scitatus de rescrip. Corfet. sing. in verb. testis. n. 3. Marant. de ord. iud. par. 6. Crot. eo. de test. §. par. n. 97. cū plur. seq. & in Addit. lit. mm. Nec reconcoualescit dictum inimici, etiam quod postea sequatur reconciliatio. Io. And. ad Spec. de test. §. 1. addit. 2. & vi. distinet. Marf. vbi sup. §. diligenter. n. 69. Et de fide Inimici vi. Masc. de proba. conclu. 899. & 1048. vo. 2. & vi. Clar. q. 24. vers. Itē quæro vbi ait, quod inimicus testis repellatur quando inimicitia est capitalis: & esse communē testatur Felj. in ca. cum oporteat. post n. 8. de accusa. & ideo inimicitia leuis concurrente probitate non repellit testē. vt ibi per eū. est etiam verum quod si primo esset examinatus vir probus, & non suspectus & postea alter testis inimicus grauis inimicitia; quod hoc in casu, si cōcordat cū dicto primū testis, illud multū conualidat; non tñ Reus redditur conuictus, ita vt condēnari possit. vi. inf. sub n. 138. in hac par. & sub nu. 205. lit. A. Præterea amici adhærētes, & affines, ac Socij inimici mei, sunt mihi inimici. Marf. in l. 1. §. præterea. de quæstio, si cōiunctio ista amicitia vel cōsanguinitatis sit magna. per Marf. ibi n. 12. sed in cōsanguineis cōsideratur saltē quartus gradus. sñ l. lex Cornelia. de iniur. tñ est in arbitrio Iudicis, vt inquit D. Men. de arb. iud. ca. 161. & 162. qui iudicabit. & in omnem casum respectu adherentia vel amicitia amicus inimici mei non dicitur meus capitalis inimicus. Masc. de prob. concl. 898. n. 25. & 28. Sed & in hac inimicitia materia iudex debet aduertere, an inimicitia præcedat aut post examen sequatur; & si testis dedit causam inimicitia, vel pars contra quā deposuit affectauit talem inimicitiam ad effectū debilitandi eius dictū, potest etiam stare quod vnus sit vir prudēs & Christianus, aliēnus à malo, & aduersarius odio eū prosequatur, per hoc si deposuerit, propter eius probitatē, & fidem, non est repellendus, nisi etiā de suo interesse tractaretur. nā quilibet abundat in sensu suo. & faciūt quæ dixi in 5. par. sub n. 191. lit. D. & nu. 194. vers. Nec debet. & ex ijs percipitur quantum sit arbitrium iudicis in hac materia, qui si erit prudens & timoratus Dei omnia recte, riteq; ager. & hic nota, quod si testis, sit affinis, cōsanguineus, vel amicus tā producentis, quam eius contra quē deponit, idem si cōmuni partū voluntate produceretur, par gradus & affectio, & voluntatis vtriusque concursus, omnē remouet suspicionem. vt in l. non solū. vbi Bal. ff. de rit. nupt. quæ sententia ab omnibus passim approbatur. quid de vicino; & certē in illis rebus quæ domi geruntur est optimus testis, & non potest reiici. l. vicinus. C. de nup. & d. l. 2. vbi Bar. C. de edē. faci. l. Octau. C. vnde cogn. late Farin. eo. tit. q. 70. n. 164. cū mul. seq. Lāfran. de Oria. eo. trac. n. 25. & ibi Addit. quia lex de eis valde præsumit, & indistinctē teneo eorū valere testimoniū, nisi vltra vicinitatē cōcurreret nimia familiaritas, quia eo in casu ratione amicitia repellitur. vt sup. &

26 hoc nisi essemus in causa criminali. Itē excipitur, quod testis sit vasallus, subditus, seu in causa subditi dominus, ij propter affectionem repelluntur, vt per Alberic. eod. tract. c. 4. sed in subsidium aliquo modo admitti possunt. secundum Saly. in l. 2. C. eo. & Spec. vbi supra. §. 1. nu. 20. non tamen possunt dici testes omni exceptio-

exceptione maiores. Bar. in l. idonei. ff. de test. tex. in cap. causam. de offic. deleg. iudex ergo animum suum mouebit arbitrando iux. rei & personarum qualitatem huiusmodi testes admittendo, & nō admittendo. Item obijcitur, quod est aduocatus, procurator, tutor, curator, socius bonorum, & negociorum gestor, qui dum talia faciunt, & causā patrocinantur, haud magna suspitione carent. l. fi. C. de test. Bald. conf. 50. n. 1. lib. 2. Catalc. dec. 1. nu. 50. in 2. par. vbi exemplificat in negotiorum gestore, famulo, & socio bonorum. & est tex. vbi Doct. in l. omnibus. C. de test. & l. fin. ff. eo. Secus si ante patrocinium, curam, & negotiationem in testes producti fuerint. iux. glo. cōmuniter approbatam in l. fi. ff. eo. Alber. eod. tract. cap. 4. n. 4. & optimam ponit distinctionem pract. Pap. in for. iura. test. in gl. protestant. te. col. 3. quoad aduocatum vi. Farinac. dict. tract. quaest. 60. num. 155. vbi ponit negatiuam, cum multis declarationibus, quando possit, & quando non vsq; ad num. 195. & De procuratore num. 196. vsq; ad num. 243. vbi dat. 6. amphar. & 17. limit. & de sollicitatore num. 244. At de Tutore pariter negatiuam ponit cum. 5. amp. & 2. limit. & De Socio pro socio negatiue cum. 4. ampl. & 8. limit. num. 386. vsq; ad num. 405. similiter de negotiorum gestore, factore & huiusmodi in quaest. 55. vbi ampliat. 4. mo. & totidem limit. car. 25. idem tenet de Administratore. 161. & quod supra dictum est de Aduocato & procuratore intellige etiam de clientulo pro eis. Quid de fideiussore nis potest testis esse pro creditore in alia causa si creditor est vir probus & ita eius fideiussor, de quo vi, late Farinac. eo. q. 60. nu. 368. cum mult. seq. sed quanta fides sit danda Iudex arbitrabitur. Sed clientulus non potest esse testis pro Aduocato nisi demum finito patrocinio & clientela. spec. §. 1. de test. num. 13. & quia supra dictum est de testibus domesticis & familiaribus, non aequae omnes tanquā suspecti sunt reiiciendi, etiam quod non agatur de causis domesticis. Nam si Princeps, vel alius Dominus qui Nobiles & egregias personas in sua domo tenet, & quae illi seruiunt, litem haberet cum aliquo, ij viri Illustres vel egregium officium apud Principem gerentes testes sunt idonei, nam de ijs iura valde praesumunt. vt de Secretarijs, domus Magistris, Consiliarijs, Auditoribus, & similibus, de quibus apud Menoc. de ar. iud. cas. 67. 68. & 69. & dixi sup. num. 42. p. 1. & sub nu. 168. in 2. par. & huiusmodi testibus etiam creditur si verisimilia non deponant quando sunt nobiles valde, & in dignitate constituti. Marf. in rubr. de probat. n. 12. & sing. 273. & Fely. in c. quia verisimili. col. 10. de praesumpt. & in ijs quae modici sunt praedicti, vnus testis valde dignus probat. Gabr. col. conclus. de test. concl. 1. nu. 16. & seq. lex enim de personis egregijs omne bonum praesumit. Bar. in l. seruos. de quaestio. Aret. in §. Pater instit. de testa. Capell. Tolof. q. 4. nu. 1. vbi limitat regulam quod familiares nō sint testes idonei 1. modis, primo, quando quis est familiaris alicuius magnatis, 2. in causa Matrimonij. 3. in probanda extimatione reum ablatarum in domo, seu Naui. 4. ad probandam innocentiam. 5. in causis & rebus domesticis. iux. l. consensu. C. de rebus pub. sublimita in probanda fornicatione, vt dixi su.

nu. 187. lit. n. in praecedenti par. quod est contra d. l. consensu. 6. in probando tractatu paricidij aut vxorcidij. 7. in factis antiquis. 8. in interpretandis signis Muri. de quo sup. nu. 19. lit. f. 9. in instrumentis, & vltimis voluntatibus. 10. domesticus contra domesticum. 11. fauore Ecclesiae. 12. quando domesticus deponit pro & contra. & alia in proposito videnda. Addit. ad Capell. Tolof. in d. q. 4. per Bal. & Sa ly. & alios. in l. etiam. vbi glo. cum materia. C. de test. de ijs omnibus per Masc. de probat. conclus. 1253. sub nu. 93. cum mult. seq. vol. 2. quantum profit probitas vnus viri. vi. apud Ti raq. trac. de pen. temp. Cau. fi. & vide de Brac. Reg. p. 3. n. 421. in fi. car. 595. Item excipitur, quod testis sit religiosus (non ex eo, quia minus idonei sint religiosi) sed si absque licentia superioris deposuerint, eorum nō valet dictū, vt 16. quaestio. 1. cap. monachi. & est communis opinio, annexa omnino praxi. Alber. eod. tract. cap. 5. Et in causis, in quibus pena sanguinis ingeritur non debent, qui sunt in sacris constituti, vllō modo testimonium perhibere aliās incurrunt in irregularitatem, ita vltra alios, tenet Didac. in repet. clement. furiosus. fol. 314. quem Clar. allegat. in ca. fi. q. 24. vers. vterius. & vers. seq. & q. 14. vers. dixi in primis. per tex. in cap. postulasti. de homic. Alber. eod. tract. cap. 6. n. 35. 36. & 37. & 38. vbi ampliat hoc procedere etiam si veritas aliter haberi non posset, idem tenet Abb. in dicto c. postulasti. & in ca. fi. de postulan. & in illis casibus, in quibus possent de iure testimonium dicere, licet causa inter seculares, & coram iudice seculari ageretur, tamen isti religiosi in sacris coram suo iudice ecclesiastico debent examinari, vt 14. quaest. 2. cap. quanquam. & Alber. vbi sup. num. 3. & seq. cap. 5. Dixi §. 1. 3. nu. 63. vi. Farinac. de test. q. 61. per to. vbi late de Clericis testibus. Quoniam nec tacite, nec expresse testes religiosi possunt consentire in iudicem secularem, absque licentia iudicis ecclesiastici, vt tenet Caualea. in eius realibus Decisionibus praecipue decis. 45. nu. 77. in 1. par. Nat. conf. 445. n. 17. & seq. vol. 3. ea enim quae sunt Dei Deo, & in terris eius Vicario Pontifici maximo. Na. con. 33. vol. 1. gl. in proem. clem. §. haec sanctio. At si clericus nondum in sacris absque licentia sui superioris deposuisset, valet talis depositio secundum Abb. in ca. Nuntius. de test. sequitur Boss. eod. tract. num. 92. Soc. conf. 17. colum. vlt. in prima par. Car. conf. 97. Alex. conf. 64. volum. 1. & de communi testatur Viui. comun. opin. in verb. monachus. tamen religiosus cum licentia superioris. & vbi ignorat poenam, vel protestetur nolle deponere in causa vbi ingeritur pena sanguinis, non fit irregularis, per tex. capitulo secundo, de Homic. Gomef. Var. resolut. de delict. capitulo primo, num. 33. Clar. quaest. 24. vers. vterius & vers. seq. vbi dicit talem protestationem non reletare Clericum ab irregularitate. & clericus vacilans poterit concurrentibus alijs adminiculis etiam torqueri. vt de communi testatur Foller. pract. Cano. numero quadragesimo septimo, fol. 127. quem refert Clar. quaest. vigesima quinta, versiculo sed nunquid. vbi a suo iudice ecclesiastico, & non a laico hoc procedere ait. vi. Masc. de probat. conclus. 1364. num. sexagesimo primo, & seq. & si esset citandus ad dicendum testimonium, ci

tari debet, vbi residentiam facit. idem Mascar.
 34 **conclu.** 1272. n. 3. Quod si adhibentur monachi, seu religiosi testes in aliquo testamento, communis opinio est, quod monachi, & fratres minores non prohibeantur per gl. in authen. de monach. §. cogitandum. Secundum quam consuluere Franc. & Ang. de Are. & Saly. quos recenset pract. Pap. in for. opp. contr. test. post publ. glo. in verb. protestatione, circa fin. & ita obtinuisse inquit, tamen consulo ad euitandum omnia impedimenta sedari difficultates quæ inde oriri possent, & dico quod tales monachi, fratres, & religiosi, non deberent in testes adhiberi, si ad minus fieri posset.
 35 in summa concludendum est quod testes, quando defectu personæ, seu eorum cõditionis reprobantur, debet iudex animaduerrere, an tempore depositionis erant defectuosi, vel non, vt in l. ad conditionem. ff. de testa. & in l. 1. C. eo. nec attenditur, quod ante, vel post depositionem fuerit secutum, sat est enim tempore depositionis, & iuramenti fuisse habiles secundum ea quæ superius dicta sunt. à n. 95. in prima par. prin. & tradit etiam Spec. eo. N. §. 1. n. 17. Et aduerte quod quilibet minimus defectus in teste impedit semiplenæ probationis effectum, & iuramenti Delationem. vt firmat Nat. conf. 53. viso. co. fi. n. 10. cõf. 179. n. 5. Rim. in conf. 39. n. 42. veg. Ro. luc. Decif. 9. n. 22. sed quid e contra laicus contra clericum non potest esse testis. Spec. eo. de test. §. 1. vers. Item quod est laicus, & in c. forus, & etiam si veritas aliunde haberi non posset in cri. esse. co. apud Cano. in c. de cetero. & in c. testimonium. 11. q. 1. testatur Viui co. op. fol. 286. Plo. in l. si quando. n. 145. C. vnde vi. & licet in criminali laicus non facit plenam fidem contra religiosum, nihilominus quo ad torturam facit inditium. Abb. d. c. de cetero. de test. Marf. pract. §. diligenter. n. 132. vi Mascar. de prob. conclus. 963. vo. 2. & fauore Reorum laici præferuntur clericis. c. clerici. distinct. 81. in causa criminali. Mascar. concl. 104. vo. 2. ve. Farina. qui ampliat duobus modis regulam negatiuã q. 61. nu. 98. & limitat vndecimmo. Item aduertatur opponens, vt specifcet locum, tẽpus, & circumstantias, & eas probeat in specie, quando scilicet excipitur, quod testis sit infamis, vel alias patitur exceptiones ob defectum personæ, alias frustra esset excipere. Boer. decif. 321. n. 2. qui de communi testatur, & teneretur actione iniuriarum. secundum eundẽ Boer. decif. 4. n. 37. Clar. §. si. q. 54. vers. 1. 2. & 3. nisi in protestatione dictum esset reseruati sibi ius opponendi, non animo tamen iniuriandi, vt per Ias. in l. non solum. §. morte. n. 47. ff. de no. oper. nunc. Rip. in c. cum M. n. 99. de constiui. dicit tamen. Boer. d. decif. 4. hoc non recte obferuari, & verum dicit, prout etiam affirmat Rebuff. eod. tract. nu. 44. sunt multi alij casus repulsandi testes de quibus Affitt. 40. receset. in Constitu. Reg. rubr. 53. de Aleat. lib. 3. à n. 1. vsq. ad n. 12. & infra per discursum quosdã ponam exempli gratia vt eadem ratione militante idem ius statuatur. l. illud. ad le. Aquil.
 37 Nunc prosequendo materiam, per nonnullas quæstiones. Primo, quæro nunquid pater pro filio & contra testis esse possit, & regula est, quod nedum in iudicio, verum etiam nec in testamentis neuter admittitur. minusque in contractibus, siue pro, siue contra, nec in ciui-

libus, nec in criminalibus, vt per scrib. in l. qui testamento. §. per contrarium. cum materia. ff. de testa. vbi Bar. Ia. Are. & Mod. & facit decis. tex. in l. testis. ff. eod. Farinac. de test. q. 54. n. 171. & seq. & in criminalibus si pater & filius essent tanquam cõplices accusati, & vnus neget, alter fateatur, non potest adhiberi tortura vni ad effectum vt inditium faciat cõtra alium. vt de Socijs criminibus fieri solet de quibus dixi infra n. 68. Nam plures specialitates concurrunt, primo quia pater & filius nõ admittuntur vt sup. secundo, quia non sunt sumenda arma de Domo Rei. n. 162. in 3. par. tamen in atrocioribus delictis, vt in assassinio & cri. les. Maiesta. possunt confrontari Pater & filius, quando veritas aliunde haberi non potest vt inf. n. 48. sunt enim hæc duæ specialitates videlicet Atrocitas criminis, & quando veritas aliunde haberi non possit. Testis idoneus filio, & filius patri non est. concor. l. parentes. C. eo. & Spec. §. 1. vers. pater autem. & procedere hoc dicunt, siue pater testetur, vel contrahat, siue in testamẽto hæres instituitur, quæ opinio communis est, ex glo. in d. l. qui testamento. de testa. & Alberic. eod. tract. in prima parte. & Doct. in d. l. parentes. C. eo. & per tex. 4. q. 3. Guliel. de Suz. antiq. interpr. in l. prima. ff. de fer. vbi dicit, quod etiam si tales testes à iudice approbarentur, nõ tamen eorum valeret testimonium. Est tamen casus in quo
 38 filius testando potest patrem & instituere, & illum sibi in testem adhibere, vt si filius sit miles, & in militia testetur secundum Bart. & alios in dicta l. qui testamento. §. qui per contrarium. de testa. & ibi gl. communiter approbata. quamuis glo. in dicta l. testis. velit, quod pater possit esse testis in testamento filij de castrensi peculio ante missionem. & supradicta communis opinio confirmatur per Spec. dicto §. primo. vers. pater. vbi idem de matre intelligendum ait, ar. l. patroni. ff. de verbo. signific. quod extendendum est, etiam ad patruos magnos, & amitas magnas. Ar. Albc. eo. tract. n. 17. c. 1. concludit indistincte, quod si acquiratur aliquid vtrique; scilicet patri, & filio, neuter testis esse possit; at si alteri tantum tunc esse distinguendum; aut quod acquiratur, in cõtractibus acquiratur, & tunc neuter admittitur; aut in testamentis, & tunc alter cui non quæritur recte admitti potest. dummodo pater, aut filius hæres non instituatur, & intellige
 39 in testamento pagani, sed tanquam legatarius non prohibetur etiam testis esse alter eorum in proprio testamento, in quo res ei legatur, per l. dictantibus. C. de test. & Io. Dilet. de art. testa. tit. 2. cau. 9. Crasf. de vlt. volunt. §. testamentum. q. 57. nu. 15. & declara, quod pro suo interesse tantum, nec etiam legatarius testis esse possit, vt in cap. nullus. 4. quæst. 3. & in l. in omnibus. C. eo. tit. & pra. Pap. in for. opp. contr. test. gl. in facto proprio, vt infra dicam
 40 num. 52. & per Curt. d. tract. de test. concl. 4. Farinac. eod. tract. quæst. 60. num. 287. cum seq. ampliat 4. num. & limitat octo. & executor testamentarius potest esse testis in illo testamento. Mascar. de prob. conclus. 710. vol. 2. vi. infra num. 114. lit. L. Idem de fratre pro fratre dicendum puto in casu simili iuxta tex. in c. sed neque hæres. Institui. de testa. de quibus statim dicam. Not. quod facilius ad
 41 mittitur filius pro patre, quã pater pro filio; ratio

ratio est, quia pater magis diligit quam diligitur, ut no. gloss. in d. l. qui testamento. §. quacunque. verfic. sed quidam, & Bart. ibi Cavalca. in tract. de tuto. & cura. n. 301. & 167. iux. secundam impressionem. Ratio autem rationis assignatur, quia in descendentes amor ideo diminuitur, sicuti caro, & sanguis in alios sibi descendentes aspergitur & difatur relinquendo scntem a quo originē sumpsit, sed in ascendentes amor augetur eadem ratione, quia omne principium tendit ad suum finem secundum Arist. in 3. Topic. & delectatur in factura sua, non sic contra, unde surrexit regula, quod nullus amor vincit paternum. Docto. 44 in l. quoniam nouella. C. de inoffic. testa. Soc. 45 Junio. conf. 99. nu. 10. fol. 142. par. 1. tamen in probanda gratie, filiatione & alijs de quibus per Pari. q. 54. nu. 177. & seq. idem in aliena. Causa in qua alter eorum sit Procurator vel Aduocatus. nu. 152. In criminalibus autem causis neuter, nec pro nec contra admittitur, quia ascendentes, & descendentes, pro ascendentes, & descendentes vsque in infinitum nullo modo admittuntur, adeo quod si Adam 46 adhuc viueret testimonium perhibere non posset, quia omnes Adæ filij sumus, & est communis opinio, de qua omnes in dicta l. parentes, & in l. quique. ff. de in ius voc. Io. And. in add. ad Spec. §. 1. verfic. item quod est patens. lit. F. vi. Aret. in §. pater Instit. de testa. vbi distinguit, & procedit etiam in liberis emancipatis, aut naturalibus tantum, aut legitimis tantum; aut si sint spurij, ita omnes conueniunt in dicta l. parentes, & quod dixi, de patre, & filio, idem intelligo de vxore, & viro, & focero, & nuru, de quibus infra nihilominus dicam. Sed P in omni alio negotio pater & filius sunt testes idonei; si filius non est impubes, & de re sua non tractetur. licet ex dicto filij impuberis & bonæ indolis & qui sciētia aetatem supplet, testimonium Patris coadiuuetur quando pater est omni except. maior. Capell. tolo. q. 3. & ibi Addit. lit. A. Farinae. d. q. 54. nu. 208. Secundo, quæro quid de fratre contra fratrem, vel pro 47 fratre, & breuiter concludo; idem de fratre, quod de filio, & (ut mox superius dictum est) quemadmodum filius in causa patris, & contra testis esse, vel non esse potest, ita & fratrem pro fratre testem esse posse existimo, & hoc, tam in contractibus, quam in vltimis voluntatibus, ea enim pari passu ambulant per text. & Docto. in d. l. parentes. C. eo. existimant tamē Alberic. vbi supra & Aret. quod in causa ciuili testes idonei sint, at in contrarium est veritas, ut tradit Cor. conf. 122. lit. T. & esse comm. opinionem testatur idem Aret. in c. cum oporteat. num. 11. de accusat. eo minus si adhuc in communionem sint, l. prima. ff. eo. ar. l. si sorore. C. qui accusa. non pos. & d. l. testis. de test. sed inspecto favore aliorum fratrum contra quos frater in testimonium producit, si non apponatur, videtur renuntiarum, & per consequens non esset frater repellendus. ar. l. quod favore. ff. de leg. ar. Bal. in d. l. parentes. vbi etiā glo. tenet, quod si frater adhibeatur in testem in casu in quo rogatus est necessarius, tunc habilitatur propter rogatum, & consequenter non prohibetur esse testis, quæ opinio, ut de more subtilissima, non videtur omnino secuta, nam dato casu, quod super illo actu esset examinandus, non careret suspitione propter iura-

sanguinis. A communiter quidem accidētibz videmus fratres de duobus extraneis peccare, 48 aut de nimio amore, aut de pessimo odio, exēplo Cain, & Abel, Ioseph, & fratrum suorum, & facit illud Ouid. *Fratum quoque gratia rara est.* tutius erit fratres nullo in casu in testimonium dare, siue simul, siue separatim existant, & hoc modo albedini conscientie locus erit, & partes immunes et adent ab omni suspitione. vide Felyn. in cap. literis. col. vlt. de test. vbi regulam, & fallentias ponit, & in criminali non admittuntur, præterquam in criminali. maiest. & hæresis, per tex. aureum. in cap. literas de præsumptionibus. vbi testimonium fratris iuuat fratrem, etiam in causa hæresis ad sui defensionem, ne de hæresi puniatur. item in causa simonia, & quando aliter veritas haberi non posset, licet eorum fides seruiret pro adminiculis, ut sentit Clar. §. fin. q. 24. verfic. Farinae. latē contract. q. 54. nu. 84. cum mult. seq. vsq; ad nu. 143. item scias, & in illis casibus, in quibus fratres admitti possent, non tamen inuiti admitterentur, propter. l. lege Iulia. ff. eod. & est de mente omnium. ita per Alberic. d. c. 6. n. 2. cum plur. seq. exceptis tamen prædictis tribus casibus. Et transgressio Adam Q & Eua fuit causa mei & tui, & hodie pecunias primum locum obtinet immo vita Hominis tex. cum gl. in l. Aduocati. C. de Ad. Di. Iud. & in fratribus est primus sanguis, & inter extraneos secundus sanguis. Petra sancta sing. 73. nu. 5. car. mihi. 421. & in ijs procedit quod Menoc. dicit de arb. iud. cas. vo. nu. 6. vbi vide. & gl. in l. Aduocati. C. de Aduoc. diuerso. iud. & sicuti inæqualitas est digitorum in vna manu, ita inæquales sunt fratrum mores, & humores. & ille qui habitat cum alio fratre, præsumitur magis diligere illum quam alterum cum quo non habitat. Bal. in tract. de duobus fratribus. in fi. per l. cū allegas. C. de castr. pec. lib. 12. idē in l. parentes. C. de test. Corser. sing. in verb. testis. al. secundo. & ex conseruatione præsumitur Amor & Dilectio. sed per contrarium si ad inuicem cruciantur, fac argumenta ab absurdo nimirum si repetentes latē tractar materiam. l. qui Romę. §. duo fratres. de ver. 51 oblig. Tertiō, quæro quid iuris sit de consanguineis, & dico tales contra, vel pro consanguineis testes idoneos esse non posse, vsque ad tertium gradum inclusiue. 4. quæstio. 3. cap. 1. Spec. §. 1. n. 10. sed in contractibus, & vltimis voluntatibus, absque scrupulo intellige de fratribus, ut supra, sed remotiores admitti possunt. gl. & Doct. in c. consanguinei. 3. q. 5. Bal. dicta l. parentes. C. de test. secus si in eadē communionem permanerent, nam in causa propria testes dicerentur, contra regulam allegatā. in d. c. nullus. 4. q. 3. & in l. lex Cornelia. ff. de iniur. Steff. Aufrer. eo. tract. nu. 29. vbi ponit limit. Ipse verō arbitror posse admitti in duobus dū taxat casibus. Primo si repellatur non favore publico, sed partis, quæ non contradicat, ex mente Bal. in l. si quis testis. ff. eo. & in l. vltima C. de temp. appellat. Ioan. And. ad Spec. §. 1. verfic. sed nunquid frater. lit. F. Nell. à S. Gemi. eo. trac. n. 9. Bal. in authen. fed si quis. C. eo. de declaratur hoc habere locū qñ pars potuit contradicere, nec contradixit; iux. Dy. in ca. is quis. n. 5. & ibi magna caterua. Add. de reg. iur. in 6. idē si ipso iure absq; partis instātia repellatur 52 favore priuatorū. ut dixi supra. Secūdo casu possunt

possunt admitti, & eorum valet testimonium quando essent coniuncti pari sanguine, & amore ambabus partibus. vt dicta l. solam. vbi Bal. ff. de rit. nnp. & est glo. communis. in dicta l. lege Iulia. ff. eod. Alberic. eod. tract. c. 6. n. 6. dixi supra n. 25. non tamen, & ij cogi possunt, vt in R fine secundæ præcedentis quæstionis dixi. Sed si in causa civili non admittuntur, multo minus erunt admittendi in criminali: quia cõsanguinei dicuntur parti cipare de iniuria facta consanguineis. Clar. §. fi. q. 24. versi. quero an, & in c. nullus. 4. q. 3. vi. infra nu. 111. in hac 4. par. vbi nullus testis esse potest in causa propria; & ibi quot modis dicatur causa propria adeo, quod est verum vt nunquam testimoniũ facit. Saly. in l. ea quidem. C. de Accusa. Grammat. conf. 45. in cri. n. 19. Nec etiam soli regi est credendum in causa propria per glo. in l. is qui in iudicio. ff. de Accusat. Afflitt. de feud. ex quib. cau. feu. amittatur. nu. 32. fo. 177. sed vbi testis protestaretur nolle ius aliquid acquirere sibi ex sua depositione, constituto de integritate & probitate sua admittitur. Feret. cautel. 40. Bal. in l. dictantibus. C. eo. de test. sed etiam de consensu partium potest admitti. Bald. in l. quæstionem. nu. 4. C. de fideico. & nedum vbi commodum. verum etiam vbi laus aut vituperium ob testimonium eis obueniret immediate, non autem mediate. Fely. in ca. in super. de test. Et nota quod aliud est testificari in causa propria. per d. l. nullus C. de test. aliud est testificari de facto proprio; quia in hoc testis facit plus quam semiplenam probationem, in ijs scilicet quæ sunt eius peritiæ, seu ad eius officium spectant. ac cõmodum alienũ. Menoc. de ar. iud. ca. 99. n. 17. Alios adducit D. Surd. conf. 7. n. 45. vo. 1. secus si deponat ad eius exonerationem. Dec. conf. 56. & 84. Pacia. de probat. ca. 48. n. 27. lib. 1. vi. infra nu. 67. lit. V. Cephal. conf. 152. nu. 31. vo. 4. Soc. Iun. conf. 62. n. 6. vo. 2. Bar. in l. 1. §. Item Cornelio nu. 3. ff. de quæst. Crauet. conf. 35. n. 6. Quarto, quid de affinibus, & regulariter omnes affines in civilibus admittuntur. 3. quæst. 5. ca. absens. & ibi glo. communiter recepta, & 3. q. 8. & in c. accedens. vt lit. non contest. quæ glo. ponit differentias, est etiam tex. & gl. in l. lege Iulia. vbi Doc. ff. eod. & Alberic. d. tract. parte prima. n. 53. vi. Masca. de probat. conclu. 843. vo. 2. Ceterum in criminalibus cõmunis opinio est, quod nõ admittantur. d. ca. primo. 3. q. 5. & quia in nõnullis adeo est annexa mutua dilectio, & beneuolentia, per quam suspitione non carent. Clar. q. 24. ver. Item affinis vi. infra nu. 67. lit. m. De affine vi. Farina. late d. opp. contru. test. q. 54. & quod affinis procuratoris admittitur. vi. eundem q. 60. num. 239. vbi alios allegat. Quinto quarto an maritus pro vel cõtra vxorem, & econtra, testis esse possit. ista dubitatio sumitur, ex c. in literis. extra eod. vbi Fely. & ferè omnes Cano. concludunt, quod neuter admitti debeat, idem communiter legistæ, præsertim Bal. Cyn. Saly. & alij in l. 2. & in l. etiam. C. eod. Aret. in cap. cum oporteat. de accusat. & Doct. per gl. in l. 2. C. de test. quam veram dicit Clar. §. fi. q. 24. versic. quarto modo. quicquid dicit Placen. Hinc est, quod propter nimiam dilectionem coniugũ inter eos prohibentur donationes. to. tit. de dona. inter vir. & vxor. l. in rebus. C. de iure dot. & Instir. quib. alie. lic. vel non, vxor enim vna caro cõ

56 viro suo dicitur. ca. debitum. de bigam. in qua consideratur reuerentia. 33. q. 5. in viro prudẽtia, & in vtroq; mutua dilectio. At per contrarium, si iugales malè se adinuicem habuerint, oh quam intestinus dolor, oh quã odium pessimum inter coniuges permanet, quo nil peius excogitari potest, vch autem homini illi cui talis sors contingit, nam nedum veritatẽ deponerent, sed quicquid ad perditionem alterius ex ore posset exire, non tacerent, & qui dem si quis vellet pulchrum tractatum scribere de compatibili, & incompatibili, studeat huiusmodi habere uxorem. Pone modò quod S maritus accusauit quendam propter adulterium per vim commissum cum eius vxore. & præfensus adulter se obrulit stare dicto. d. Mulieris quæ in iudicio constanter negauit, an Adulter dicatur exculpatus & exoneratus sufficienter à dicta imputatione adulterij, & videtur dicendum quod non, quia ipsa mulier dicitur socia criminis, & tractat de se. exoneranda, & sicuti testis in sua causa alio non docto, non facit fidem, præsertim si vltra querelã aliud obstat, & de consensu partium non sit receptus, vt standũ sit dicto d. vxoris. sed quod Iudex debeat ei simpliciter credere nec pro nec contra maritum, non est iure cautum, vt sentiunt supradicti. Doc. d. l. 2. & in l. etiam. C. de test. & Cano. in d. c. literis. extra eo. de test. Hip. pract. cri. §. restat. n. Sed quia mulier non est accusatrix, immo per vim dicitur in quere la cognita, talis exculpatio simul cum probatione quod accusatus sit bonæ vocis, & famæ prodest ad liberandum inculpatum. secus vt mox dictum est, si vltra querelam esset etiam aliquod inditium, natura probatio bonæ famæ non esset sufficiens ad liberandum inculpatum. maxime in huiusmodi delictis quæ occultè fieri solent. Cla. §. Adulterium. dixi sup. par. antecedenti n. 189. & vi. Alex. con. 24. sub nu. 15. vo. 2. An super adulterio transactio fiat vi. Decia. lib. 3. tit. Pactum & transactio c. 34. n. 31. tom. 1. & infra dicam de Brachio Reg. in 4. par. Sed quid si uxor nedum negauit, uerum dicat fuisse cognitam carnaliter de eius bona uoluntate & non per vim, ut in querela dico quod tollitur illa qualitas per vim, & solum remanet probatum simplex adulterium à quo non excusatur. Marant. disput. 57. nu. 5. maxime quando maritus reuocato iniuriam ad se accusat, quæ sibi dicitur facta, nec per cõsensum uxoris fit remissio, quia uir est caput mulieris. late Gugliel. Bened. in c. Raynutius. uers. cuidam Petro tradiderunt. secunda par. n. 41. & 45. & quando uir reuocat ad animum suum iniuriam & querelat Adulterium, & exonerat uxorem propter illam clausulam, quod per vim cognita fuerit, Hoc aliud non est, nisi cornua ostendere. & ideo, mulier affectat illud uerbum per vim. & testes circa vim possent faciliter se decipere, quia usus mulierum est, exterioribus fictionibus ostendere se pudicas, licet interius diligant quod foris despue-re uidentur. & propterea nulla tam fatua erit quæ adulterium fateatur in iudicio, ut re gratam faciat uiro; quia ipsa luet pœnas. de quibus dixi sup. nu. 186. in præcedenti par. & tot. tit. ad leg. Cor. de Adult. & Clar. d. §. Adulterium Sed ad rem, omnes in hac materia scribentes uelle uidentur, quod ubi aliter ueritas haberi non possit, tunc uterque sit admittendus,

dus, tam pro quam contra. dicto ca. primo. & cap. cum peruenit. de test. cog. l. quoniam. & l. si quando. in princ. C. eod. Alberic. in prima parte. n. 3. r. Spec. §. i. versi. quid si aduersarius & in 5. par. n. 191. lit. Q. quamuis in §. de compulsionibus testium ipse Spec. contrarium videtur sentire, sed non sine magna vrgēte necessitate, ipse tales admitterem. & si admitterentur, essent admittēdi pro testibus, & informationibus leuibus, & adminiculationibus ad aperiendam iudici viam, vt ad alias legitimas informationes deuenire posset, vt tenet Blan. in repet. l. fin. n. 3. 2. ff. de quaestio. Floer. in sua 59 prac. crim. versi. capiat informationem. n. 18. Sed est cōtrouersa opinio: aliqui enim volūt, quod ij possint in causa ciuili cogi ad perhibendum testimonium, at in causa criminali, quod non possint cogi, sed tantum admoneri, secundum Cano. in cap. ex parte. extra eo. verum interpretum ciuilis iuris sententia est, quod non sint vllō modo cogendi, per tex. in l. etiam. C. eo. & ibi glo. & Bal. & alij, quā opinionem tenere sicuti peccatum non est, ita etiam tutius agetur, ea ratione, quia multum pollet inter eos amor, vel odium, vt dixi. & ita habetur per Angel. de Perus. eod. tract. n. 26. Ant. Gomez. in cap. 12. delictorum. n. 23. vbi inter alios distinguit, quod ad defensam. possunt compelli, tenet etiam Bal. in rub. ff. de test. cog. cir. fi. ad offensam autem minime, & Bal. distinguit inter causam criminalem, & ciuilem, sed Spec. aliam tradit distinctionem, & dicit aut alter coniugatorum meticulousus est, & tunc compellitur, aut potens, & audax, & nō compellitur. sed re vera mihi videtur, hoc esse Mariam Rauennis querere, cum nec spōtē, nec coactē debent admitti, nisi valde magna vrgente necessitate, in illis scilicet casibus in quibus, propter enormitatem delicti, etiam suspecti admittuntur, quos recenset Cla. dicto §. fi. quaestio. 24. sciendum est. vbi citat Ant. de But. in c. 3. lo. de probat. dicentem, hoc habere locum, quando veritas, neque actū, nec habitu aliter haberi potest, vnde notatur, quod non sufficit, veritatem aliter haberi nō posse, sed oportet apparere, quod nisi per huiusmodi testes, aliās inhabiles haberi non possit. vi. Capell. tolos. q. 3. vbi videtur tenere quod maritus admittitur contra vxorem. vi. Addit. 161. & Bal. & Doc. in l. parentes. C. de test. vbi in ijs in quibus fides domestica non est suspecta, vt in actibus voluntariē iurisdictionis, isti & similes possunt esse testes. & quod dictū est de vxore, idem dicitur de sponfa Albe. de malet. eo. tract. c. 2. n. 3. Gabr. com. concl. de test. conclus. 16. Mascar. de probat. conclus. 1420. lib. 3. idem in omnibus alijs qui amore carnali nimis astricti sunt, vt de Concubinarijs, & Amasijs. & Bal. & alij in d. c. in literis. extra de test. Mascar. de probat. concl. 533. n. 8. lib. 3. & sicut ex causa nimij amoris repelluntur, ita, si facta erit separatio thori, quia odium intestinum oritur. vt sup. dixi. Quisnam profecto esset, qui in testem, vel pro, vel contra virum, causam produceret vxorem, & econtra, & quod dictum est de vxore, ampliatur etiam procedere in sponfa. Alberic. eod. tract. n. 3. par. 1. Bal. in l. etiam. C. eo. quā ampliatio extēditur ad eam sponfam, quā de recenti matrimonij 61 consummauit, & quamuis idem de concubina videtur teneri magis communiter, nihilō-

minus propter amorem lasciuum, & infamiā non sunt idonei testes, nisi in illis casibus, in quibus ad faciendam aliqualem informationem, & in subsidium admittendos esse diceret necessitas, vt in crim. l. scilicet. h. a. r. e. s. i. s. & simoniae, per Clar. vbi sup. q. 24. versi. sciendū. & per text. in cap. tanta. & cap. licet extra de simo. Alex. conb. 1. n. 2. vol. 1. vbi de meretricē loquitur. in contractibus verō & in vltimis voluntatibus essent tanquam testes in causa 62 propria, ideo nullo modo adhibendi per supradicta. Sexto, quāro nūquid socer, pro vel 63 contra generum testis idoneus sit, & econtra, quandoquidem loco filij gener reputatur. l. qui parentes. ff. solut. matrim. Mascar. de probat. conclus. 839. vo. 2. quo in casu distinguendum est, aut quāritur nunquid spontē alter horum possit perhibere testimoniū, aut nunquid cogi possit, vtilis est quidem talis distinctio. nam si non potest cogi, consequēter nec debet inuitus admitti, nisi prout infra, & si producat, nec à parte oppositum sit, nihilominus debet admitti, & in hoc iudex defectum partis nō supplet. vi. infra n. 118. lit. M. at si possunt cogi, & aduersarius opponat, eorum dictum non tenet, quia isti comprahenduntur sub dispositione dictae l. lege Iulia. vbi glo. & in l. inuiti. ff. eod. vnde idem iuris est de 64 socero, & genero, quod de patre & filio. glo. d. l. testis. ff. eod. Bart. in d. l. qui testamento. §. quicumque. de testa. & esse commu. opinionē testatur Felyn. ca. in literis. extra. eod. Ancha. conf. 63. col. 3. Sed mortua filia fortē admitterentur, tanquam medio adempto. ar. à causa cessante, & per ea, quā tradit Bar. in d. l. etiā 65 n. 5. C. eo. Nec vllum est dubium, quod mortua filia, amor soceri erga generum valde diminuitur, propterea quod statim deuenitur ad materiam Infortiati, in titulo solut. matrim. vel si moriatur filius, socer cadit ab amore nurus, præsertim quando ad secundas conuolat 66 nuptias; hinc est quod mulier transiens citō ad secundas nuptias, ali non debet in domo viri defuncti, sed statim atque secundo viro nupsit, eijsi debet de domo primi viri, & alias olim propter hoc patiebatur penas, de quibus text. & Doct. in l. prima & secunda. C. de secun. nupt. hodie verō sunt sublatae per ius Cano. cap. fin. extra. de secun. nupt. in hoc au- 67 tem non inuenitur correctum. Quinimmo fauore matrimonij, & vt matrimonio facilius coniungantur ad sunt statuta in multis partibus Italiae, præsertim Papiæ, de lucris matrimonialibus, quibus cauetur mulieres secundo viro nubentes, posse totam dotem dare, nec teneri relinquere filijs primi matrimonij quidquam, de cuius statuti intelligentia, vide Bart. in l. hac edictali. C. de secun. nupt. Rom. conf. 44. Soc. conf. 52. vol. 3. conf. 35. volum. 4. Phanut. tract. de lucr. dot. glo. 5. Crass. vlt. vol. lun. §. successi. ab intestato. quest. 37. Cephal. con. 229. Ias. & Dec. in auth. præterea. C. vnde vir, & vxor. Quid de priuigno contra Nouercam & è contra, isti non debent admitti vllō modo, nam sunt peioris conditionis ad inuicem fratribus. Bal. in l. affinitatis. C. commu. de successi. & mortuo communi Patre dissoluta dicitur affinitas, immo etiam in vita patris. Vnde dici solet Cornix albescit quando sancta Nouerca quiescit. vt notat. Borg. tract. de Vsufr. mul. relic. nu. 138. fo. 325. & in tantum

est verum quod Priuigni dedignantur vocare Nouercas per nomen venerandum & honorabile (vt decet etiam filios erga Matrem, licet priuignos) quia honor est honorantis, & eo magis quando Nouerca est vxor viri excelsi & personæ egregiæ, vxor enim radijs viri illustratur. Menoc. de Arb. iud. cas. 70. Dec. in l. femine. nu. 7. de reg. iur. tex. in l. mulieres. de dignita. lib. 12. & vxor Doctoris & Militis debet Domina appellari vt inquit Dec. vbi su. Hodie contrarium compertum est. Nam Priuigni Ancillas vocant Dominas, & Nouercas absq; vilo honore sed simplici nomine. vnde verus, *Canis Priuigno latrat. dum Cata pelle nō valet.* & redeundo vnde digressus sum, testes consanguinei non admittuntur nisi quando veritas aliter haberi non possit ab alijs non consanguineis, item in omnibus casibus criminum exceptuatis & in casibus atrocissimis, Item ad defensionem. secundum Clar. d. §. fin. q. 24. vers. sciendum. vers. scias. & vers. vide etiā. & in hoc multum versatur religio Iudicis sicut in tota ista materia. Nam quandoque quis est consanguineus (sed remotus valde) & quādoq; plus operatur bonus amicus quam malus consanguineus. Item probitas & integritas consanguinei vel affinis possit esse tanta vt absorbeat omnem sanguinem aut parentelæ suspicionem, & vi. sup. in 1. par. circa fin.

68 Septimo, quæro an socius criminis, pro socio testis esse possit, & regulariter dico non posse. tex. est in l. fin. C. de accusat. in ca. nemini. 15. quaest. 3. & est communis opinio. testatur Ant. Gom. trac. delictorum. Tom. 3. cap. 12. nu. 16. car. mihi. 366. vbi ait in fi. d. num. 16. quod in illis delictis, quæ verisimiliter non possunt committi absq; socijs, tunc socius criminis potest testimonium perhibere. per l. prouinciarum. C. de fer. vbi glo. & Doct. communiter in d. l. fin. quæ supradicta regula fallit pariter in crimine læsæ maiest. cap. 1. de confess. Item in crimine heresis. c. 1. & c. in fidei fauorem. de heret. lib. 6. item in crimine falsæ monetæ. l. 1. §. 1. C. de fals. mon. item in crimine simoniæ, est gl. in c. 2. de test. vnde versus.

Per testem socium sceleris simonia probatur. Numeris, & sceleris testis socius reprobarur.

Concubinarij in causa concubinæ nullo modo testes sunt idonei. Sed deseruiunt in criminalibus quando contra concubinam vel concubinarium suum vel aliorum solūmodo ad aperiendam viam Iudici ad indagandam veritatem ad fauorē & defensam testatur is est vnus de illis casibus in quib. fallit. reg. fauorabiliores. ex quo sunt criminosi, & peccatum, & amor excecat illos. etiam quod essent nobiles. vi. Farinac. q. 56. nu. 284. vsque ad nu. 288. & sup. in ver. criminosi. Et vide Alber. eod. tract. nu. 65. cap. 4. car. 403. vbi inquit socium criminis admittendum, si sit socius tantū criminis, & non quando veritas aliunde haberi non potest. at socio Manuæ creditur ad conuincendū stante statuto. sub rubr. de probat. stat. 9. Marf. in rubr. de fideiuss. nu. 369. Viui. co. op. nu. 264. & quod in alijs criminibus socius criminis, non est interrogandus de alio socio, quia alias nō esset ei credendum, quod est notandum, quia sapienter ceteris in testem dari socium socij criminis, cuius dicta totam fisci intentionem destruant, & tra. lit ipse Alberic. formam

69 qua si accusatus vult opponere contra alios confocios criminis potest ei responderi, dico vos non posse probare contra me; quia tale crimen commisit, de quo nunc agitur, & offero me probaturum. dicam infra. practica, autem quando examinatur socij criminis, vt in principio præcedat in scriptis protestatio videlicet quod quis examinetur tanquam testis quo ad alios, & principalis quo ad se; & sub simili forma debet iuramentum præstari de veritate dicenda tam pro sua causa quam tanquam testis contra alios, alioquin si simpliciter iuraret, non probaret quo ad socios nominatos. Marf. pract. §. Diligenter. sub nu. 66. vers. modo in proposito. Est etiam nō quod persona leuis infamata potest conuinci à Socijs criminis si sint concordēs. vt puta duo publici latrones contra eque publicum latronē, Gom. c. 12. n. 18. alioquin si discordarent omnes, etiam quod essent centum non faciunt nisi vnū inditium solum. Foller. pract. cri. in c. frāgens pacem. n. 132. & isti socij ad hoc vt contra alium Socium fidem faciant, sunt recipiendi cum tortura. Boss. tit. de Indic. ante. tortu. n. 151. Clar. §. fi. q. 21. vers. scias etiam. 80 q. 25. vers. 1. & seq. & dicam infra nu. 100. & vi. 300. Reg. 517. fall. 3. Et si faciunt inditium ad torturam, non tamen ad condemnandum. Saly. in l. fi. C. de Accusat. Dec. conf. 189. latatus sum, quod Marf. adducit. d. §. Diligenter. n. 68. & n. 154. vbi si socius non ratificat ext. torturam, non facit inditium. Gomez. var. resol. tit. de Delic. c. 3. sub nu. 58. d. c. 11. n. 16. & socius criminis poterit torqueri etiam quod pœna esset pecuniaria. vt in 3. par. n. 141. In causis autem ciuilibus socius potest pro alio testificari, quā intellige vt per Spe. in §. 1. vers. quid si. & Arē. conf. 61. in causa latissime Farinac. tract. crim. q. 43. per to. vo. 2. Chircoui. com. opp. conclus. 38. 39. & 40. Cent. 1111. & in Criminibus, exceptis admittitur Socius criminis etiam sine tortura. Mascari. de prob. conclus. 857. n. 8. & 33. lib. 2. vbi loquitur in crimine Heresis, sed tutius est adhibere torturam maxime huiusmodi scelestis hominibus. Plot. in l. si quando n. 144. vers. socius. & in materia furti ob huius delicti frequentiam fur facit inditium contra furem vt sup. de publico latrone. & vi. infra in 5. par. sub n. 43. lit. F. vi in hac materia Socij criminis. Baiar. ad Cla. §. fi. q. 21. vers. sed pone vbi plures allegat. & omnino Mascari. de probat. concl. 1311. & 1357. vo. 3. & in materia falsæ monetæ vi. Decia. tract. cri. tit. de atros. sing. c. fals. ma. ca. 24. sed de consuetudine facit inditium, Bene verum est, quod ab istis cōsocijs criminis absentibus peti solet saluus conductus, qui publica fides dicitur, & iudex pro veritate habenda illum cōcedere potest, per Bar. in l. is qui reus. de publ. iud. quod intelligendum est, vt per Saly. in l. indulgentiā. C. seu. pass. qui dicit tunc concedi debere, quādo iste socius adhuc non est bannitus, alias à Principe tantum conceditur, quia iudex factus est officio, & iurisdictione sua, quo ad illum, & ita tenet Boss. in tit. de citatio. n. 59. & in tit. de remed. iust. contra sent. n. 58. dicam infra in tract. Brachij Reg. nu. ... conceduntur pariter isti salui conductus alijs etiam, qui nō sunt confocij criminis, sed propter aliud sunt contumaces, de quo vide Claud. tract. clausu. clausula nihil innouari securitate pendente & Ang.

- & Ang. in l. vtimur. ff. de sepul. violat. & licet saluus conductus non deberet concedi cum alterius damno, vt in l. 2. §. si quis à principe. ff. ne quid in loc. publ. tamen non seruatur, vt inquit Mar. Laud. in tract. crim. læsæ maiest. quæstione 6. vbi etiam dicit, quod frangens scienter saluum conductum tenetur leg. Iul. maiest. & ad hoc vide Hipp. Bonacoss. in suis quæstio. crim. in verb. saluus conductus. & Menoc. de arb. iud. cas. 336. 337. & 338. vbi latè & nouissime in practica. & vide Iulium Horium à Sancto Geminiano in quodam suo criminali opusculo. fo. 76. vbi ait, quod debitor fisci ad perhibendum testimonium præsumitur habere saluum conductum, quod re vera non est in practica receptum, nec Glar. ab eo allegatus. q. 32. vers. tu scis. & q. 34. ver. allegatur. hoc dicit, caueat igitur testis debitor, vel Bannitus, aut delinquens de non comparèdo absq; saluo conductu expresso, à Principe, vel à iudice obtento, iudex enim cōcedere potest testificari saluum conductum. C. hortamur. 4. q. 9. & vi. D. Menoc. de ar. iud. q. 81. & cas. 337. & Magalor. in suo tract. de saluo conductu.
- 74 Octauo, quæro an infamis infamia canonica, hoc est ille qui est in peccato mortali possit esse testis, & glo. in l. 3. §. lege Iulia. ff. eod. tit. nostro, tenet quod non, quæ communis videtur, per Io. Crot. eod. tr. n. 50. & quattuor per eum recensentur opiniones, tamen ex generali abusu admittuntur à consuetudine, quod vere non esset concedendum, vt tales verecūdia tacti emendarentur abstinentes à malo, & facerent bene, vt iura omnia volunt, & no. glo. in l. iustitia. §. iuris præcepta, de iust. & iu. nec sufficit eligere bonum, nisi etiam amplectatur iux. illud Ouid. Metamorph. & cū quis saltem nomine Christianus reputatur, nō est credendum, quod nunquam conuersus semper in peccato mortali existat. intellige de corrigibili & penitente, secus in solito peccare, vt de eo qui est solitus litigare. 3. q. 5. c. quia suspectus. Cassa. consuetu. Burg. tit. des iustices. §. si. n. 9. & subintelligitur quando veritas aliunde haberi potest, & quando est diffamatus, tanquam publicus peccator, verum ecclesia sancta orat pro humana fragilitate. vt in lib. Macab. In dubio. n. quilibet præsumitur bonus. vul. tex. l. merito. ff. pro soc. & nullus præsumitur immemor suæ salutis. no. in l. vltima. C. ad leg. Iul. in l. repet. At assessores bene interrogant testem, si eo anno fuit confessus peccata sua, at si responsum acceperint, quod non, per hoc circa dictam vim non faciunt, quod non laudo, si verò responderetur, quod sic, tunc talis, à tali infamia canonica purgatur, quia angelicum est emēdare. aliqui volūt hoc onus potius esse iudicis ecclesiastici iux. illud, elegi vos de mūdo, vt curam habeatis, & fructum faciatis, sed quo ad propositum nostrum qui testem vellet arguere de peccato, prius lapidem accipere deberet, cum nemo sine crimine viuat, no. glo. in vers. constat Instit. de iust. & iu. & habetur apud Ioan. cap. 8. & facit illud vulgare, carere debet omni vitio, qui in alterum paratus est dicere & quāuis opinio Cano. in cap. super eod. tit. & in ca. testimonium. extra eo. sit, quod tales infames repellendi sūt à testimonio, tamen vt dixi generalis abusus eos non repellit. aliqui etiam videntur facere differentiam inter peccatum
- mortale continuum, & frequentatum, & non cōtinuum, puta lapsum propter fragilitatem, vt Felyn. in cap. inquisitionis. n. 14. de accusat. quem refert Clar. §. fin. q. 24. vers. quæro nūquid, mihi videtur bene loqui in primo casu, propter malum habitum hominis obstinati, qui omnino est reiiciendus à testimonio. in secundo casu, quia humanum est peccare, fragilitas eum excusat, & per hæc semper animū suum mouere debent iudices in quolibet casu, & quibuslibet personis, an scilicet sint solita delinquere, peccare, & deierare. Nono, sequitur videre an infamis infamia iuris in te stem sit admittendus, & dico, quod regulariter, nec in ciuili, nec in criminali admittitur, facit primo tex. in l. prima. ff. de ijs qui not. inf. & communem hanc opinionē firmat Clar. §. si. q. 24. versic. item infamis, nepos à mont. Alba. eodem trac. n. 24. quæ procedit quotiescunque aliter veritas haberi potest, secus in subsidium admitti debere, inquit Bar. in l. 1. C. de sum. trinit. & fide cath. in criminibus autem læsæ maiest. heres. & simo. indistinctè admittuntur. in cæteris non admittuntur nisi cū tormentis. vt infra n. 97. per Boss. in tit. de tortura testium, n. 3. quicquid dicit And. Barbat. eod. tract. n. 15. cum seq. sed si ob vnicum delictum, quis semel cōdemnatus extitisset, hoc in casu rigor non esset ita seruandus. ar. quod dicitur de fure, qui ob vnicum furtum non debet suspendi, ita breuiter apud Aug. ad Ang. de malef. in ver. & vestem cælestem. hic est, quod pro leui iniuria, quis non infamatur, sicuti per grauem, quæ opinio communis est. Apud Fely. in ca. cum tu. n. 9. de re iud. & tex. in l. scio. ff. de in integ. restit. & in omnem casum hoc iudici relinquatur considerandum, qui iudex non curat de minimis. sed mira videtur alia limitatio, ad supradictam regulam, quæ limitatur non habere locum, quando infamis contra æquè infamem admitteretur, & excommunicatus contra excommunicatum, & criminosis contra criminosis. ita dicente glo. in l. tertia. §. lege Iulia. ff. eo. & multa dicit las. in l. 1. ff. de fer. & Mars. in sing. 112. incip. in ore duorum. mihi autem videtur eam turpi turpia quærere, iux. illud nil. Iudæus iudæo, nil dolosus dolosus. l. si diuus. ff. de dolo. facit Vulp. cons. 84. n. 5. cum in propos. De Brach. Reg. in ver. Reconuentio par. 1. & 4. & est de inimicis vindictam inimicorū facere: vel iuxta illud ait latro ad latronem. sed veritas est inuestiganda, amanda & speranda in Delictis. Mars. pract. §. 2. q. n. 15. & 16. Nam veritas est mater iustitiæ vt inquit Bar. in l. libertini. ff. de statu. hom. vi. infra par. 5. sub nu. 241. & ideo opinor magis veram sententiam esse in contrarium, vt tenet glo. in cap. testimonium. extra eo. & ratio est, quia iudex quanta fieri potest, debet inuestigare veritatem, non à personis maleuolis, & infamibus, nec suspectis, sed à fide dignis. secundum omnes criminalistas, præsertim Angel. de malef. in verb. hæc est quædam inquisitio. & ibi Gand. in versic. non quidem à maleuolis. pract. Pap. in for. inquisitionis. eodem versic. non quidem, & Cla. §. fin. quæst. 6. versic. amplius. & versic. seq. & similes infames iudex ex officio, parte non petente, repellere potest. glo. in cap. nulli. extra. de accusat. Franc. Cur. eod. tract. conclus. 24. Innoc. in cap. primo. extra de crim. fals. quod intelli-

intelligendum, secundū ea quæ supra dixi. nu. 77. cum seq. verum odio malorum hominum posset tollerari quod infamis cōtra infamem admittatur. & si princeps rescripserit quod in inquirenda veritate procedatur, nulla iuris solemnitate seruata, tunc infamis infamia iuris admittitur. Abb. in capit. dilecti. num. 6. de iudic. Idem si dixerit remota solemnitate facti, infamis facti admittitur, sed si dixerit procedatur absque solemnitate iuris & facti, tunc infamis iuris vel facti admittitur. vi. Barto. in l. cum lege, de testa. vbi Gloss. & Docto. & Viui. com. op. ver. infamis. Afflit. const. pena carc. num. 5. & 8. Decimo, quæro nunquid infamis infamia facti testis esse possit, & ij sunt lenones, meretrices, vsurarij publici, serui, & ijs similes. De quibus, & infra dicitur sub nu. 97. & tractat Farinac. q. 56. nu. 439. vbi de Histrionibus, & d. quæst. num. 52. & 53. vbi de lenonibus, & De luxoribus, & Baraterijs consuetudinarijs, & ludentibus ludis prohibitis d. q. 56. num. 429. 430. & 431. & seq. & num. 37. ubi de tabernarijs, & huiusmodi, & Andr. Barba. in suo tract. nu. 21. vsque ad fin. tres recenset opiniones. Prima est Anto. de Butt. in l. ob carmen. §. pen. ff. eod. qui vult in causa criminali hos non esse admittendos, nisi in subsidium, & cum tormentis, quam opinionem testatur communem Clar. d. quæst. 24. versic. item infamis; secunda opinio fuit gloss. in §. si verò ignoti. Authen. de trien. & semis. quæ indistinctè videtur velle, quod cum tortura admitti possint; tertia opinio est alterius glo. in l. cunctos populos, vbi Bar. nu. 12. & alij, C. de summ. trinit. & fide catho. ex qua simpliciter admittuntur; quarta opi. fuit eiusdemmet Barba. & mouetur per gloss. in l. Cassius, ff. de senato. & per alia iura, & dicit, quod in causa ciuili sint repellendi, & hanc opinionem dicit tenere antiquos, & mod. Docto. vt ibi per eum. num. 23. Quæ quidem opinio est contraria opinioni Spec. in §. primo, versic. item quod est infamis, & pro quo vti patre practica teneo, coadiuante doct. Bart. §. 2. in authent. de test. qui dicit, & si de iure ciuili repellantur, tamen ius Cano. tenet non esse repellendos, tam in ciuili, quam in criminali causa ciuilitè intentata. per tex. in cap. testimonium, cum glo. eod. tit. nostro; quinta op. fuit Card. qui negat vtroque casu esse admittendos, vt idem recenset Barba. sub num. 19. sexta op. fuit Cyn. & Alb. per l. primam, C. de summ. trin. & fide cathol. dicens eos repelli à iudicando, non autè à testificando; septima op. fuit quorundam Doc. quos refert Ant. de Butt. in dicto cap. testimonium. extra eo. distinguendum, aut infamia ortum haberet à delicto de quo constat, & tunc non admittitur infamis, aut traxit originem à carceratione, vel à iudicis repulsione, & tunc in ciuili tantum admittuntur. octaua opi. fuit Bal. in d. l. prima, C. de summ. trin. & fide cathol. qui vult non esse admittendos, propter infamiam, quæ ipso iure cadit in homine, & hoc in ciuili causa; sed in criminali, tenet esse admittendos, nō vt testes idoneos, sed ad aperendam iudici viam, quando aliter veritas haberi non potest, quæ quidem opinio de iure procedit: de consuetudine aliter obseruatur, quia nō attenduntur huiusmodi subtilitates nec in ciuili, nec in criminali, licet veritas aliter haberi possit, sed ad coadiuandum dicta

aliorum, & ad euacuandum processum huiusmodi testes cum tortura, video semper admitti, & supradictorum Doct. opinionū quæ libet fundata est in iure, sed non qualibet est tuta, nec est inconueniens ex multorum opinionibus adherere magis vni, quam alteri, quando omnes sunt diuersæ, Bald. in cap. primo. §. iudicis. n. 4. de pact. tenen. vfi. feud. & in l. obseruare. §. proficisci. q. 30. ff. de offic. procon. & legat. Abb. cap. 1. nu. 15. de constitu. & vide Soc. reg. 415. qui vult hos in quatuor casibus esse admittendos. primo. in crim. læse maiest. secundo quando infamia alterius est detegenda. tertio cum à superiore est dispensatum. quarto in subsidium cum tormentis, quorum casuum meminit in propof. Menoch. de arbit. iud. quæst. 27. n. 7. & ibi allegat Soc. reg. 416. ponentem affirmatiue, quod infames indistinctè admittantur, & quomodo procedit declarata, vt ibi per Menoch. d. quæst. 27. Ipse autem has ponam recolletas considerationes. Primo, considerari debet qualitas causæ, an grauis, vel leuis sit, qualitas negotij, an periculum sit in mora, si per tales infames testimonium non perhibeatur, an huiusmodi infames examinentur ex officio, vel ad instantiā partis, an in preparatorijs, aut in preparato, & an tales sint notorij infames, vel eorum infamia apud paucos innotescit, & an ex loco, & consuetudine, tales necessario admittuntur, quoniam illa consuetudo, quæ in vna provincia esset mala, in altera videtur fortasse bona & approbabilis, vt est in ciuitate Ianua, in qua videtur permiffum, quod iuuenes masche rati alloqui possint cum qualibet ex mulieribus, per spacium duarum, & trium horarum. quid dicant modo, ipsi sciunt, & Deus scit. tamen paulatim abiit in desuetudinem auxilio Diuino. at mala consuetudo excusatur. Ludo. Ro. singu. 20. incip. consuetudo. Mars. practic. §. quoniam numero. 97. tamen si excusatur, non est obseruanda contra bonos mores. Nam iudex qui testes recipit cuncta rimare debet, & si ei videbitur eos admittere, & non admittere poterit. sunt tamen quidam iuuenes sanguine nobiles, qui nimia lasciuia ducti, & à malorum hominum conuersatione subuersi, quandoque degenerant, sed penitentia ducti, ad bonos mores conuertuntur, isti quidem non æquè ad instar aliorum infamia notatorum sunt repellendi, sed eorum testimonium valere decet arg. eius, quod dicitur de filio prodigo, Et est de mente Barto. & aliorum. in d. l. cum de lege. ubi etiam gloss. ff. de testa. item valer dictum vnius testis in habitis quando coadiuatur à dicto aliorum habitium. l. 3. de test. capit. sin. de test. cog. Gomez. var. resol. de probat. delict. capit. 11. num. 21. Ang. cons. 122. num. 19. volum. 4. nisi ipso iure repellatur, sicut de stricto iure tenet, Farinac. de test. q. 60. num. 193. & seq. & q. 62. nu. 341. cir. fi. & per tot. illam q. & quando veritas aliter haberi nō potest etiam infames admittantur, vt supra, & in omnibus criminibus exceptis. Mascas. de probat. conclusio. 464. fallit in teste infami & pecunia corrupto. Spec. eo. titi. §. 2. ver. quid si recepit, quia iste dicitur falsus, & tenetur pœna falsi, etiam quod pecuniā receperit pro dicenda veritate, tex. cum gl. sing. in l. diuus, colum. penult. ff. de re iudic. Vanti. de nullit. ex defect. process. num. 138. dixi sup. num. 65.

num. sexagesimoquinto, in 3. par. Testis corruptus non potest interrogari de corrupente nisi in tribus casibus. 1. in ijs quæ sunt difficilis probationis. 2. ad instat iã mädatarij uel focij criminis. 3. qui ad agitur de æstirpando hoc vitio tãquam peste publica. vt colligitur ex Deos. tit. de indic. & conf. an. tor. nu. 156. quem refert & sequitur D. Farinac. de Indic. q. 45. nu. 7. & alleg. seq. 43. num. 67. & in practica seruat. Sunt etiam aliquæ personæ infames non per delictum, aut per sententiam, sed ab operibus eorum. vt Lenones, Meretrices, Barri, & huiusmodi de quibus sup. nu. 86. Item Nautæ, caupones, stabularij. tot. ti. naut. caup. stab. contra quos ius præsumit, tamen in ijs quæ in ludo, in prostibulo, in caupona, Naui & stabulis geruntur, Item quando veritas aliter haberi non potest, licet alibi secutum sit delictum, possunt in testes recipi. per l. quoties. C. de Naufrag. lib. 11. & Plot. in d. l. si quãdo. nu. 144. C. vn. vi. Cor. conf. 181. vifa. in 3. par. Fely. in c. super ijs in fi. vlt. col. de Accusa. So. reg. 415. D. Menoc. de arb. Iud. q. 27. Marf. pract. §. Diligenter. nu. 124. & etiam creditur infami qui exercet plebeium officium deponenti circa eius officium. Port. conclus. 5. lib. 1. Præterea Banniti ob turpem causam infames dicuntur infamia facti. Nell. de bannitis. p. 1. 2. temp. sub n. 49. & 50. isti non admittuntur nisi in criminibus exceptis, læsæ Maiestatis, Hæresis, Simonia, & Assassini, falsæ monetæ, falsificationis sigilli principis, ac vsurpari jurisdictionis, sed cum medela torturæ. quo ad Bannitos & infames vt hic, vi. Farinac. de test. q. 56. nu. 52. vbi de Lenone. & nu. 365. vbi de viro qui vxori est leno. iste quidem coronam offiam meretur. & de alijs vt sup. vi. eundem Farinac. q. 56. nu. 45. & etiam q. 37. vbi late. & de Bannitis. q. 56. num. 328. cum mult. seq. vbi dicit repellendos. etiam quod in contumatiã sint banniti, vel habeant saluum conductum, vel fuisse tolerati. & limitat non procedere quãdo examinaretur extra locum Bannie, quando sine accusator sed ex officio esset bannitus. Ex quo si est persona malæ vitæ non concurro; item quando veritas aliter haberi non potest. quando non contradiceretur. & quando est rebannitus & restitutus. tamen dico quod semper bonum est examinare illos ad informandam curiam, & cum alijs ad minuculis multum operatur eorum dictum. Sed nunquid bannitus restitutus à Principe dicatur famam recuperasse, adeo vt testis idoneus dici possit, videtur quod sic per tex. in l. 1. §. lege. de test. Alex. conf. 147. n. 11. vo. 7. verum distinguendum est: aut rebannitus cancellatus est à bamno, quia soluit penam, & tunc non dicitur restitutus ad famam: aut est restitutus ob gratiam Principis, tunc recuperasse famam dicitur, pulchrè Alex. conf. 112. vo. 2. & Nell. de Bannit. 1. par. 3. temp. Quid si fuerit bannitus ex causâ læsæ Maiestatis, & postea restitutus. vi. Bal. in cap. licet vniuersis. de test. & Doct. in l. cancellauerat. ff. de ijs quæ in testa. delent. At D. Sforz. Od. in suo eleganti tract. de restitu. in integ. q. 96. art. 1. n. 7. aliter distinguit, quod si quis ex causâ falsi iam fuit bannitus, ex gratia Principis nõ erit idoneus testis; secus si ob aliam causam fuit bannitus. & sola contumacia non infamat. Vtterius si quis erit infamis & inimicus etiã q̄ veritas aliunde

haberi non possit, non est admittendus testis; sed solum posset aperire viam iudici ad inquirendum. Boss. ti. de Inquisitio. n. 55. & 56. Alciat. cõf. 398. Fely. in c. super eo. de test. dixi sup. in prima par. n. 22. & in hac par. sub nu. 68. Exules verò in causa ciuili, & in loco vbi quis non est exul, sunt testes idonei dummodo non patiantur alias exceptiones. c. super. il primo de test. vbi Fely. n. 4. Bal. in l. 1. n. 17. ff. de Hered. instit. Item in causa criminali qñ est bonæ vocis & famæ. vt in fi. 3. par. sub n. 222. & vi. Cla. in §. fin. q. 66. vers. præterea, vbi distinguit. & ibi Baiard. nouissime & postremo scias quod si produxi testem infamem contra te, nõ possum quidẽ repellere prætextu infamiae illum contra me in alia causa. Spec. de test. §. sepe. n. 7. & ibi add. lit. C. & D. nisi post primam depositionem adhuc reddiderit se infamem ob alia crimina. ca. quãmadmodum. extra. de iur. iuran. & est pariter notandum, quod est differentia inter testes infames, & testes viles; nam infames in criminalibus cum tortura dictum fuit admittendos esse, non idem dico de viliibus personis, quibus ex sorte sua, non ex malis operibus datum est vilia exercere officia, seu artes necessarias, Cephal. conf. 238. vo. 2. At si in eorum examine non subsistant, & modo negent, modo affirmant, vel reddant iudicẽ ambiguum adeo, quod nescit in quam partẽ sui dicti inclinare, debeat poterunt torqueri iux. l. ex libero. & ibi Bar. ff. de quæst. idem. in l. cunctos populos. C. de sum. trin. & fide cathol. Boss. eo. ti. de tortura. n. 2. & n. 12. vbi ponit exemplum quot modis testis vacillare dicatur, & n. 14. vbi distinguit inter causam ciuilem, & criminalem; & qñ deueniendum sit ad torturam est recurrendum ad eundem Boss. dicentẽ liberum hominem non esse torquendum nisi vacillet super principali, & non super emergentibus, vt distinguit Bar. in l. eos. ff. de fals. & esse communem testatur Boss. ibidem, vt supra n. 31. item torqueri debet, qñ præsumitur scire, quod negat, & ita Bar. debet intelligi in d. l. si ex libero. tenet Soc. conf. 235. col. 2. sed si iste testis caret alijs circumstantijs idoneis, nullo modo facit inditium, etiã cum tortura. Bar. in l. 1. §. si quis. ff. de quæstio. Bru. de Indic. & tortu. q. 4. par. 2. n. 10. Fallit in Crim. exceptis, videlicet læsæ Maiestatis. Hæresis, & Sym. falsæ monetæ, assassini, & similibus. & in tantum hoc est verum, quod testis vacillans, etiã si constitutus esset in dignitate, esset torquendus, vt tenet Bar. in d. l. ex libero, quem refert & sequitur Boss. vbi supra nu. 4. & 5. Clar. d. l. ex libero, & debet torqueri super principali & non super emergentibus, secundum Bal. in l. eos. ff. de fals. & de comuni testatur Boss. de tortu. nu. 12. vbi ponit quot modis testis vacillare dicitur. & n. 14. vbi distinguit inter causam ciuilem, & criminalem. n. 31. & Soc. conf. 235. col. 2. verum si testis nolit respondere etiã circa accessoria & circumstantias, poterit torqueri. Bal. in l. accusatione. col. pen. C. qui accusa. non poss. & de hoc inf. dicã. & dat limitationes ad regulã, quæ vult hominem liberum nõ esse torquendum. & de trac. Farin. q. 65. n. 212. & q. 66. num. 98. & ex professo. q. 79. tot. car. 391. vbi quid de iure, & quid de consuetudine & vide Pe. Duaren. in reg. 190. ibi decuriones constituti in dignitate nõ debent torqueri, vbi dat decem ampliationes, & quatuor limitatio-

nes, hanc tamen de vacillante non ponit, sed non ad vnguem hæc omnia seruantur in practica, partim ex passione, amore, aut uindicta iudicis, partim ex qualitate personarum, quæ degenerant, & partim ex facti qualitate, vnde tu iudex roga Deum, vt propitius sit omnibus peccatoribus: & tu fiscalis responde amen. Non carent maxima suspitione testes, qui per eundem præmeditatum sermonem respondent verba ferè eadem proferetes, quasi duorum responsiones ab vno ore prodeat. Spec. eo. titu. §. 2. Suspecti qui verè dicuntur, in ijs quatuor consistit, vbi amor, odium, precium, & timor militant. item sponte se ingerentes verisimilia tacentes, aut renitentes, & mala vita. Item varij, contrarij, vacillantes, præmeditato eodem sermone, aut non verisimilia deponentes, nimis, animose, vel per vim, & interessati quouis modo, sâguinis causa, vel amicitia, & huiusmodi, vt per tot. hanc prac. in discursu. verum viris probis, & Dei timentib. ac vere visu, verbo, & opere nobilib. prædicta nõ obijciuntur, & ideo in dubio sunt testes idonei, & omni exceptione maiores. vide sup. ante num. 2 §. veræ & ex ijs. Et per quam maxime redditur suspectus ille qui dicit ignorare factum iamdiu secutum, sed recenset diem & horam, cū multis circūstantijs vbi erat, quid fecit, quod edit & bibit, quos sermones habuit & cum quibus, nam licet quis non tenetur recordari de tempore, si tamen ait non recordari de facto memorando, & de non memorandis adamussim recordari dicat, verisimiliter suspectus est, dixi inf. in §. par. n. 1 §. 1. sicuti de eo qui dicit non recordari de facto recenti, vel ignorare id quod omnes alij sciunt, cum & ipsū verisimile sit scire, vt inf. p. discursum dixi, & ijs omnibus casibus secundum qualitatem facti & personarum poterit deueniri ad torturam. Bru. de indic. & tort. q. 1. 2. 3. 4. & §. in 2. par. Bos. titu. de indic. & considerat. ante tor. per tot. practica inueniendi veritatem in occultis: & si vis veritatem inuenire contra suspectos examinabis constitutum, super ab eo gestis Domi, & foris tempore delicti, postea examinandi sunt illi de eius Domo, ac alij ab eo nominati, & ab eorū dictis videbis, an eorum depositiones conuenientes erunt, & ex inde maxima idicta habebis, quado casus erit difficilis probationis, occultus, & grauis, & aliter veritas haberi non poterit, quod in practica seruat. Adhibetur pariter tortura testi vili, quando apparet ipsum esse mendacem: vt

96 in l. vnus. §. teste. de quæstio. Nam mendax omnibus est odiosus. c. quærendum. vers. quoniam. 2. quæst. 7. quod procedit in eo, qui persistit in mendacio, text. in l. 1. C. de fals. quia tunc concluditur falsitas. Tyn. eod. trac. cap. 2. num. 2. Item testis infamis torqueri debet, quando ex se ipso mouetur spontè ad perhibendum testimonium, quia redditur omnino suspectus, vt inf. nu. 98. Masc. concl. 1368. vol. 3. idem si sit vilis, & ignota persona. §. si verò ignoti, & ibi Bar. authen. de test. vers. festinatis, & Bos. vbi supra nn. 9. ad quod videre iuuat pract. Sti. ac. in c. 16. allegat. Marf. in conf. 3 §. & Alex. consil. 91. in 4. vol. sed hoc in casu potius repellendus, quam torquendus esset, nisi in subsidium aliquid veritati proximum ex eo haberi possit, & verisimile: nam q. verisimile non est, falsitatis imago est. Rebuf. co.

tract. nu. 64. Fel. in cap. quia verisimile. de presumpt. sed per hoc non plena eis datur fides, vt no. glos. in l. cum probatio. ff. de probat. & T. vnd. eod. tract. nu. 40. Plot. in l. si quando n. 392. Menoch. de arb. iud. cas. 85. vbi exemplificat quæ dicantur verisimilia & quæ nõ. & verisimilitudo est cognita natura Crau. de Antiquit. temp. par. 1. num. 213. & quod verisimile non est saltem arctiores & clariores exigit probationes. Cephal. consil. 189. numero 40. par. prima. text. in l. fin. ff. de eod. quod metus causa: idem intelligo, quando nimis coactè ad testificandum veniret: nam ea ratione, qua red dicitur suspectus (si spontè veniat) nõ vocatus, eadem ratione, quado nimis coactè deponit, est tex. in l. qui testamento. §. si. de test. Angel. in l. fin. ff. quod met. cau. Spec. d. §. primo. nu. 97. idem si vocatus non expectaret iudicem illum interrogare, sed festinater deponeret antequam ei capitulum legeretur, vt 2. quæstio. §. & Cass. in tit. de tor. cap. 10. nu. 19. inter tract. 99 crim. diuerso. car. mihi 416. omnia namque extrema sunt vitiosa. no. glo. in authen. vt det. sit nu. circ. prin. col. 1. est tex. in l. solent. §. si. ff. de offi. proconf. & legat. & ita videtur vel le Barb. eod. trac. sub nu. 18. in secunda parte declarando Bart. in dicta l. cunctos populos. C. de sum. trin. & fide cathol. & in l. Cassius. ff. de senato, & ex ijs cõcludo testes infames in 100 famia facti, & notatos nullo in casu absque tortura esse admittendos, qui verò non sunt notarij, isti in certis casibus, de quibus supra admittendi sunt cum tortura, & in certis casibus absque tortura, prout negocij qualitas, & personarum loci, & temporis causa, poposcit, qui verò semel per lasciuam ceciderunt, & demum reuerfi sunt (vt dicitur) ad bonas fruges, isti in omnem casum sine tortura debent admitti, quamuis de eis scriptum sit:

*Quem semel horrendis maculis infamia nigrat,
Ad bene tergendum multa laborat aqua.*

101 quos versus Barb. ponit vbi supra par. 2. nu. 9. Qui verò sunt viles & ignoti, ij non probant siue ipsi à partibus non cognoscantur siue ipsi non cognoscant litigantes. Farin. de test. q. 71. nu. 31. præsertim in criminalibus. Abb. & alij can. in cap. cum causam. extra de test. Lan celot. de prætor. rubr. de non cogno scentibus litigantes. Sed in contractibus fat erit, ut cognoscantur saltem à Notario. licet Farinac. d. q. 71. num. 52. aliter dicat. Nam consuetudo seruat quod Notarius debet esse informatus de cõtrahentibus, ac de testibus, & solent Notarij vocare personas sibi notas. Si per literas subsidiales sint examinandi, aliquando solent depingi in causis arduis ex quo malam habent effigiem, & apud Hispanos dicitur. *A yde puta mala chara tiene.* pract. Striact. c. 16. nu. 103. & de physonomia, pilis, squalore, auribus & naso longo ac aducis habetur in quodam paruo tract. comp. Theolog. & tortura, est inchoanda ab eo qui est mala physonomia, sicuti ab eo qui habet malam denominationem. Brun. de indic. & tortu. quæst. 5. nu. 55. in 2. par. isti si vacillant, & ambigua dicant, si contrariantur, si sponte se ingerant, si nimis coactè testentur, si que festinanter non interrogati respondeant, ijs omnibus casibus cū tortura admitti debent. Aliàs absq; tortura possunt testimoniu perhibere, & valet eorum dictu, & ita equitas suadet, & practicitur. Quis enim est arguendus

dus de mala fortuna, quæ suæ domui attulit mi-
 nisteria vilia, quibus in sudore vexetur, vt mun-
 dare latrinas, lauare homines, spazzare cami-
 nos, mangonizare lebetes, stagnare candela-
 bros, refarcire rupta, & rumpere solida, & de
 quibusdam alijs, de quibus no. to. tit. nau. cau-
 po. stabula. si diuitum domui fortuna attulit au-
 rum & argentum, laudent Deum diuites, & de
 eis soluant mercenarios, & elemosinam faciât
 102 pauperibus. Non & isti viles artifices partem
 ciuitatis faciunt? vt inquit Arist. lib. 2. Politi.
 Nam ciuitas constat ex plebe, & populo. Instit.
 103 de iur. na. gen. & ci. §. plebs autem. cui libet
 querere panem datû est eo meliori modo quo
 potest. Mala quidem consequentia fuit ista:
 est vilis; ergo, vt infamis cum tortura debet ad-
 104 mitti. quid enim aliud est infamia, quàm no-
 ta quædam malorum operum, & verborum,
 vitam malam, habitu malo, quis ducens suspi-
 cione, & scandalo annexam, capit. ex litteris, &
 ibi glo. de homicid. sed vilem esse non refertur
 105 ad malos mores, quia compatibile est, quem
 esse vilem, & probum. est tamen verum quod
 à communiter accidentibus huiusmodi perso-
 nâ vna cum vilitate sunt pauperes, de quibus
 dici solet *non è virtù, che pouerâ non guastâ*. Ideo
 eis minus creditur. & propterea in materia pro-
 bationum argumentum à cõmuniter acciden-
 tibus valde concludit. Bal. in l. conuenticulam,
 C. de episc. & cler. & plura per Euerar. in sua
 Cent. loco 56. & ideo in pauperibus & vilibus
 quibus regulariter non est credendum, fallit si
 sint personæ bonæ vocis & famæ, per supradic-
 ta, alioquin Pauperi non datur iuramentum
 in supplementum probationis, nec vigore statuti
 de damno dato, nisi expresse permissum sit. &
 multo minus pauperi creditur, quando sua cul-
 pa egeus factus est. Bal. in l. si quis testium. ex-
 tra de test. Paris. consil. 164. nu. 2. Illustrissime.
 volum. 4. Spec. eo. tit. §. 1. versic. testis pauper. &
 paupertas semper nocet. Porc. in §. sed paupe-
 res. instit. & Iuuenalis sat. 3. scribit, *pauper pul-
 satus rogat, & pugnis concisus adorat*. vt etiam
 trad. Bart. in l. illicitas, §. fin. ff. de offic. pref. &
 de fide danda personæ vili bonæ vocis & probi-
 tatis. vi. Marf. pract. §. Principium, num. 8. & 9.
 Menoch. de Arb. iud. cal. 96. & de turpi perso-
 na. vi. Boff. in tit. de indi. sub nu. 151. & Blanc.
 de indic. num. 381. In summa infrascriptæ sunt
 personæ quæ regulariter non admittuntur in te-
 stes, nisi cum tortura, vt supra per discursum di-
 ctum fuit. Testis infamis, seu infamia iuris, seu
 facti. Socius criminis. Testis varius & vacil-
 lans circa substantialia. Fallit si sit in dignitate
 constitutus, quod est verum in alijs casibus præ-
 ter exceptuatis. Persona vilis, sed hoc relinquitur
 arbitrio Iudicis. Suspecti quod nolint di-
 cere veritatem. Verisimilia non deponentes.
 Lenones, Meretrices & huiusmodi, de quibus
 per Clar. q. 25. per to. vbi ait Iudicis arbitrio re-
 mittendum esse circa modum & qualitatem tor-
 turæ. vi. infra in 5. par. sub num. 149. lit. E. & si
 testis huiusmodi plures alios defectus patere-
 tur, nec etiam cum tortura sit idoneus, vel ali-
 ter habilis, quia nec etiam cum tortura ei cre-
 ditur. Marf. consil. 102. num. 12. testes verò mi-
 nores 14. annis ferula ceduntur & manchi, seu
 debilitati igne pedibus torquentur. Clar. §. si. q.
 106 64. & q. dixi de vili, idem cõcludo de paupe-
 re, vt pulchrè explicat Menoch. de arbitr. iudic.
 cal. 96. c. 13. 2. secus si vnâ cū paupertate est male

vitæ, & ita Bart. & sequaces d. ff. 2. in authen. de
 107 test. credo intelligi debere. vi. etiam Farinac.
 eo. trac. q. 57. per to. vbi sola paupertas non est
 causa repellendi testem. tamen periculosa cor-
 rumpendi bonos mores, impatientibus: quis-
 nam dicitur diues, & quis pauper habetur apud eū-
 dem Menoch. de arb. iud. cal. 55. & 56. car. 106.
 qui oēs antiquos & mod. recenset, & qui non
 hêt D. Iacob. Menoch. virum doctissimum, &
 108 modern. multo lumine caret. recurrat ad Bar.
 in l. si constante. nu. 14. vbi Alex. nu. 13. & Iaf.
 nu. 144. fol. matr. & quæ nobilis, quæ illust. quæ
 109 grauis persona dicatur prosequere eundem Me-
 110 noch. cal. 57. 58. & seq. Et quia superius firma-
 ta est regula, quod nemo potest in cã propria ef-
 111 se testis, notandum est, quod quatuor modis
 causa dicitur propria, quos no. Bal. in l. dictantibus,
 C. de testa. idem in l. omnib. vbi Paul. de Cast.
 C. eo. & vide tex. in l. 2. & ibi glo. ff. quando ap-
 pell. sit. tex. in c. biduum. vertic. in propria. 2. q.
 6. Quæro an fideiussor pro principali testis esse
 H possit. dixi sup. p. 1. sub nu. 98. lit. & re vera ubi
 commodum vel incommodum sentiret, non
 est testis idoneus. d. l. nullus, ff. de test. & l. in
 omnibus, C. eo. remotis autem ijs duobus potest
 esse testis vbi aliæ non concurrunt causæ suspi-
 cionis. Cy. Bal. Ang. Salyc. & Iaf. in l. dictanti-
 bus. in fi. C. de testa. Marf. in rubr. de fideiussor.
 nu. 182. Anch. reg. q. 32. lib. 1. Alber. eo. de test.
 nu. 51. c. 3. Nell. nu. 33. Viui. com. opi. in ver. te-
 stis fideiussor. Quid de interprete? & videtur te-
 I stis idoneus. Bar. in l. 1. §. eadem. nu. 3. & 4. ff.
 de verb. obl. Alex. cons. 179. vol. 2. Gaspar. Cab-
 ball. milleloq. 252. in prima par. vbi interpretè
 ait esse plusquam testem integerrimum si non
 adest cum eo alius cointerpres. Docto. d. l. 1. de
 verb. obl. Gomez. eo. ti. vers. si. col. 3. de ver. ob.
 & interpres est ille qui declarat verba vnus lin-
 guæ in aliam. Bald. l. 3. C. de liber. præter. sed si
 alia de causa esset suspectus, vt quia affinis, vel
 magis Amicus vnus quam alterius, tunc tantâ
 fidem non faceret. per supradictos Doct. vi. inf.
 nu. 128. in 3. par. Quid de mandatario contra
 mandantem? dico quod si non accepit mandatû
 ad delinquendum, sed duntaxat fuit requisitus,
 facit inditium. secundum Marf. pract. §. diligenter
 nu. 37. concurrenti alio adminiculo sicut in so-
 K cio criminis dictum est, quoad mandatû, non
 aut quo ad Delictû. Bal. cons. 97. an Mandatari-
 us. vi. Clar. §. fin. q. 21. vers. dictû socij, in fi. &
 vers. ex hoc & sic probaretur mandatû præce-
 dente querela & præsumptione aliqua, vi. Gab.
 com. concl. in verb. Assassinus nu. 25. in cã ve-
 rō ciuili, vbi quis diceret de ordine Titij portaf-
 se pecuniã Meuius, iste probaret ad exonerationem
 debitoris, sed ipse remaneret illaqueatus. Vi-
 ui. co. op. in verb. teste deponete pro sui exone-
 ratione. Rui. cõf. 105. n. 2. vol. 4. Alex. ad Bar. in
 l. differre. lit. C. de iur. fisc. ideo cautela erit, vt
 iste testis faciat prius sibi liberationem fieri à debi-
 tore à quo recepit pecuniã, vt portaret Meuius.
 sed si detegeretur ista liberatio videretur collu-
 sio inter mandatariû, & Debitorem, adeo quod
 non faceret fidem, quicquid dicit Tho. de Plo.
 ad Bar. d. l. differre. lit. D. de consensu aut amba-
 rum partiû non esset timendû. & mandatû pro-
 bari potest etiam per testes quoniam est deperditum in-
 strumentum mandari. Mascari. de probat. conclu.
 10 11. vol. 2. vbi contrariam partem tenentes:
 ait consuetudine & melioribus rationibus sulciri.
 & approbari, vi. sup. in 3. par. sub nu. 328. lit. S.

112 Vnde quero etiam, an venditor pro empro-
re, cessionarius pro eo cui cedit, Proxenetæ,
pro mercatoribus, creditor pro debitore, &
huiusmodi, de quibus Eman. Soarez. recept.
sent. in verb. testis idonei. nu. 185. cum mult.
seq. testes esse possint, & contra. breuiter di-
co, quod non nisi negocium attingat eos non
principaliter, sed in consequentiam. prout ten-
ent Doct. communiter omnes in l. omnibus.
& in l. nullus. C. de test. simile dicitur de lega-
113 tario, in §. legatarius. & ibi pulchrè Faber.
instit. de testa. pract. Pap. in for. opp. contr.
test. glo. in facto proprio. Curt. d. tract. de test.
concl. 4. Crot. n. 185. Boss. eod. n. 123. cum seq.
Nep. à mont. Alb. idem. num. 10. & Lanft. de
Oria. n. 66. vbi in venditore loquitur, & distin-
guit iux. gl. in dicta l. in omnibus. aut veditor
promissit de euictione, aut non, primo casu nõ
admittitur, secundo casu sic, & quomodo quis
114 dicitur sentire commodum in consequen-
tiam ponit Ioan. Faber. d. §. legatarius. instit.
de testa. & est gl. in l. si quis ita. ff. de rebus dub.
Alex. conf. 175. col. 4. vol. 2. Didac. Couarru.
in pract. ca. 8. Ioan. de Amic. con. 8. Viui. com.
op. lib. 1. op. 352. & lib. 2. op. 293. qualiter au-
tem probetur emptio vi. Mascari. de probat.
concl. 609. nu. 4. & 22. vo. 2. Quid de proxe-
neta, & certè potest si vult, sed non compelli-
tur inter partes ipsas, quas concordauit tan-
quam bonus mediator, vel ad emendum, &
vendendū, seu ad contrahendum, vel distrahē-
dum, de quo plene in authen. de test. §. quoniā
verò collat. 7. & Nep. à mont. eo. tract. de test.
n. 120. vbi dicit id quod verum non est, vide-
licet, quod non possit esse testis, quia pretium
accepit ab vtraque parte, quem declarat Frā.
Curt. d. tract. concl. 43. n. 89. vbi Bart. in l. de-
ferre. §. idem decreuerunt. ff. de iur. fisc. allegat,
& declarat, vt supra non compellitur, si
ab altera tantum parte producat, secus si
de voluntate vtriusque. nam in ijs quæ sunt
M voluntariæ iurisdictionis, possunt partes velle
& nolle. l. sicut. C. de oblig. & de proxeneta
& mediatoribus, & similibus vi. Benintend.
decif. 61. vbi fauore alicuius causæ priuilegia-
tæ, puta Matrimonij, dotis, & alimentorum,
admittitur illa probatio quæ alias non admit-
teretur. allegat. Bar. in l. admonendi. vers. Itē
quero. quid si instrumentum. de iure iuran.
Zaf. lib. 2. resp. 2. resp. 5. num. 48. Mascari. de
probat. conclus. 1038. & seq. vol. 2. De Proxe-
neta vi. Farinac. tract. sio de test. quæ. 60. vbi
ampliat. 5. modis. & limitat. 19. modis. & q. 63.
num. 93. vbi de teste Deponente in facto pro-
prio. Nam ijs multum fidei tribuendum est si
sunt viti probi, & non acquirant commodum
vel incommodum ob eorum testimonium, &
nõ potest veritas ab alijs haberi. De Abbate,
& Rectore. pro Monasterio & eius admini-
stratore ij possunt esse testes, dummodo non
sint Actores, vel saltem alius agat pro mona-
sterio. quamuis dicatur in mādato, Abbas vel
rector constituerunt talem procuratorē. Spe.
eo. §. 1. vers. sed nunquid rector. Nell. eo. trac.
num. 14. intellige quando abbas cum alijs de
Monasterio constituerunt procuratorem, se-
cus si solus Abbas constituit, quia causa sua vi-
detur. & ideo repellitur. per l. nullus. ff. de
test. idem si ageretur causa mensæ seu de bo-
nis Mensæ, & patrimonialibus; quia puto in
sua causa diceretur testificari. quod non licet.

Aufser. eod. tract. in primo de test. sed de cau-
sa cõmuni pro Monasterio possunt. De Abba-
te vi. Farinac. d. tract. de test. q. 60. vbi ampliat
115 6. mo. & limitat alijs. 6. mo. Prosequendo
quero etiam, an ille qui est de collegio, aut de
capitulo, vel de vniuersitate, pro collegio, ca-
pitulo, aut pro vniuersitate testis esse possit; &
regulariter huiusmodi personæ testes esse nõ
possunt. secundum gl. in ca. perueniens. in fi.
extra eod. & in l. in tantum de rerum diuisio.
& in l. secunda. ff. quod quisque iur. & capitu-
lo quos. 14. quæstio. secunda Doct. in capi-
tulo tertio, loco de probat. quam declara pro-
cedere quando ex victoria commodum ipsis
principaliter veniret. secus si in consequen-
tiam, vt per Didac. à Couarru. d. ca. 8. & Io. de
Amicis. dict. consilio octauo, numero 30. &
Viui. com. opin. libro 1. opin. 352. & lib. 2. op.
293. Emanuel Soarez. recept. sent. Versiculo
testes idonei. numero 210. Declara secundo
non procedere in ijs quæ fiunt in capitulo,
nec sciri possunt, nisi ab eisdemmet de capi-
tulo, vt per Federic. Schenc. eo. tract. numero
29. pulchrè Menoc. de arbitr. iud. ca. 106. nu.
1. & 2. lib. 2. car. 139. Mart. sing. 73. Plot. in l. si
quando. C. vnde vi. numero 542. Docto. in l.
quædam. §. vniuersitas. ff. de rerum diuisio. Fir-
mia. in suo reperto in ver. testes qui. vers. 98.
Curt. eo. tract. conclus. 3. numero vndecimo,
tex. in l. quæro. §. si. C. de Edic. Diui. Adri. toll.
Soc. reg. 515. & testes de vniuersitate siue lai-
ci siue ecclesiastici his duabus declarationi-
bus præmissis probant. sicut de Vassallis pro
Domino dicitur. Alex. conf. 68. viso. numero
17. vol. 2. Fulgos. consilio 174. Item testis qui
eodem modo laborat aut consimilem habet
causam repellitur à testimonio. cap. personas.
de test. & in l. quoniam. C. eod. quod intelligo
quando super facto in quo plures interuene-
runt, examinaretur. quia ratione commodi
vel affectionis diceretur suspectus. ita Io. An.
in d. c. personas. ead. spec. eo. tit. §. 1. vers. item
quod habere. & dic. vt sup. in ver. socius cri-
minis. Verum si delictum esset diuiduum & se-
paratum vt in pluribus deferentibus scilicet
contra prohibitiones, tunc admittitur, &
de hoc vi. Alber. eo. tract. cap. quarto, vbi pul-
chrè. sed in ijs quæ extra capitulum fiunt, vel
extra collegium, non sunt idonei testes. Bart.
in dicta l. si hac lege. vbi tex. in §. qui in sumit-
titur. ff. de in ius voc. idem in l. in tantum. §. v-
niuersitates. ad quem tex. omnes animaduert-
tant. de rerum diuis. quibus in locis dicunt
Doct. aut negocium tangit vniuersitatem vñ
vniuersitate, & non singulariter singulos de v-
niuersitate, & tunc quilibet testis esse potest
aut tangit principaliter commodum singulo-
rum, de vniuersitate, & tunc nullus admitti-
tur, quia in causa propria testimonium daret.
pract. Pap. d. glo. in facto proprio. Similia in
eius aur. repert. vers. testis qui. numero 78.
vbi plene, & Franc. Curt. eod. tract. conclus.
3. nu. 11 vbi pulchrè. & Paris de Put. in tract.
sind. ca. 3. vniuersitas. n. 1. vbi dicit, quod ne-
gocium respiciens causam vniuersitatis, ita
116 dicitur causa omnium, & non singulorum.
Hinc est, quod ille qui est de vniuersitate in
causa nemorū non est idoneus testis. Men. de
arb. iud. ca. 106. n. 13. car. 139. fallit in proba-
dis finibus, vt per Rui. conf. vl. n. 16. hinc. proba-
batur. in c. 3. loco de probatio. Hier. de Mota.
trac.

tract. de finibus, capit. 57. & 58. vi. Carpa. super Statu Mediol. capit. 87. par. 1. vbi aliqua adducit in proposito. In causa autem criminali, si negocium aliquod de vniuersitate tangit, alij de vniuersitate testes adinuicem esse possunt, quia par praesumitur inter eos affectio, nisi euidenter testis magis amicus esset, vel forte sanguine proximior Socratis, quam Platonis. alias dicitur: amicus Socrates, amicus Plato, magis amica veritas, vt est apud Aul. Gel. & amicus pro amico sit testis idoneus, vi. Farinac. d. trac. de test. q. 55. nu. 114. car. 3. r. vbi recenset plurimum Doct. op. & concludit pro parte affirmatiua, dum modo sit omni exceptione maior vel ab alijs veritas haberi non possit, vel agatur de re leui. At si res agatur inter quosdam singulares de vniuersitate, & extraneos, possunt admitti, sed cum magna rectitudine, & vigilantia iudicis, ar. l. j. ff. si pars har. petar. si verò res agatur inter totam vniuersitatem, & extraneos distinguendum est, vt supra, & memoriæ mandandum in casibus, quibus iura non prohibent eos admitti, vt cum grano salis admittantur. d. cap. superueniens. 14. q. 2. & lo. And. in c. nuntius. extra eod. Aret. Instit. de rerum diuis. §. 1. in princip. Petr. sanct. sing. 24. Felyn. dicto c. superueniens. & ibi Docto. nu. 7. Menoch. d. cas. 106. n. 9. Et nota, quod si multi de vniuersitate vel maior pars congregaretur in consilio contra officialem ad remouendum illum quem non elegerunt, Nullus congregatorum in causa siudicatus erit testis idoneus contra dictum officialem. Paris de Put. in materia siudicatus. in verb. testis. c. 3. quia inimici reputantur: idè de querelantibus officialem dicit Bar. in l. post legatum. §. his verò. ff. de his quib. vt indig. nam querelantes non debent nec possunt testificari contra illum super querela aliorum. C. epol. cauz tel. 40. quo ad testes de vniuersitate vi. Farinac. d. q. 60. de test. nu. 450 451. car. 117. cum mult. seq. si militer carcerati ab aliquo iudice nõ sunt idonei testes. contra illum Bertazol. consil. 71. num. 11. Grammat. conf. 46. Mascard. de prob. conclu. 899. nu. 22. D. Menoc. de praesump. lib. 5. praesump. 42. n. 17. & in probanda subornatione & corruptela, & testes carcerati contra carceratum subornatum probant, per ea, quae dixi nu. 97. sub lit. B. vi. Farinac. de test. q. 56. sub n. 180. & in summa nota, quod testes inhabiles euidenter, vel notoria inhabilitate, vt ceci, surdi, foeminae impuberes, Haebrei signum croceum portantes, serui quos sclauos appellamus, & similes, qui visu, & verbo, & habitu, noti sunt inhabiles reijciendi sunt parte opponente: illi verò qui ob delicta vel vitia eorum, & pessimas qualitates exceptiones huiusmodi patiuntur, vt Assassini, Haeretici, Excommunicati, & inimici, & similes, etiam parte non opponente reijci possunt. Gomef. var. resolut. tit. de Prob. delict. c. 12. n. 22. to. 3. Affines verò, & nimium familiares & huiusmodi, nequaquam possunt à iudice sine partis oppositione respui. Fel. in c. intimauit col. 4. de test. lo. And. ad Spec. §. 1. verfi. sed quid si. Crot. eo. trac. p. 3. n. 40. vi. quae dixi, sup. & per Farinac. eo. tit. q. 60. car. 88. D. quondam Carol. pater meus Resp. 20. & Resp. 21. & 218. vi. inf. numero 218. & nota diabolicam cautelam, quod si quis videret suum inimicum associatum, quemque insultare armis velit, & feziat, poterit vtique leuiter prouocare dictum consociatum, ne postea contra illum testifican-

do valeat eius dictum. De creditore, cedente, legatario, debitore, fideiussore, & similibus idem dicitur, quando commodum in quadam consequentiam venit. Crot. de testim. numero centesimo octuagesimo quinto, cum sequent. & in causa criminali admittuntur in practica, maxime quando veritas ab alijs haberi non potest, & sufficit quod alij ibidem non adfuerint, reiecta à consuetudine illa opinione, quod actu & habitu, & in potentia adesse non potuerint.

119 Quatenus autem testium dicta reprobantur non respectu personae. obijciunt quod sint singulares, varij, vacillantes, contrarij, minusque legitime recepti, sine iuramento, non citata parte, & non publicati, nec didicisti testificatis: vel quia post terminum fuerunt recepti, aut non rogati, vbi opus erat iux. tex. in l. rogati Cod. eodem.

120 Publicatio etenim processus est de ordine iudicij, apud Marant. Specul. aur. actu. 11. par. 6. pract. Stract. cap. 28. nume. 23. Barto. & Docto. in l. prolatam, C. de sentent. & Pract. Pap. in for.

121 public. test. & ibi habentur requisita ad talem publicationem. quae licet in summatijs non sit necessaria, tamen si à parte petatur, non debet omitti. vt tradit Barto. in extrauag. ad reprim. in versic. & figura in tertia columna quem ita debere intelligi, inquit Marant. de ord. iud. distinctio. 9. nume. 22. & Fely. in capitu. cum l. & A.

122 colum. 2. & iudex faceret litem suam si petenti denegaret publicationem, nihilominus ea non

123 obstante sententia valeret, si à parte appellatum non erit à tali non admissione publicationis. pract. Strac. dicto capitulo 18. numero 31. cum sequen. oprime Sebast. Vant. de nullit. ex defectu. proces. numero 40. & licet Menoch. de arbitr. iudic. quaestio. 33. dicat magis communem esse, quod publicatio non sit de substantia iudicij, tamen si petatur non est deneganda. Marant. vbi supra numero 28. in 2. par. Vant. vbi supra d. nume. 40. mox allegatus. Et publi-

Xcatio testium non potest peti nisi ab ea parte qua testes produxit. Neil. eod. tract. nume. 121. & ideo tertius pro suo interesse non potest obtinere, vt ad eius instantiam publicatio fiat. Felyn. in capit. constitutus de test. D. Pater meus, Respons. 78. Socin. Iunio. consil. 34. nume. 5. par. 1. Et si testes vnus partis fuerint prius sic instante parte publicati, vtique poterunt publicari alia vice, aliquando testes post primos receptos. Marant. de ord. iud. par. 6. actu 11. nume. 5. & 6. & sequen. & termino transacto publicandi testes, altera pars nõ poterit obtinere, vt eius capitula admittantur, si iam publicati testibus aduers. partis etunt didicisti testificata. Octau. Pedamont. decis. 22. nume. 6. & publicatio nulliter facta, non impedit examen ad vteriora, vt supra dixi in secunda par. sub numero 51. nec ligat iudicem quando potest ex officio procedere, quo minus etiam alios testes non recipiat in criminalibus. Bal. in l. data opera. numero quinquagesimo sexto, ff. qui accusa. non pos. & si pars in calculo ferenda sententiae petierit publicationem testium, quae tempore congruo petere neglexerit, nihilominus concedi debet, quia secundum magis commun. opin. publicatio respectu partium est de ordine iustitiae, & non de ordine formali iudicij. Innoc. in c. cum l. & A. & ibi etiam Fely. de re iud. & ibi Can. Vant. de nullita. ex defectu. proces. nume. 40.

& quouis modo procedatur, cum quibuscunq; clausulis, circūscriptis, statutis, semper debet fieri publicatio parte instante. Marant. dist. 9. nu. 22. Menoch. de arb. q. 33. & à denegata publicatione, vti à denegata iustitia quodocunq; appellari potest ante sententiam. Bart. & alij. in l. probatum. C. de sent. & interloc. om. iud. Rip. Resp. 1. n. 3. de const. & statu. & si non fuerit appellatum: nihilominus sententia valebit. Ancha. conf. 53. Guid. Pap. quæst. 185. & sententia lata non visis testibus ob negligentiam partis, non erit nulla, secus si ob negligentiam iudicis, Rip. d. Resp. 1. nu. 9. Gab. de test. concl. 21. Nō tamen poterit quidquam contra dictos testes probari, eo in tempore, si in calculo ferendæ sententiæ, nisi facto iudicis pars impedita fuerit Gabr. d. concl. 21. de test. secus si culpa sua pars negligens fuerit per se aut per alium facere, & curare ea quæ debet. l. 1. ff. de diuers. temp. præscrip. D. Menoc. de arb. iud. cal. 118. num. 7. At vbi sola facti veritate inspecta procederetur, mora partis, non noceret. Bar. in extranag. ad repr. in ver. si ne figura. Vant. de nullit. ex defect. process. n. 48. Doct. in l. præposteri. C. de test. & in proposito huius publicationis alia potest solui quæstio, nam si quis querelatus fuerit pendente processu, & ante publicationem processus à Principe liberatus fuerit ex gratia, iste non poterit postea obtinere publicari processum, vt quia velit arguere testes contra ipsum de falso, ex quo ordo præposterus est. no. gl. in §. item si quis. Inst. de inur. stip. Indulgentia enim principis non debet in consequentiam trahi. cap. 9. ob gratiam. de regu. iur. & ipse seruauit in causa Bossij, & Pauanelæ, De anno 1598. Mant. pos. sent. adduci aliæ rationes, quas studioso iudici relinquo. Notandum est etiam, quod si pars cōsenserit testium publicationi ab aduersa parte productorum, si tales testes non fuerint rite, rectèq; recepti vt debuere, deficit ordo iuris, qui per cōsensum partium haud mutari potest. Innoc. in c. cum causam de test. & in c. significauit. sic ait Iaf. in l. patre furioso. nu. 25. ff. de ijs, qui sunt sui vel alie. iu. & quando fuerit ex causa alteri commissum examen testium secundū ea quæ dixi. sub nu. 116. & 120. in §. p. publicatio tamen est fienda a iudice causæ. Bern. Roch. in d. eius pract. lib. 4. de publ. test. Et quia sunt aliqui iudices qui argum. l. inciuile. de leg. sunt adeo scrupulosi quod negant fieri publicationem processus, nisi prius euacuato toto processu, & eo magis inualescunt Actuarij auidi allegantes adhuc examinandos fore alios testes in processu nominatos, ideo si satis probatum sit per paucos, pro vt religioni iudicis videbitur iux. tex. in l. 3. de test. & c. iudicantem. 30. q. 5. tunc superfluum erit reiiciendum, pro vt dixi. in secunda p. n. 45 & 46. Sic quando iudex in obscuris vagaret circa remota, si antequam ceteri testes remoti examinentur aperta erit via conuolandi ad proxima indicia, nō curabit, de dictis testibus remotis. ar. l. sed si plures. §. in interrogato. ff. de vulg. & pup. & facit tex. in l. prope rōndum. C. de iud. & vide D. Aegid. Boss. in tit. de publ. processuum. n. 2. vbi dicit, quod practij
ca est, vt processus publicetur, & detur copia indiciorum, aliter denegarentur Reo defensionēs, & debet dari copia tam substantialium processuum, quam emergentium, & totius processus quādo fuit petita, & ideo totus processus est publicandus, & pars debet citari alias nō valeret

Soc. tract. de citar. art. 7. nu. 17. vbi vide. & debet apponi dies, Mēsis & annus. Bernat. Roch. in sua pract. lib. 4. de publicat. test. vbi quæ hinc desunt breuiter inuenies. Veruntamen assassinis, publicis latronibus & illis qui publica infamia notati sunt, non cogitur iudex dare copiam indiciorum. quinimo denegari potest Patrocinium. sic aug. ad Ang. in verb. fatua publica. nu. 37. Tiraq. de penult. mitig. caus. 49. n. 30. & Cano. in c. qualiter & quando de accus. item si à staturo permittatur procedi ex mero officio. secundum Ang. in l. si vacantia. C. de ho. vacat. item quādo proceditur ad denuntiam iudici, item nisi captus sit homo mala fama, de quo mox dixi, non est huic danda copia de mala fama, sed aliorum indiciorum sic de quibus add. ad Saly. in d. l. de tormentis. n. 9. lit. H. & de veritate omnium videndi sunt Doct. per eum adduct. Ceterum omnibus miserabilibus personis et copiam non petentibus æquum est eā dari, ita Baiar. ad Clar. q. 49. ver. & adde. nu. 9. vbi in hac materia publicandi processus allegat Bertazol. in conf. 130. & add. & n. 11. ait dari copiam etiam tertio petenti pro suo interesse, sed hoc in causa civili, sed in criminali non datur nisi se constituar; immo copia indiciorum non datur Reis quā iudex habet arbitrium latum procedendi. de quo inf. latius dicam in tract. de Brachio regio. Nec datur copia quarundam instructionum iudici datarum ad eum informandū. Affin. in eius prac. c. 22. vers. præcedens conclusio, sicuti non datur copia interrogatoriorū per gl. not. in 2. in ver. interrogatoria de test. in 6. & tenet Iaf. d. l. 2. nu. 5. C. de eden. Bal. in l. data opera. nu. 19. C. qui accus. non pos. Nec nominum testium ante aperturam. Dec. & alij in l. 2. C. de eden. sed fui eiusdem opinionis. Baiar. ad Clar. d. q. 49. n. 45. vbi copiam examinum de subornatione testium dandam esse existimaui si petatur, ne auferantur reo defensiones, sed verum in suo casu dicit Vulpel. in conf. 103. a Baiar. redargutus, casu, quo suspenderetur causa principalis ob cognitionē falsitatis, qua cognita procederetur ad vltiora, & simul postea iudicium sequi deberet; ar. eorum quæ dicuntur de cōuentione & reconuentione, de quib. apud Marant. de or. iud. in 4. par. dist. 6. vbi late sed si causa subornationis tractaretur separatim, & principaliter post causam principalem finitam; tunc si qui produxit testem non fuit iudicialiter petitus, seu interpellatus iux. ea quæ dixi in 3. parte sub numero 69. vel in hac causa subornationis nō sit vocatus, sed actor agere intencat tantum contra testes, tunc non dabitur copia dicto producenti, quia nihil ad eum, per supradicta, nisi fortè esset Procurator, vel Aduocatus Doctor. in dicto capitulo qualiter, & quantum de accus. vel de suo interesse in consequentiam tractaretur; & ratio cur non sit etiam danda copia subornationis Reo; ea est quia si iudex quo ad subornationem non procedat contra Reum, sed ob delictum tantum pro quo illum Reum constituit tunc non tenetur; sic intelligendus Vulpel. dicto consilio centesimo secundo, numero quinto, & ita dicit Iul. Corbel. à sancto Martino in eius subscriptione quam facit apud dict. consil. 102. Vulpel. Item scias quod Reus confrontatus cum testibus, nō potest dolere quod publicatio ei facta non sit; secundum Bart. in extranag. ad repr. in verb. & figura vbi vide. Nam dicit rebus non publicatis, non pos-

se eorum personam, & dicta impugnari. Notarius verò non cogitur copiam dare attestatorum nisi debita mercede soluta. doct. in L. argentarius, ff. de eden. nec potest eam dare, sine mandato Iudicis. Bal. 1. cap. & doct. in l. 2. C. de eden. & si pluries pars copiam voluerit toties soluta debita mercede dari debet. Castr. in l. veluri. §. hæc vox eo. tit. & quid in Notario archiuij publici vi. Bal. in Rubr. C. de fid. instr. Tandem in materia editionis copie in practica iuridicè feruatur qd siue de principali, siue de emergentibus copia petatur dari debet, quãdo iudex, aut fiscus vult eis vti contra Reum, sed si vti non lit de eo, quod vti non vult non tenetur edere copiam, per l. fi. & Doct. in l. 1. §. editiones, C. de eden. & pulcrè: sed conf. Vulp. 102. Corbel. & capto in fragranti crimine copia inditiorum non datur secundum Bal. in l. vt vim. ff. de iust. & iur. vt per Doct. & præcipuè Barr. in l. 2. C. de eden. in 2. lectura, & non est dubium, quod in ciuilibus causis publicatio fieri practicitur, at in criminalibus publicatio processus offensui omnino est necessaria, sed publicatio processus defensui non est de substantia, quoniã acta sunt semper nota illi, penes quem, seu coram quo facta sunt, vt firmat Clar. §. si. quæst. 61. in princ. & vide Spec. eo. tit. nostro. §. 8. satis vtiliter, & compendiose, & per quæ verba fiat. vide Pract. Pap. in for. public. & Pract. Suiac. vbi supra. Notandum est etiam quod publicatio testium nõ est semper necessaria, nisi petatur, vt in causis summarijs. Afflic. super conf. Regn. Rubr. 8. num. 45. lib. 1. Marant. d. Distinct. 9. nume. 22. D. Menoch. de arbit. iud. quæst. 33. per tot. Nec quando partibus præsentibus sunt testes examinati. Marant. par. 6. artic. 11. num. 7. Nec etiam quando testes possunt examinari lit. non contestata. vt not. Ias. in d. l. 2. num. 21. C. de eden. & in materia publicationis vi. adductos per Carpa. super Statu. Mediol. cap. 22. nume. 142. cum seq. p. 1. vbi si testes non fuerint publicati in prima instantia, & dixi supra in antecedenti par. cir. si. sunt tamen statuta per Italiam ex quibus absque alia solemnitate, vel sine partis instantia testes ipso iure intelliguntur publicati transacto certo limitato termino. quibus stantibus refecantur multa quæstiones, & disputationes circa publicationem testium. Reduendo modo, & singulariter de singulis obiectionibus supradictis loquendo amplector, primo testiũ singularitatem: vnde sciendum est, quod testes dicuntur singulares, quando scilicet alium, non habent contestem. ca. quoties. de test. & l. iusiurandum, ff. eod. item quando vnus deponit circa idem factum de vno, & alius de alio, non tamen ad eundem finem. exemplũ ponit glo. in cap. nihilominus. 3. q. 9. & tradit Abb. in conf. 42. colum. 2. volum. 1. Bal. & Doct. in l. qui sententiam, C. de pen. Butr. in capitu. cum oporteat. vbi latè, & distincte, de accusatio. Et multa exempla ponit Berna. Roc. in d. pract. lib. 4. de testibus singularibus, & testes qui nullo modo coniungi possunt circa punctum de quo queritur, dicuntur singulares. Corad. pract. de preto. tit. de test. sed testes dicuntur contestes quando tendunt ad eundem finem in substantia subiecti de quo queritur, licet per diuersa verba. Bal. in rubr. de Controuer. inuestit. & in l. testium, C. de test. colum. 1. 2. & 3. Marfil. in rubr. de Controuer. inuestit. & in l. testium, C. de test. colum. 1. 2. & 3. Marfil. in rubr. de prob.

nume. 355. & 356. idè quando habent alium contestem, concurrentè in eius dicto, idem ferè deponentem, dicuntur contestes, sed si per eundemmet sermonem deponant, tunc tanquam suspecti reiiciendi veniunt, vt dixi, & in dubio testes præsumuntur contestes in illis casibus, videlicet in quibus pluralitas non præsumitur. Cephal. consil. 250. in secundo volum. etiam quod non faciat mentionem alterius testis. Surd. consil. 273. num. 47. volum. 2. & consil. 12. num. 42. conf. 44. nume. 9. vol. 1. Aimo. conf. 151. num. 15. Item si quid probandum est in genere per testes singulares probari poterit. 126 Rimin. in consil. 85. volum. 2. & dicam infra 222. & est duplex singularitas vna obstatiua, quando scilicet agitur de probãdo aliquo actu in specie, & instantaneo, in quo casu etiã quod ambo testes, vel plures dicant (puta) vidisse per rimulam aliquid fieri, & non possint simul & semel videre, sed vnus post alium, tunc non dicuntur singulares, quemadmodum in facto qd fieri nequit vno instanti, sed per temporis spatium, tunc si vnus primo aduenit, alter successiue venerit, & sic vnus vidit principium, alter medium, & alter finem, non dicuntur singulares Gomez. var. resol. tit. de prob. Delic. cap. 12. num. 12. Quia deponunt super actu successiuo, & instantaneo. Crot. de test. nu. 351. dicam infra nu. 138. vi. Gramm. decisio. 34. nu. 35. Crau. conf. 35. num. 6. Nat. consil. 369. in fi. Rimin. Junio. conf. 359. nu. 4. volum. 4. Angel. in consil. 3. num. 3. vbi si concordant in facto licet discordent in tempore coniunguntur, sed si discordarent in tempore, quia vnus diceret de medio die, alter de nocte, tunc non coniungerentur, & vi. supradictos Doctor. distinguentes quando coniunguntur tantum ad procedendum, seu ad torturam, & quando ad condemnandum in causa criminali, & infra, sub nume. 138. prope fin. quando cõpatiuntur ad euitandum perituriũ. Sed in ciuili valeret coniunctio coadiuta iuramento suppletorio de quo Afflic. Decis. 36. & 48. Capic. decisio. 35. D. Menoch. de arbit. iud. cas. 72. quod iuramentum conceditur personæ quæ sit legalis: idem Menoch. cas. 190. num. 12. secus si actor in alio fuerit perituriũ. Afflic. d. decis. 39. & persona testis adeo legalis & probatæ vitæ esse potest verisimilia deponens, quod Iudex credens indubitanter veritatem dicere non curabit, quod sit testis singularis, sed singulariter iudicare poterit. Castr. in l. admonendi, ff. de iur. iura. Marf. sing. 114. Paris. consil. 57. colum. fin. volum. 1. Soci. iunio. conf. 32. vt præsentis consultationis, nu. 19. vol. 2. vi. inf. sub num. 222. Alia est adminiculatiua, quando tractatur de actu in genere probãdo, qui sit reiterabilis, & hoc casu dictum testis licet aliquo respectu singularis adminiculatur alteri, & cũ eo coniungitur ad probandũ. verba sunt Soc. iun. in conf. 99. col. 2. vol. 2. quem refert Rimi. conf. 7. vol. Moder. in l. admonendi. de iur. iura. Crot. tract. de test. nu. 316. vers. prima concl. ubi 127 dicit ponendo regulam negatiuam, videlicet, qd testes singulares nullo modo probant. d. l. iusiurandi, C. eo. c. licet causam. de prob. Ceph. conf. 141. nu. 12. Viu. cõ. op. lib. 1. op. 340. Emanuel Soarez. recep. sent. vers. testes sing. nu. 115. quæ opinio èt procedit, si agatur de conuincendo aliquo de vituraria prauitate. Federi. de Sen. conf. 63. Butr. in cap. cum oporteat. de accusatio. Alexan. conf. 72. volum. 1. Ampliatur etiam

procedere quando probarentur aliqua causa, ex quibus resultaret multiplicatio alicuius rei, exemplum de miraculis. Alexan. d. conf. 72. & conf. 100. qui omnino est videndus. Ampliatur etiam quando singularitas versatur circa medium, ex quibus medijs, extrema coniunguntur ad indiuiduum totum probandum, vt per Bal. in l. si quis ex argentarijs, §. primo, ff. de eden. & Butr. dicto cap. cum oporteat. vid. sup. in 3. p. O num. 116. Marf. in rubr. de proba. num. 355. & 356. mox relatus sup. lit. P. sed in causa ciuili si vnus testis concludat de veritate, vt quia vidit, audiuit, & praesens fuit, tunc si alter deponat de fama tantum, hoc adminiculum coadiuuat ita & taliter quod ex ijs duobus testibus fit plena probatio. Afflic. decis. 337. num. 4. & non dicitur singulares; quia concutrit ratio vtriusque Marf. in sua pract. §. diligenter. nu. 9. cum seq. Mascard. de probat. conclu. 379. num. 8. par. 1.

128 Boss. de conuict. sub num. 17. Fallit primo, quando probaretur aliquid in genere tendentibus testium depositionibus ad eundem finem, vt per Doct. mox allegat. in d. l. qui sententia. C. de pœn. & Riminald. d. conf. 7. num. 91. vol. 1. & Soc. d. conf. 90. vol. 2. Alex. conf. 53. vol. 1. Cephal. conf. 141. nu. 2. Crauet. de antiq. tem. p. par. 4. sub num. 157. vers. & quod singularitas. Bal. in cap. cum causam. de appell. Boer. decis. 23. num. 44. fol. 62. Alexand. conf. 85. viso themate. volum. 2. vt puta in probando legatum, seu debitum in genere sine expressione quantitatis. Bald. in l. penul. C. de sent. fin. cer. quanti. quando est legatum vniuersale, aut debitum de rebus emptis, sed de quantitate testes non deponant: quia vel non recordantur, quauis memoriam habere debent, l. qui tabularum, ff. de fur. vel quia audierunt Titium confiteri se esse debitorem Sempronij, sed de qua re, vel quantitate non deponunt, quo casu hæc probatio quamuis generalis transfert onus probandi contrarium in negantem debitum Doctor. in l. qui accusare, C. de eden. & in cap. in praesentia. de probat. Mascard. de probat. conclus. ccc. item si est probandum adulterium, quem esse furiosum, vsura, fama, iurisdictio, dominium, hæresis, possessio, infamia, & ijs similia. Nam genus constat ex pluribus speciebus & particularibus, ideo licet testes deponant de diuersis actibus, tamen quia huiusmodi actus tendunt ad eundem finem, & ad probationem vnus generis non repelluntur tanquam singulares. Barto. in l. ob carmen, §. si de test. Bal. in l. de quibus. colum. penul. ff. de leg. & alios quos videre potes in tract. co. op. rubr. de prob. cap. 30. lo. 6. ite testes singulares probant de minori summa, si deponant aliquid de maiori. Corin. consil. 181. num. 60. lib. 2. Dec. conf. 10. num. 4. vi. vbi sup. in co. op. d. c. 30. de prob. Fallit secundo, quando testis singularis deponit super actu reiterabili, dum modo circa eundem finem deponat, licet in particularibus secus. Soc. d. conf. 99. nu. 15. & seq. vol. 2. Alex. d. consil. 53. & Riminald. d. conf. 7. num. 104. Doctor. post glo. in l. ob carmen. §. si testes. ff. de test. Tertio fallit ratione officij, dignitatis, & honestatis, de quibus sigillatim, & plene per Menoch. de arbit. iudic. cas. 92. car. 133. Marf. diligenter. num. 17. Quarto fallit in crim. læs. Maieft. Crot. eo. tract. par. 7. num. 335. Anc. consil. 240. & Crot. num. 97. p. 4. idem in alijs criminibus exceptis. Et sciendum est, quod licet testes singulares plene non

probant, tamen iudici aperiunt viam ad inducendam praesumptionem. glo. in cap. nuper. extra de test. Marf. conf. 1. num. 25. & vide Spec. eod. tit. §. de numero testium. vbi ponit. 30. casus in quibus statur dicto vnus tantum, & quoniam ista materia singularitatis testium est admodum quotidiana, vt facilius adipisci possit allego doctissimum Bal. in dicta l. testium. nu. 14. vbi exemplificat, C. eod. ad quem est recurrendum, qui ponit decem predicamenta circa 130 quæ tota testium singularitas versatur, & vltra ea quæ superius dicta sunt, & circa substantiam, qualitatem, quantitatem, locum, & tempus, quoties rationabilis potest sequi concordia etiam impropriando verba, testes, qui prima facie videntur singulares, possunt tanquam coadiuantes alter alterum admitti, & eis credendum erit. Bal. d. l. testium per tot. vbi docet modum reconciliandi testes, C. de test. No. est, quod singularitas bifarie consideratur, vno modo ablatiua, idest quæ non habetur in consideratione, alij dicunt obstare, vt supra dixi, quia fides non adhibetur, exemplum de testibus Susanae. de quo tex. in cap. 19. Gen. extra de electio. altero modo dicitur adminiculatiua, vt iam dictum est, quæ semiplenam probationem facit, & adiuncta cum alia semiplena fit plena, de quo vide etiam Fran. Cur. eod. tract. concl. 46. & Alber. de Malet. cap. 1. num. 32. exempla sunt, si quis voluerit probare quem fuisse homicidam, vnus testis dicit, vulnerasse punctim, alius cegsim, vnus in domo, alius extra domum, & sic de singulis, quomodocunque sit, coniunguntur ad probandum homicidium. Nam constat de homicidio, constat etiam de occisore, qui pluribus vulneribus occidit, incipiendo fortasse ext. domum, & insequendo intus domum quæ occidit. vi. Bru. in tract. de indic. & tortu. q. 2. n. 5. vbi quando testes singulares essent notæ auctoritatis & dignitatis iudex non curat de singularitate. Castr. in l. Lucius. ff. de infam. secus si deponerent contra virum bonæ vocis. Bru. num. 7. vt per Bald. dicta l. de quibus. ff. de leg. 131 & l. testium. ff. eo. Non enim attenditur modus, dum factum vniformiter probatum est, p modum difforem, ar. l. 3. C. de instit. & substit. sed quando per modum, & tempus, vel per alterum, ex decem predicamentis, quæ ponit Bald. in dicta l. testium, esset aliqua inter testes discrepantia, ex qua pars aggraueretur, tunc iudex animaduertere debet, ne nimis prorsus, & festinanter credat, vt admonet Abb. in cap. 132 ex parte. n. 8. vers. adde quartum, de test. Nihil potest prudentius fieri, quam quod pede plumbeo, maturoque consilio fit. Neuizan. in Sylua. nupt. fol. 230. Luc. de pœn. in l. is tantummodo. C. de cursu publ. lib. 12. Et precipitatio dicitur ruina omnium rerum, & dicitur nouerca iustitiæ. cle. pastoralis. de re iu. & vi. omnino Benedic. in d. c. Rayn. vers. mortuo ita quæ testatore, il primo, num. 198. & 199. & in Principe est destructo populorum, sicut est prima impressio, a qua Deus omnes subiectos liberet. dicam inf. de Brachio Regio. nec est dubium, quin qualitates valde aggrauant delictum, vt plene supra in prima parte, secundæ partis tetigi circa animi deliberati qualitates, num. 263. et qui in qualitate se fundat probare debet quando est facti. l. in belli. §. facti. ff. de capt. & postli. reue. Caualea. decis. 23. nu. 21. decis. 24. nu. 5. p. 1. vid. in reper. de Brach. Reg. in verb. qualitas; si ve-

- rō est qualitas iuris debet allegari, & ostendi. l. illicitas. §. veritas. ff. de offi. p̄f̄c̄. & semper no-
 135 tandum est, quod mille singularitates minus probant, quam vnicus testis, qui cum adiuncto ad eundem finem coniungeretur, ad plenā probationem fiendam. secundum Bart. Bal. Alex. Ias. Caccialup. & omnes Repet. in l. admonendi. ff. de iur. iura. Sicuti nec mille scripturæ privatae probant. Marf. sing. pract. §. diligenter. nu. 136 15. & 16. Hinc traditur cautela quam seduli, & peruigiles procuratores, & caudidici seruār, si habent plures testes, & omnes singulares, nō producunt nisi vnum bonum testem tantum, & de melioribus, ne concursu aliorum destruat, quod probare volunt: nam etiam aliud in conueniens nasceretur, quod non posset ei de-
 137 ferri iuramentum suppletorium. sicuti posset producendo vnicum testem, vt cōnuoiter tenent Doct. in d. admonendi. & Bal. in dicta l.
 138 de quibus. de leg. & etiam, quia fides vnus testis singularis debilitare posset fidem alterius, vt refert Bar. Soc. in dicto conf. 99. num. 2. vol. 2. Dec. conf. 133. viso processu. colum. 3. & vide omnino Crot. eo. trac. num. 3 18. & seq. & Soc. in reg. 2. fallen 74. Felyn. in cap. quoties. eo. tit. Alex. d. confi. 100. volum. 1. Pau. de Cast. confi. 93. in fi. & confi. 133. & latissime D. Riminal. d. confi. 7. per to. in secunda par. sed fides vnus testis inhabilis posset adiuuari per fidem alterius testis idonei, vt per add. ad Dyn. in regula vile per inutile. in 6. Bald. in l. si quis. §. quid enim, & ibi Bologn. C. de eden. vbi inferunt etiam ad duos notarios, vnum habilem tantū, qui ambo rogati sint, quod valer nihilominus scriptura. & in practica nota, quod testes deponentes super aliquo negotio seu re vniuersali quamuis deponant super diuersis actibus, qui tamen ad eundem finem tendunt, vt si in causa possessionis, vnus dicat vidisse se ināri altere colligi, vel in causa Homicidij vnus dicat vidisse admenate castim alter punctum, hoc in casu coniunguntur, nec dicuntur singulares. Cephal. conf. 250. num. 33. cum seq. & Bal. d. l. testium. C. de tes. & testis vnicus qui facit tantū ex eius dicto p̄sumptionem in personam, vel in rem, fidem non facit, nec etiam in causa p̄uilegiata quando alias patitur exceptiones. Cephal. d. conf. 250. num. 53. apperit tantum viam iudici, vt sup. num. 128. vi. Soc. in confi. 32. volum. 2. Marf. in sua pract. §. diligenter. num. 17. Præterea solet dici: distingue tempora & concordabis testes, & in actu reiterabili puta Adulterio, Blasphemia, Vsurā, & similibus, vt etiā in furtis, possunt testes facillime reduci ad concordia, quæ fit super diuersitate actuum, non quod per eam integra remaneat probatio, sed ad euitandum periurium. Io. And. Addit. ad Spe. §. nunc de interrogatorijs. & Guid. Pap. in l. apud Antiquos. num. 1. de fur. Sed in actu non reiterabili concordia difficilime fit, vt in Homicidio, nam testes discordantes non probant. cap. cum causam. de test. & in cap. qualiter & quando. de Accusat. spec. d. §. iam de interrogatorijs. vbi quid si vnus testis. Nihilominus, si rixa durauit, potest esse quod vnus testis viderit initiū, alter, medium, & tertius finem, quādo quis mortuus remansit, vt dixi supra sub num. 126. & sic distinguendo horam & modum cōcordari possunt: testes. d. l. apud Antiquos vbi Guid. PP. de fur. Item concordia poterit etiam fieri circa depositionem vnus testis ne videatur contra-
 rius, vt inf. dicitur. Ant. d. cæum tu. de test. Capell. tolos. decis. 11. & ibi Addit. & iudex omni no concordare curabit saltem ad euitandū periurium. vi. Doct. in repet. l. si quis pro emptore. ff. de vsucap. Tandem in materia singularitatis testium vi. D. Farinac. de test. q. 64. per to. vbi per testes singulares probant aliquid in genere, & quod ex diuersis actibus fit, vt iurisdic. possessio. solutio publicarum functionum, consuetudo, vsus, stilus, vsura, hæresis, crimen les. maiest. vita inhonestā. meretricium, adulterium, & alia delicta carnalia. Dofus, symonia, Ming, Metus, Sæuitia, societas; habitatio, mala fides. Barataria, Fama, infamia, Scientia, Confessio, furor, consanguinitas, eras, amor, filiatio, christianitas, iudaismus, blasphemia, rumor, Rixa, & alia quæ non sunt scripta. Nam ea quæ fiunt per diuersos actus, & sunt reiterabiles per testes singulares probantur. pulcre Gabriel. 10. conclu. 2. de test. & Doct. dant etiam exemplum in probanda celebratione Missæ, vt si vnus testis deponat de epistola, alter de euangelio, alius de præfatio. vt per Soc. reg. 252. iuramentum. vbi fallit 67. Secundō, principaliter testes varij dicuntur, quando quis testificando dicit vnum, & postea totū diuersum. l. eos. ff. de fal. non assignando bonam causam quare a primo dicto discesserit, puta dixit primo testis interfuisse alicui actui, in tali loco, & die, sed in secundo dicto deponit ea die alibi fuisse, ita exemplificat etiam Marc. Ant. Blaues. in repet. l. fin. ff. de quæst. num. 264. vbi etiam dicit,
 139 quod vacillantes dicuntur testes, quādo dubitando, tremendo, & ferè extra propositum eunt, quo casu possent tormentis subijci. Marf. sing. 103. & Boss. in ti. de tortura testium. n. 27. quod procedere (inquit) si super negotio principali, & magnæ importantiæ vacillarent, & n.
 140 16. & 17. vbi videtur etiam distinguere inter vacillare, & variare, & idem videtur velle Inn. in cap. præterea. in fin. de test. cog. tandem Boss. sub num. 21. dicit, quod in practica, vnum pro-
 132 alio accipitur, & sic synonyme, & ipse Boss. n. 12. & 13. exemplificat, & declarat in l. vnus, §. testes, & ibi glo. ff. de quæst. & sub num. 27. in-
 143 quit, quod habetur ratio, quādo varietas versatur circa negotium principale, & non super accessorijs, licet fides diminuitur. Dec. d. n. 105. colum. 6. quem Boss. ibidem allegat. & Ias.
 144 in l. 2. colum. 2. C. de bon. poss. secundum tab. vbi ponit qualiter testis varians puniatur. Mē-
 Q daciū seu variatio etiam sine alijs iudicijs extrinsecis facit inditium ad torturam quæ debet scribi in actis. Bar. in l. de minote. §. plurimum de quæstio. sed nisi iudex ob aliud vehementer suspicaretur non deberet ex sola variatione, trepidatione, seu inconstantia torquere aliquem, nā nonnulli sunt pusillanimes, & locus iudicij dicitur terribilis, & vultus iudicis iratus terret hæc omnia, & reos & testes: adeo vt quandoq; ignorant quid respondent tanquam non sanæ mentis. vi. Marf. §. diligenter. num. 98. Vulper. 27. num. 6. volum. 1. & pulcre Clar. §. fin. q. 21. ver. ceterum, & vide Cason. de tor. cap. 10. vbi
 145 de vacillatione ait, esse ciuilitè torquendum.
 Quæro nunc si testis in prima depositione dixit vnum, & in repetitione quid diuersum, quod nam dictum attendi debet; primum an secundum, & breuiter pro resolutione dico, quod si alterum de duobus est sine iuramento, illud attendendum, quod est cum iuramento firmatum.

tum. rex. in l. iusiurandi. de test. quæ opinio cõmunis est. testatur Alex. in cõsil. 66. volum. 6.
R Marfil. sing. 212. Menoch. de arbit. iud. cas. 108. Viu. co. op. in verb. testis dicens pulcre. Vital. tract. clausu. clau. nõ errore. iur. de errore testis. num. 4. 7. & 8. fo. mihi 221. Item si aliquid ext. iudicialiter testis deposuerit, & coram iudice aliter testificatus sit; nam dictum secundum at tenditur. c. sicut nobis. de test. & testis qui in iudicio primo dixit vno modo, & secundo alio modo, si non allegat causam condignam erroris potest puniri de falso. l. eos. ff. de fal. Viu. co. op. in verb. testis ostendens. fol. mihi 291. Cepol. caut. 13. D. Menoch. de arbit. d. casu 108. & testis ad instantiam iudicis, & nõ partis potest dictum suum quodcumque ante sententiam declarare; vt in cap. cum clamor de testa. idem quando à se ipso testis redit ad iudicem antequam allocutus sit partem, quia corrigere potest errorẽ suum quando congruentem rationẽ assignat. cap. praterea. de test. cog. & hoc si testis vltra rationem congruentem etiam erit vir honestæ & bonæ opinionis. Vital. tract. clausul. in clausula. Non errore. versic. de errore testis. vbi etiam dicit, an primo, vel secundo dicto testis standum sit; vbi omnino uide quia pulcre loquitur. Verum etiam stãte probitate vitæ testis non potest se corrigere quodcumque si suspitio probabilis oriatur, quod vel allocutus sit partem, vel alios quos pars potuerit certiorare, aut consilio vel metu, amore, vel odio remoueri: nam ijs cessantibus poterit corrigere sponte eius dictum, quia cessante causa suspicionis cessat suspitio. Tirac. tract. cessante causa. nu. 246. versic. suspicionis. ceterum si ambo essent cum iuramento, & tunc dicitur testis esse inter duo
147 iuramenta, quo casu ad eruendam veritatem
148 adhibetur tortura, & quod ratum habet in tormentis illud dictum attenditur. Clar. §. si. q. 54. versic. 1. Bos. latẽ in titulo de tortura. test. n. 19. cũ seq. facit arg. tex. in l. si postulauerit. versic. sed si negauerit, vbi etiam Bartol. ff. de adulter. Pract. Pap. in for. opp. contr. test. gl. ac etiam varij, tenet Tind. eo. tract. cap. 3. & c. 11. num. 3. firmat Brun. inter tract. crim. diuerso. tit. de indic. & tor. 4. q. 2. par. num. 16. car. 141. Bal. in l. verba. num. 3. C. ad leg. Iul. de adulter. pulcre.
149 Bos. eod. tit. de oppor. cont. test. num. 1. vbi inquit, quod pars non citatur de consuetudine; quando testis est examinãdus in tormentis; ad effectum, vt firmet, quod nam dictum sit verũ, & statur secundo dicto in torturis, modo nõ sit ei publicatus processus: nec aliud puto obseruãdum, quicquid dicit Ale. de præsump. præsumptione 29. in si. quem in propos. allegat Clar. d. §. si. q. 54. versic. tertius est casus, licet & ipse sit in eadem sententia: nisi quis fuisset interrogatus de se, & de alijs confocijs, vt sup. dixi num. 69. Nam hoc casu statur primæ depositioni licet contrarium dicat in tortura: vt no. Bar. in l. 1. §. quæst. ff. de quæst. quem refert & sequitur Dec. conf. 175. num. 8. Menoch. de arbit. iud. cas. 108. vi. Tind. eo. tract. c. 3. & c. 4. Nam talis contrarietas minime purgatur, nisi medicina torturæ, siue sit persona quæ admittitur cum tormentis regulariter, vt dixi sup. num. 101. siue sine tormentis, ut regulariter sunt omnes homines liberi. dicta l. ex libeto. vbi Barto. de quæst. idem in l. eos. ff. de fal. & ita vique huc video obseruare, & ita teneo, nam hoc casu testis præsumitur pous velle affirmare, & persistere tã su-

per dicto vero, quam super falso, dum propter hoc tormetis subiicit, Nec obstat regula, qui semel malus. de qua in l. si cui. §. iisdem. de accus. Alexan. conf. 120. num. 11. lib. 1. quia si vtrumque dictum contrarium est sine tormentis, tũc neutri standum est, si primum sine tormentis, & secundum cum tormentis, amboque dicta sint, cum iuramento, tunc secundo stãdum est, & hoc casu non est locus regulæ, propter adiectionem tormentorum. Bart. ab omnibus approbatus in l. si quis in graui. §. si quis moriẽs, ff. ad Syll. sed & hoc limitatur habere locum si primum dictum sine tortura esset verisimilius, secundum Bar. Soc. conf. 253. in causa. & Dec. in consil. 175. num. 8. & dicam inf. num. 154.
151 Quia tormenta sunt instrumenta pro eruenda veritate, & non pro mendacio sustinendo inuenta, vt sentit Bal. in rubr. C. de pẽ. iud. qui male iudica. Clar. d. §. fin. quæst. 70. versic. plerunque. & Gui. de Suza. inter tract. crim. diuer forum. titu. de indic. & tortu. & ibi Bolog. in addit. num. 5. & Bos. in tit. de confess. per tor. nu. 26. Andr. de Iser. capit. 1. §. insuper. colum. 1. de contro. inter Dom. Federic. de inuestitura. Marant. Spec. actu. 14. num. 12. par. 6. & quamuis nonnullas distinctiones Clar. tradit in d. q. 54. versic. tertius est casus, quas videtote. & Gand. de quæst. & tor. q. 1. num. 6. nihilominus ipse sic dicendum existimo, duo dicta contraria si
152 ne iuramento, vel cum iuramento non valere, in causa criminali, etiam si vnum esset extra iudicium, vt tenet Camerar. quem refert Clar. q. 54. dicto versic. tertius est casus, & versic. seq. quem ipse sequor, qui Camerar. allegatur in quodam consilio in arrationali, post consilia Zabarell. sed vt quid sentio dicam, illud dictũ, quod est in iudicio receptum, magis videtur obtinere propter loci, & iudicis adiectionem, vt est casus in l. 2. §. 1. ff. de iureiur. ibi. Prator id iusiurandum non tuebitur, sibi enim iurauerit, alioquin facillimẽ quisque ad iusiurandum decurrens nemine sibi deferente iusiurandum, oneribus actionum seliberabit, quem rex. declarat Tynd. eo. tract. de test. lib. 2. cap. 4. & cap. 1. & cap. 5. fallit etiam prædicta conclusio, si de duobus dictis, alterum sit fauorabile. capit. odia. de reg. iur. faciunt in argum. quæ dixi sup. in secunda primæ par. prin. Secundo duo dicta contraria sine iuramento non tenent, & est expeditum per text. in l. iusiurandi. C. eod. Tertio, duo dicta contraria cum iuramento in causa et uili, in qua non est adhibenda tortura non tenent, quæ opinio est cõmunis, & testatur Rui. consil. 75. post nu. 8. l. 1. at de perurio impunis non esset dimittendus, de quã perurij pẽna, tradit Clar. lib. 5. sent. §. perurium. Et quando quæreretur, cui standum sit dicto, dico illi fore standum, quod est magis fauorabile, & magis verisimile. l. in ambiguis. de reg. iur. Barto. in l. scriptura. num. 4. C. de instrum. & latius de testium variatione, tradit Tynd. eod. tract. cap. 1. cum plur. sequ. ad quem est omnino recurrendum, quoniam & latẽ, & distinctẽ nihil intactum relinquit, & in tantum est verum, quia
V dictum verisimilius sine iuramento præualet iurato. Tynd. eo. tract. num. 7. quamuis Bar. in l. si postulauerit, dicit standum esse secundæ depositioni: si facta est ante publicationem primæ depositionis; & statur primo dicto quando secunda depositio est facta post publicationem primæ ex quo subest timor subornationis. Misling.

fing. obser. 86. Centu. 2. Guid. Pap. decif. 546.
 Fely. in cap. propterea. de test. cog. vid. Vulpel.
 155 consil. 27. & 104. per tot. Sed retenta prima
 conclusione sciendum est, quod testis, qui primo
 X tortus fuit tanquam vilis, vel infamis, vel quia
 sit varius, vel quia presumitur scire quod negat,
 vel deponat non verisimile, vel nolit ad inter-
 rogata respondere, vel sit convictus ex suis et
 depositionibus, vel ab alijs inditijs de menda-
 cio. ijs omnibus modis potest torqueri, vel qua
 sit socius criminis de quibus supra suis locis su
 locutus, & Bart. in l. 1. §. quaestionem, ff. de que-
 stio. Brun. de indic. & tor. num. 52. huiusmodi
 testis tortus, & nota qd si duo testes sibi contra-
 dixerint, primus examinatus negat interfuisse,
 secundus, dicit quod primus testis interfuit, si in
 denuncia, seu querela est nominatus tanquam
 testis, tunc poterit torqueri quando secundus te-
 stis est dignior, & primus dicitur convictus, licet
 a solo teste, ad hunc effectum tantum torquen-
 di. Boss. in tit. de tortur. test. num. 10. & in titu.
 de indic. num. 37. Marc. Decif. 780. sub num. 10.
 Marf. in l. vnus, §. testes torqueri, ff. de q. foll.
 Pract. cri. in ver. capiat. num. 23. est iterum in
 tortura repetendus, & si in hac repetitione va-
 rium dixerit a primo, tunc nec primo, nec secun-
 do dicto standu est, sed tertio debet subijci tor-
 mentis, & stabitur deinceps illi dicto, quod ra-
 tum habet in tortura tertio loco adhibita, vt te-
 net gloss. in l. fina. de quaestio. qua approbatur a
 Parid. Put. tract. find. versic. tortus, c. 6. num. 3.
 156 & sic notandu est, quod statu illi dicto, quod
 ratum habet in torturis, nec testis ultra tertiam
 vicem, tanquam testis torqueri debet ad no. per
 Ang. in dicta l. fi. C. de quaestio. Pau. Castr. cof.
 157 107. circa fin. qua ratio non procedit in reo,
 qui & tertio, & quarto, & ultra torquebitur, si
 noua superuenerint inditia, secundum Bart. in
 l. vnus, §. 1. de quaestio. & Saly. in l. 2. ff. de cust.
 reo. & Foler. in pract. crim. versic. & confite-
 buntur. par. 3. nu. 78. & in alio casu de quo per
 Parid. Put. de find. d. verb. tortus, cap. 6. num. vt
 est quando reus confitetur quoties in tormen-
 tis, toties negat extra tormenta, & non sic rati-
 ficat, sed lu. Clar. q. 21. versic. ulterius, dicit non
 esse torquendum, ultra tertiam vicem, quod no-
 tandum est, contra illos iudices, qui diu noctu-
 que Reum in tormentis fatigant, quos, ut dicit
 Clar. grauiter reprehendit Augu. ad Angel. de
 malef. in verb. comparuerunt, & consentitur
 totum. post nu. 10. Sed bene dicit Clar. in fi. d.
 vers. ulterius, quod reus quoties negauerit, id q.
 prius dixit in tormentis, toties sit tortura subij-
 ciendus, sed non ultra tertiam vicem, rebus sic
 stantibus, & ita obseruari uideo, at Parid. de
 Put. puto intelligendum esse, quando ultra ter-
 tiam vicem, noua superuenerint inditia, prout
 obseruatum fuit ijs diebus praeteritis Mediol.
 158 in causa cuiusdam nobilis de Lunate. est ue-
 rum, quod si quis propter variationem torque-
 retur, ut debet fieri iux. tex. cap. in positionibus.
 de iur. iura. in 6. & tex. & glo. in l. nullam. C. de
 infami. in tortura confessus fuerit, & post tor-
 turam confessionem ratam non habuerit, si al-
 legat causam erroris, probato errore, non pote-
 rit iterum torqueri, ut no. Doct. in l. prima, de
 confess. & in l. error. de iur. & fac. ignor. l. 1. §. si
 quis, de quaest. & Ratificatio qualiter fienda
 uid. infra in materia Brachij regij, & Clar. §. fi.
 q. 64. vers. ceterum cum seq. ubi extra locu tor-
 turae ad bancum iuris praesente iudice & post

horas saltem duodecim fieri debet; nam si in di-
 cto termino, qui videtur congruus, vt in Euan-
 gelio legitur, perseuerauerit & ratum, vt sup. ha-
 buerit, dicitur sponte quodammodo confessum
 fuisse, saltem ita interpretante generali consue-
 tudine, per quam etiam non requiruntur testes
 in actu ratificationis, sed statim scripturae actua-
 rij, vt per Clar. d. q. 64. vers. Debet quoque. sed
 omnino est necessaria iudicis praesentia, dies &
 hora in qua quis ratificauit. Est & alius casus p
 159 quem iterum torqueri non posset, si appella-
 ret a tortura illicita, nam eius etiam confessioni
 non staretur. l. si cui. ff. de quaest. Bal. in l. simili
 te. ff. de quaestio. Cano. in cap. graui. depositi. &
 idem Paris Put. hos refert. in dicto capit. 6. sub
 nume. 1. Sed in multis partibus per statuta est
 sublata appellatio in criminalibus, vt est Med.
 in constit. ti. de appel. & Mantue. vbi vero non
 adsint haec statuta aduertatur, vt decretum tor-
 turae secreto interponatur, & executioni mita-
 tur facto & non verbo: quia a facto non appel-
 latur, sed ab iterlocutione iudicis, id est ab eius
 160 ordinibus sic, & nedum quando reus variat
 potest torqueri, sed quando non vult responde-
 re, nisi testis interrogaretur, an sit criminofus,
 vel de suo crimine, quoniam non tenetur re-
 spondere. Can. in cap. inquisitionis. §. 1. Bart. in
 l. 3. nu. 3. ff. de test. l. si duo. §. Iulianus. de iur. iu-
 ran. idem in l. decem, colum. 2. de ver. obligat.
 sicuti dixi non vere respondere reu quando nul-
 la esse reperiuntur inditia contra illum trac. de
 Brac. Reg. p. 3. num. 62. & 72. & Clar. q. 64. ver.
 debet igitur iudex; ait quod pro quolibet inditio
 dantur tres ictus torturae, id est squassi di cor-
 da, secundum Marf. in pra. §. nunc videndum.
 num. 53. & alios quos ibi allegat; sed quod in
 statu Mediol. non dantur nisi duo, vel tres in to-
 tum quot sint inditia, quia omnibus co-
 putatis dantur duo aut tres ictus funis: intelli-
 ge in vna vice tantum: nam secunda die pote-
 rit repeti tortura, non respectu illius inditij ob-
 quod prima die illata fuit, sed pro alio inditio
 diuersa speciei, modo, vt supra, & tertia die si-
 militer concurrentibus alijs pluribus inditijs.
 vrgentibus, & hoc est quod Clar. innuit per il-
 la verba interpellatis vicibus. vid. Carer. pract.
 crim. in tract. de indic. & tor. fol. 163. Gramm.
 confli. 45. num. 37. Castr. conf. 299. cir. fi. vol. 2.
 & alios quos alleg. Baiar. ad Clar. d. q. 64. vers.
 debet igitur. nu. 98. 99. & 100. vbi in assassinis,
 famosis latronibus, & facinorosis hominibus,
 non attenditur ista temperantia, vbi magnitudo
 scelerum, & ampla facultas procedendi con-
 currant, de qua late dicam in tractat. de Brach.
 Reg. Sed non omitto hic quod semel tortus suf-
 ficienter super vno inditio, si adhuc tale inditij
 per novos testes comprobaretur, non per hoc
 tortura repetenda erit, vt admonet Clar. d. q. 64.
 64. vers. vltimo videndum est, prop. fi. vbi ex-
 plicat in inditio fama, & D. Menoch. de arb.
 iudic. cal. 272. Quare concludendum est quod
 tortura est repetenda nouis superuentibus in-
 diijs specie diuersis, vel quando est data pote-
 stas regia libera, quam praerminentiam appel-
 lant Regnicola, vt per Carauit. Rit. 259. item
 quando testis non admittitur sine tortura, quia
 debet in tortura repeti, item quando quis minus
 sufficienter fuerit tortus, & iudex scribi fecerit
 qualiter D. pro nunc dimitti de tortura manda-
 uit animo eam diuidendi; reliqua qua hic de-
 sunt Deo dante dicentur in materia Brachij
 Regij.

161 Regij. Et ad intelligentiam supradictarum in hac nedum quotidiana, sed etiam periculo-
 162 sissima materia torturæ, quando testis de illis esset, qui siue ad offensam, siue ad defensam non admitteretur, absq; tormentis, vt supra posui. num. 110. cum sequen. ralis etiam ad infor. processum non esset admittendus nisi adhibita tortura. deinde si esset repetendus, similiter cū tortura, & si in repetitione varium dixerit, rursus, & tertio in tortura examinabitur, de virib. dicti, & depositionis suæ, & ita declarat. Clar. d. quæst. 45. versic. ceterum, & ex hoc declaratur etiam dictum Parid. de Put. d. verb. tortus. cap. 6. num. 3. & ne erremus in casibus irrepabilibus præcipue, qui vt plurimum officia geritis in statu Mediolan. in hac materia, vltra alios semper animaduertendum ad Clar. d. q. 54. versic. debet igitur iudex. vbi dicit, quod pro
 164 quolibet inditio dantur reo duo ictus funis, & si plura, & valde vrgentia sint inditia, tunc tres ictus cotidæ, & non vltra dantur omnibus computatis indicijs, quotquot sint, & quæ inditia sint sufficientia ad repetitionem torturæ
 165 in reum, recurrat ad D. Par. Put. d. trac. sind. in versic. tortus. cap. 1. sub num. 3. & successiue per omnia c. in d. verb. tortus. & in verb. tortura. per tot. & Boss. in tit. generali. de tort. & in titulis. de tort. accusatoris. & in alio tit. de tortura testium, prout est materia nostra principalis, reliqua vide per Angel. de malef. loc. supra cit. & Blanc. & alios. in l. fin. de quæst. vbi. Gui. de Suzaria. Franc. Brün. & Franc. Cassoni. Bal. de Perigl. Jacob. Arena, & Pau. Ghirl. qui omnes inferuntur, in vol. tract. crimin. diuersorum. &
 Y postquam sumus in materia torturæ, sup. in si. primæ par. dictum est quod testis, qui non debuit examinari, si examinatus fuerit, quod nam faciat inditium; hic addendo quæro quid si huiusmodi testis fuerit tortus, & non facere inditium ad torturam ait Matf. in sua præct. §. Diligenter. num. 135. & 141. & in singul. 19. & vid. Clar. in §. si. q. 24. versic. si. vbi distinguit in teste
 166 a lege reprobato, vel ab homine. Tertio, principaliter dicuntur testes contrarij, quando scilicet vnus testis deponit Papiæ, quod præcedenti die dicit factum Romæ, cum impossibile sit, vel si duo sint testes, & vnus asserit, alter neget, vt cap. in nostra. de test. & 3. q. 8. nulli creditur. Cefal. conf. 233. nu. 17. vol. 2. & si duo testes ad infor. curiam vnus negat alter affirmat. ij non sunt torquendi nisi ahtmans esset omni exceptione maior, vel nisi negans objiceret affirmatorem esse inimicum, vel alter eorum suspectus esset, & alius diceret velle probare in tortura quod contra alterum testem dixit, & illi in facie sublinere, qua ex causa fieri permittitur. Boss. in ti. de indic. & conf. an. tor. num. 37. vbi quâdo par est numerus testium & hinc, & hinc par cōditio: dicta omnia eliduntur & reus gaudet: quia cōdemnari non potest rebus stantibus. verum nō sic, & etiam quando quis dixit vnū in primo dicto, & totum contrarium, in alio secundo. idem, quando quis dixit quod verissimile, & aliud penitus à verissimili alienum, in eodemmet dicto; vel quando duo testes producantur, & vnus deponit de sicu, alter de pinu, vt de testibus Susana, vnde ratione rei, causa, loci, & temporis, & modi quis in suo dicto contrarius esse potest, vel duo testes adinuicem contrariantur. Alber. co. tract. c. 6. nu. 29. & 30. At
 168 testis qui sibi ipsi contradixit, si appareat, qd

statim voluerit se corrigere, non est tanquā contrarius reiiciendus. cap. pratetea. extra eod. & ibi Abb. qui dicit. post Innoc. quod iudex debet attendere diligēter modum, & causam correctionis. est gloss. magna. in authen. de test. §. quia verò, & esse communem opinionem, & eam seruari testatur Tynd. eod. tract. cap. 4. nu. 4. Viuius lib. 1. op. 400. & Deco. passim. in d. c. pratetea. & ibi notatur, illud dici incontinenti
 169 fieri, quod fit antequā diuertatur ad alios act. extraneos. Bar. in l. 1. §. qui præsens. de verbor. oblig. pulchre Cephal. in tract. de simulat. contract. colum. 18. Maria. Soc. cap. 1. de mut. peccat. Thaq. in verb. reuertatur. num. 114. C. de reuocan. donat. & in propof. Tynd. d. nume. 4.
 170 inquit, quod testis antequam vadat conspectum iudicis, & antequam allocutus fuerit partem, tūc si aliter rem se habere dicat eius, quod dixerit, incontinenti dicitur se correxisse. Menoch. de arb. iud. vbi pulchre. cas. 108. num. 5. & per tot. & error in teste est punibilis & testis tenetur ad interesse partis, nam vt inquit Bal. eo. tract. de test. nu. 24. in 2. par. error in Notatio & teste dicitur lata culpa. tex. in l. fin. ff. de Magistr. conue. Boss. in tit. de tortu. nu. 26. & 27. in dicat communem esse opinionem, & prodest
 171 testi. præsertim allegando causam suæ correctionis, alias puniretur, quod nota. est text. in l. eos ff. de fals. Tynd. dicto cap. 4. num. 2. & est ratio, quia in eodemmet subiecto, duo contraria
 172 simul, & semel stare nō possunt. l. 1. C. de furno. in l. si is qui ducenta. §. vtrum. ff. de reb. du. & optimum erit remedium, vt iuratur testis quod petat sibi legi examen statim eo finito, & deinde se corrigat, vel dicat credo (ni fallor) ita fuisse, vel ita vidisse si fuit præsens, vel ita audiuisse; possem obliuisci, ideo referuo me corrigere, re melius recollecta: quia etiam ex iteruallo poterit se corrigere si sponte, & amota collusione, & subornationis suspicione, se corrigat, & multum prodesse poterit bona qualitas, & integritas testis. vi. Farinac. d. tract. q. 66. num. 227. vsq; ad nu. 254. & Prudens iudex animaduertit, an correctio sit possibilis, verisimilis, & congrua: an vero affectata, exorbitans. & non quadrata; & testis nota fidei potest vsque ad publicationem processus testium, dicitur iurari corrigere. Bal. in cap. pratetea. colum. 2. ver. in continenti. de test. cog. Tiraq. de pœn. temp. caus. 51. nu. 127. iudex nihilominus tenetur concordare testes quantum fieri potest. cap. cum tu. de test. Boss. in ti. de opp. contr. test. num. 10. & 11.
 174 nam sicut iura iuribus sunt concordanda. Alexan. conf. 141. nu. 5. vol. 2. ita contrarietas omnibus est euitanda, vt per Bar. d. l. eos. & in linter stipulantem. §. 1. de verbor. oblig. & in l. scriptura. num. 4. C. de fide instrum. sed si testes sicut
 176 ficiunt pro integra, & plena probatione, iudex eos ad concordiam non inducit. Bartoli. & alij in dicta l. 2. §. fin. ff. si cer. petat. Can. in cap. cum tu. de test. q. est, quando concordia fit in dicto vnus testis tantum, vel in dictis diuersorum: Et licet testimonia esse stricti iuris dicat Tiraquel. de retract. confang. §. 35. gloss. 1. alleg. c. in presentia. de prob. tamen testium dicta recte interpretari possunt. & concordiam fieri expedit super facto principali, non curado de cortice verborum. glo. 1. de offi. deleg. gl. 2. extra de reg. iur. Cur. eo. tract. conclu. 11. num. 24. & nu. 25. vbi ait esse attendenda verba quâdo illa sūt formaliter probanda. Anton. in c. nihil obest de

de verb. sig. Bal. in l. 1. & 2. C. de secun. tab. Bar. in l. 2. ff. quem ad. testa. & D. Surd. consi. 12. nu. 43. volum. 1. & fat est quod verba concordent in substantia. Alexan. consi. 47. num. 2. volum. 2. & concordia testium fieri debet secundum eorundem testium intentionem; aliter diceretur extorsio. Anchar. consi. 191. Rom. consilio 301. Oldrad. consi. 168. dum modo circa subiectam materiam versetur. ar. l. si vno anno. ff. loca. Nec putes testem discordare, quando post reatum examen factum interrogatus, respondet nescire: quia subauditur scilicet nescire ultra id quod deposuit, quia ista subauditio est rationalis, ne depositio pereat, vt supra num. 67. in 2. par. & Nell. eo. tract. par. 2. num. 225. & in simi li docet Bal. d. l. testium. num. 9. C. eod. & opematur concordia, quod non saluatur dictum testis, vt est com. opin. Alex. consil. 20. volum. 4. sed testis solum liberatur a pœna periurij: secundum Bar. in l. 1. C. de vsufr. & Tyn. eo. tract. cap. fin. Iacob. Butrig. in l. de ætate. C. de prob. quæ communis opinio declarationem recipit, vt per Boss. in d. tit. de opp. contr. test. sub num. 11.

178 qui dicit duobus modis posse fieri concordiam, vno modo ad probandum, alio modo ad euitandam falsi pœnam; illa fit ad probandum quoties sine maxima difficultate fieri potest, sed quando fieret cū maxima difficultate, tunc operaretur rātum, id quod superius dictum est. num. 177. quæ declaratio valde placet: quamuis Alex. in l. inter stipulantem. §. 1. colum. 4. quæ Boss. audet reprobare, non male sentiat, at quādo vnus testis cōtrariat pluribus, vel par sit numerus hinc inde contradicentium, tunc cōcordia fieri debet, & ad illum finem per quem videretur iudici, in re se tutius ire: si autem vnus sit contrarius pluribus, vel par sit numerus contradicentium, qui ab vna parte rātum sunt producti, tunc magis debet concordia fieri; & hoc duplici de causa, primo ne arguantur de falso, vt inquit Bart. dicta l. prima. C. de vsufr. & But. dicto cap. cum tu. de test. secundo ne dictum testis pereat: vt per Alber. de Maler. eod. tract. c. fin. num. 30. & est communis opinio Tynd. in cap. 7. nu. 7. & seq. & in cap. fin. p. 3. & Francif. Curt. eod. tract. concl. 112. Imo. in l. stipulantem. §. 1. de verbor. obligationib. Boss. vbi sup. de opp. contro. test. nu. 13. & vide Sebast. Maff. de statu præscrip. nu. 23. cum seq. vbi dicit, quādo concordia est faciendā ad fauorem rei, & quando ad fauorem actoris, & concluditur in dubio pro reo esse faciendam, sed in claris pro actore concordia testium fieri debet, vt per Doctor. præcipuè Felyn. & Hostiens. in dicto cap. cum tu. de test. & vid. in hac materia concordā di testes omnino Anto. à Petra. in suo tract. de fideicom. q. 12. a num. 901. vsque ad nu. 1214. vbi diffusissime tractat & distinguit omnes casus quem valdè & iure merito magnificat. Bar. ad Clar. §. falsum. vers. scias. num. 46. & allegat. Decia. consi. 40. volum. 2. Gram. in vot. 18.

179 19 & 30. & Crot. de test. num. 127. Menoch. cas. 109. Ruffus si quaratur de contrarietate, cit ca dictum vnus testis tantum, de quo mox dixi, si est compatibile, & facile concordia potest fieri, saluatur dictum; sed quando tractatur de concordando testes hinc inde ab vtraq; partiū productos adinuicem contradicentes, tunc magnum prælium est in curia, vnde fortiores in

180 suo dicto, & ratione prævalent debiliores, nobiliores, digniores, & magis periti prævalent

cæteris, vt in l. ob carmen. §. 3. & fin. ff. eod. Bar. tol. d. l. scriptura. la prima. num. 2. C. de fide instrum. & latè dixi supra num. & vi. quibus magis sit credendum supra, in 2. par. ad num. 182. cit. fi. sed quando testes sunt hinc inde contrarij, in substantia neutri credendum est. Farin. q. 65. num. 16. & in d. 9. latè examinat quando sunt contrarij in verbis, vel in aliquo puncto substantiali, aut in aliqua qualitate: & sub nu. 37. dicit quod testes cōtrarij sunt reducendi ad concordiam vsq; ad nu. 105. fat est quod possit saluari eorum dictum iuxta bonam, & iuridicam interpretationem, amotis cauillationibus quo ad probandum, sed quoad euitandam pœnam falsi, dicta aliqualem pati possent difficile interpretationem. vi. ibi. nu. 76. cum mult. seq. & idem q. 65. num. 245. cum seq. nonnulla adducit specialia ex quibus testes reducuntur ad concordiam. Reliqua videri possunt per Boss. eo. tract. supra cit. & Alb. de Malet. eo. per multa capitula. Quarto pro maiori declaratione. Testis deponit audiuisse, Titium dicere quod vidit Meuium cum Berta carnaliter adulterari: an valeat hoc dictum, certe non, quia loquitur de auditu alieno. l. testium. ff. de test. dixi inf. num. 157. par. 3. & eo minus si Titius interrogatus negat scire, nec de hoc locutum fuisse. neutri creditur. Spec. §. iam de interrogatorijs. d. vers. quid si vnus. Fed. de Sen. consi. 162. quo casu non est expediens quætere concordiam: sed si plures testes dicant quod Titius dixit vidisse Meuium cum Berta, Titius verò negat, si sint contestes loco & tempore quando audierunt Titium sic dicere, Titius dicitur conuictus, & poterit torqueri ad eruendam veritatem: sed si plures testes sint discordes de loco aut tempore, debet quæri concordia non ad cōvincendum Titium, sed ad euitandam pœnam falsi secundum com. opin. legistarum. sequentiū Bar. in l. 1. C. de vsufr. sed secundum opinionem Canonistarum. in allegato. c. cum tu. de test. talis concordia operatur probationem, vide tamen Alber. de mal. d. tract. vbi cap. 9. num. 30. & 31. videtur concordare has opiniones: si verò nullo modo possunt ad concordiam reduci, tunc debet examinari causā mendacij inter testes. in x. pract. Bar. in l. vnus. §. iudex. ff. de quæstio. Boss. in tit. de oppos. contra testes. nu. 12. & hoc quo ad testes. Sed quo ad reum, si duo testes afficiant, & vnus tantum negat, nihilominus reus poterit torqueri; quia duo prævalent; secundum ea quæ dixi sup. nu. 173. cum plur. seq. par. 2. primæ, & nu. 164. in 3. par. Item inter testes singulares non est opus quæstione. Bald. d. l. testium. C. de test. & tanto minus deponentes remotè. Alexan. consi. 77. consi. 82. volum. 1. consi. 68. n. 7. vol. 3. Curt. eo. tract. concl. 41. Præterea quid prosit exculpacio dicam in

181 materia brachij regij. Quarto principaliter obijcitur, quod fuerunt producti didicitis testificatis; nam post didicita, & testificata testium productioni amplius locus non est. tex. in l. per hanc. C. de temp. appel. §. si verò. authen. de test. 182 & æquitas suadet, ne decur materia in sidijs, & falsitatibus. auth. qui semel. C. de prob. cap. fraternitatis. eod. tit. no. in gl. liberabit. hait prætor. ff. de iur. iura. & hunc terminum didicitis testificatis docet Bart. in auth. at qui semel. nu. 11. & nu. 19. vbi etiam Iaf. C. de prob. qui terminus intelligitur, quando testes sunt publicati, & eorum productioni renūciatum est: & pars de

de eis copiam à iudice decretam habuit in scriptis, & commode videre potuit, & intelligere eorum dicta. Pract. Pap. in for. opp. contr. test. glo. suntq; publicati. pulchrè etiam Bald. in c. 184 ultra tertiam, n. 4. & 5. de test. quo casu etiam ex partium consensu iudex testes nō admittit. vt in l. quos prohibet. de postul. Bald. d. a. uthen. at qui semel. & ibi Doctor. communiter. C. de probat. pract. Stiac. cap. 18. num. 67. & ideo qui C. perfunctorie, vel casu fortuito legit Attestationes, non dicitur didicisse testificata. Bal. in cap. constitutis. il. 2. circa fi. de test. & Gem. in cap. cum personæ. ad fi. vbi gl. de priuileg. in 6. Ant. d. c. fraternitatis. de test. & alios adducit Cot. in memorial. in verb. legere aliquid; vbi logistice distinguit inter legere intrinsece, hoc est mentaliter, & extrinsece, hoc est oculo; & mixtim, scilicet, mente & oculo. sed parum videtur face re: nam sufficit quod dicta testium sint publica, & de eis copia decreta, & tradita partibus, vt supra: nam si pars legerit, vel non legerit, sibi imputet; præsumitur legisse. Spec. eo. tit. §. satis vtiliter. de test. vbi inquit quod supradicta conclusio procedit etiam si pars aliunde quam à suo iudice didicerit testificata. & Fel. in cap. præterea. de test. inquit sat esse quod pars locuta sit cū teste postquam fuit examinatus, & sufficit publicationem esse factam ad instantiam vnius partis tantum, vel pro parte aduersa tatum, sed vi. Gabriel. conclu. 21. de test. vbi ad dictā regulam in d. cap. fraternitatis. de test. Videlicet quod didicerit testificatis testes nō possunt amplius recipi, ponit decem ampliationes, & 70. limitationes, quarum antequam nonnullas attingam, est aduertendum quod in renuntiatione, quæ publicationem testium præcedit, vt dixi. nu. 149. par. secunda protestetur sibi ius saluum fore opponendi, tam contra testium personam, quam contra eorum dicta, vt meminit Butrig. eod. tract. num. 15. & vide Pract. Pap. in fo. opp. contro. test. d. glo. suntq; publicatis; vbi multas ponit distinctiones, sed dicta protestatio fieri debet cautè, adhibita clausula, si opus fuerit, & non aliter. alioquin si in fauorem protestantis testis deposuerit; non prodest protestanti, qui dicitur renuntiasse fauori suo Marant. Actu 13. nu. 4. hoc in summa seruatur, in practica nempe, quod facta publicatione cū omnibus illis qualitatibus, de quibus nouissime mod. pract. Stiac. d. cap. 18. nu. 19. cum plu. seq. & Pract. Pap. in for. publ. test. vbi dicit, qd ad eam fiendam requiritur partis citatio, & qd petatur à parte, vt iudex testium dicta publice post terminum lapsum, ad probandum, ac probatum habendum, & datur copia attestatiōnū parti in publicam formam redacta. Rip. in l. 2. C. de eden. nu. 30. Bal. d. l. per hanc. C. de temp. D. appell. Deinde nullo modo solent admitti testes, nisi vt infra. Et in tantum hoc videtur verum, quod secundum vnam opinionem, etiam minor non restituitur, si post publicatas attestations sibi superuenerint alij testes quorū ignorantiam prius habebat. Bar. in l. 1. §. nunciatio. num. 33. de op. no. Nunt. Fely. d. c. fraternitatis. colum. 5. fall. prima. extra de test. Cephal. cons. 7. num. 7. par. 1. sed Capell. Tolos. decisio. 54. & ibi Add. ait minorem restitui in causa ciuili & criminali, quando litigat per Procuratorē, non autem quādo ipse sine procuratore litigat. Bart. d. l. minor. 25. Annorum. ff. de minor. sed re vera, si est minor 18. annorum utique restituitur.

vi. inf. & etiam restituitur aduersus probationem necessariam ommissam. absq; eo quod de la sione doceat. Abb. in c. auditis. cum concor. de integ. restitu. Sforz. od. in eius trac. de restitutione in integrum. q. 65. art. 11. vbi ad partes. & post test restitui etiam transacto termino probatorio. Alexand. d. l. 1. §. nunciatio. num. 34. glo. in cap. non potest & ibi Cano. de proc. vi. tam en. Gomef. Var. resol. tit. 1. de delic. num. 6. cir. fin. & Crot. eo. tit. num. 265. & inf. nume. 189. vbi de rustic. & minor quando restituitur post publicationem; practica est quod testes dicant, quod idem testificati fuissent si ante publicationem examinati fuissent: vt docet Spec. in ti. de restitu. in integ. §. 1. vers. quid si causa. & Socin. eo. tract. de test. num. 130. Mascar. de prob. conclu. 1658. volum. 2. nu. 4. vbi ait minorem debere allegare se læsum absq; eo quod probet. & ibi etiam dicit qualiter minor ætas sit probanda, modò dico quod illa regula didicistis testificatis, Fallit primo, in causa criminali, ad defensionem. Nam etiam post publicationem testis recipi possunt. pract. Foller. vers. reijciantur defensiones. pract. Marant. actu. 3. par. 6. pract. Carer. fol. 627. qui de communi testatur. post nu. 128. pract. Clar. q. 61. vbi concludit, post publicationem processus, super nouis capitulis à veteribus dependētibz, testes produci posse, quā communem testatur Marant. d. actu. 6. nu. 22. & Viu. comm. op. lib. 1. op. 375. sed hoc in causa ciuili; sed in criminali. vi. in 5. par. sub num. 49. lit. I. in fi. Et quæ sint noua capitula, & quæ 188 vetera ponit Pract. Pap. in for. opp. cont. test. E glo. sunt publicatis. Vide Bartol. Roc. in d. eius pract. ciu. lib. 4. de publicatione testium, vbi circa noua & vetera capitula optimè, & breuiter declarat, & in quibus casibus publicatis testibus alij nouiter recipi possunt, & Marf. in sua pract. §. seq. num. 39. vsque ad num. 47. & Pract. Pap. in fo. opp. contra test. glo. suntq; publicatis. Salye. in l. per hanc. C. de temp. repar. app. & quæ dicantur connexa ponit Do. Menoch. de arb. iud. cas. 93. & q. 73. & in summa dicitur nouū capitulum quod est penitus diuersum à veteri, vt est si quis primo capitulauit vnum, secundo capitulauit alterum: quia per diuersas rationes & probationes, ac diuersos titulos & iura diuersa, potest quis probare eius intentionem exemplum; capitulasti te domum possidere, deinde vis capitulare quo titulo, dominium & possessio tibi obuenerit, ex causa successionis, aut nouæ acquisitionis, siue ex causa onerosa, siue lucratiua, quæ concurrere possunt: & hoc est capitulum nouum dependens à primo, idē quando capitulatum est de equo, secundo vis capitulare de ephypio, seu sella, & habenis: vel capitulasti de promissione facta in vno loco, modo vis capitulare de eadem promissione, facta in alio loco. Nouū penitus capitulum dicitur & separatum, quādo, puta, capitulasti de Boue. postea vis capitulare de equo. Alber. de maler. eo. tract. cap. 7. num. 121. par. 1. capitula verò connexa dicuntur quando vnum est cōsequens alterius: puta fateor me per apocham esse confessum à te accepisse centum, sed illud asseueravi dixisse sub spe futuræ numerationis: vel dicam à te decem accepisse, quæ tibi solui, vt exemplificat. D. Menoch. d. cas. 95. num. 16. & est materia. l. Aurelius. §. idem quæ sit. de libera. leg. 11. ludq; dicitur nouum capitulum dependens à veteri, quod ita se habet ad antiquum, vt si ad illud

illud ageretur in nouo iudicio, rei iudicata nō obstat exceptio: ita declarat Cyn. in d.l. per hanc. C. de temp. appell. & omnino videnda est Pract. Papiens. loco præcitato, vbi multa ponit 189 exempla, & quando testes possunt produci super iisdem capitulis; vel de directo contrarijs, & quomodo in prima instantia; & quando in secunda. Secundo principaliter fallit, si non rite recteque, nec seruatis seruandis, facta fuerit publicatio: Bartol. d. authent. at qui semel. C. de probat. Boer. decisio. 37. in fi. Hyp. in l. prima, §. cum quis latrones, numero 31. ff. de quæstio. Roman. singul. 31. viso exemplo. Vant. de nullit. in tit. quoties, & intra quod tempus. num. 39. & sequen. Paria enim sunt aliquid non fieri, vel minus legitime fieri. no. in l. 1. §. penult. ff. quorūm legat. Matth. singul. 8. vbi de citatione non rite facta, inquit, & de citatione latē. Vant. tract. nullit. rob. de cir. num. 25. Innocen. in capitu. præterea. de dilat. Tertio fallit, fauore minoris ætatis, & personæ rusticæ. Afflict. de cilio. 216. numero secundo. Soc. reg. 403. fallen. 27. Alexand. d. l. 1. §. nuntiatio: numero 34. Minor, Rusticus, & Ecclesia etiam post lapsum tēporis restituuntur in causa ciuili. Secus in criminali. Doctor. in d. §. nuntiatio, & Maria. Soc. eo. tract. de test. numero 123. & sequen. vbi numero 126. ait maiorem restitui, & restituto minore etiam aduersarius maior debet restitui, vt in iudicijs seruatur aequalitas: vide Sof. odd. de restit. in integ. quæst. 9. artic. 5. Rusticus & Mulier pari passu ambulant. Item fallit etiam in maiore, quia ex clausula generali, si qua mihi iusta causa etiam restituitur. Gabr. co. concl. de test. concl. 21. numero 51. cum plur. sequen. Quarto fallit, si cessauerit timor subornationis, cauillationis, vel litis in longum protrahēdæ: vt cauētur in l. proferandum, & ibi Doctor. communiter. C. de iudic. ibi nullus tam audax inuenitur qui possit inuito iudice litem protrahere. Item quando tractatur de paruo præiudicio. Innocen. in cap. coram. de restit. in integ. Item quando sententia debet ferri per peritos in arte, nam dicta sententia non transit in rem iudicatam. Alber. eod. tract. capit. 7. num. 32. & 33. & dicit hanc esse egregiam conclusionem, & in peritis non cadit timor subornationis. D. Pacia. de probat. cap. 47. numero 77. libro 1. & Gabriel. co. conclu. titu. de testibus conclus. 21. vbi latē etiam ad saturitatem ponit quando didicitis testificatis super iisdem capitulis, vel directo contrarijs possint recipi testes, & vi. Doctor. in cap. fraternitatis. extra de test. vbi Paris. & alij. Sed cautela est quod pars quæ vult testes producere didicitis testificatis det nomina ipsorum testium iudici, & se absentet, quam cautelam docet Bald. in Lamplioem. in fi. colum. 1. C. de appell. & eam recenset Marsil. in sua præ. §. sequens. numero 46. vbi multos allegat. & vbi de eundem Bald. in authent. atque semel. C. de probat. Sed hæc est indubitata limitatio ad dictam regu. quod etiam si testes post publicationem fuerint recepti, & ab altera parte nequaquam sic oppositum, tūc valet eorum dictū. sic Inf. vltra alios. in l. parte furioso. numero 20. ff. de ijs qui sum sui, vel alie. iur. num. 22. dicit quando sententia fuisse transacta in rem iudicatam, nam nouis receptis super meritis tenet eorum depositio parte non opponente, dummodo non ignorauerit, vel ignorare nequaquam potuit. Quinto fallit, quando nihil obest parti.

Abb. & alij. in dicto capitu. fraternitatis. numero 15. de test. Socin. fallen. 30. sed hæc peritatio, aut nunquam contingit. Sexto fallit, si iudex ex officio velit testes repetere, vt pura si prius obscure, & confuse locuti sint, adeo quod vtriusque intellectus habeat, secus si nullum intellectum haberet: sed si super capitulo obscuro testis vtrique obscure deposuerit, non debet repeti, quia obscurum dictum pro non dicto habetur. Bal. in l. Lucius. colum. 2. ff. de ijs qui not. in fa. vbi intelligit obscurum quando dictum non potest recipere aliquem intellectum, vel quia iudici ita expediens fore videbitur. Cano. in cap. cum clamor. vbi Innocen. eo. de test. & declarata, vt inf. & de alijs fallen. videri potest. Socin. d. reg. 403. & Menoc. de arbit. iud. quæst. 40. vbi idem seruandum coram arbitro dicit, & quod didicitis testificatis, testes produci possint, octo modis declarat. & numero 14. dat cautelam, videri licet, quod pars instet & faciat, vt per iudicem acta omnia iam facta declarentur nulla, & tūc erit locus nouæ testium productioni: vi. addit. Ad Felyn. in cap. canonum statuta, sub numero 43. vbi tenet quod testis qui obscure loquitur dicitur in lata culpa, & ideo teneri ad interesse; quia falsarius testis dicitur. 12. quæst. 2. ne quis. Bartol. in l. ea quæ. ff. de contrahen. empt. Bald. in l. nullum. C. de test. Angel. in authent. de test. in princip. & pulchre Farinae. eo. tit. no. stro. quæstio. 68. per tot. vbi de varijs verborum dubijs conceptibus, dubito, potest esse, nescio quid dicam: forte, non recordor, quid ni. Sic vel sic. esse vel non esse, mihi videtur, credo iudicio meo, & huiusmodi: ibi & alibi, & in summa testis dubia locutio pro causa fauorabiliori interpretanda. Item fallit quando vel ex consuetudine alicuius Magistratus procederetur de bono & æquo; sola facti veritate inspecta, vel virtute statutorum, aut rescripti, ita procederetur, quia etiam post publicationem testes recipi possunt secundum Alexand. consil. 84. colum. final. volum. quarto, & Rot. Pedem. decisio. 1. numero 26. cum ibi per eum adduct. Hinc est quod didicitis testificatis coram arbitratore si postea eatur coram iudice ordinario ex mutatione iudicij possunt recipi. Rot. decisio. 10. de probat. & decisio. 13. de test. Guid. Pap. decisio. 72. & vid. omnino Gabr. d. conclu. 21. numero 59. vsque ad numerum 68. Item publicatis attestationibus testes admittuntur vbi producitur instrumentum, & eum instrumento exhibentur testes, capit. series. de test. nam cessat timor subornationis: ita Alexand. consil. 46. volum. 6. Alias ponit fallen. Pract. Pap. & pater practica. Specul. eod. titu. §. satis vtiliter. & Nell. à Sancto Gemino. circa quas ne laboretis, prima fallen. est, quando res agitur inter alias personas: secunda si sit diuersus modus agendi: tertia si sit nouus articulus dependens à veteri: quarta si primæ attestations fuerint deperditæ: quinta si mutato iudicio pars aduersa cōsentiat: sexta in causa inquisitionis, septima in crim. falsi. & in alijs quibusdam casibus, de quibus per Specul. vbi supra. Item si tertius ignorans litem in quo nam termino existat & pro suo interesse compareat, vt Florentia d. a cōmodo in processo, post publicationem et didicitis testificatis poterit novos producere testes. Inn. in c. cū super. de re. iud. Bart. in l. sape. ff. de re. iud. quia non dicit scire quod scit factū, sed nescit ei⁹ qualitates. gl. no. in c. cōu. de ap. li. 6. Dom. d. S. Ge. 161. nisi

Reus collusisset cum tertio. Afflic. decis. 235. num. 5. & per tot. Alias octo limitationes ponit Marian. Socin. eo. tract. de test. prima quando proceditur ex officio. 2. in causa matrimoniali. de qua Masc. concl. 1826. 2. vol. 2. 3. quando dubitatur an aliqua qualitas comprehendatur sub articulo antiquo. 4. quando examen fuit nullum. 5. quando producens esset vir notæ integritatis. 6. quando dictum est ambiguum. 7. de minore & rustico, vt supra. 8. quando publicatio fuit facta parte contradicente. Item quando testis intempestive fuit examinatus, poterit iterum examinari. Sforz. od. de restitu. in inte. q. 13. artic. 1. nu. 2. At D. Farinac. d. tract. q. d. q. 75. sub num. 68. tradit regulam negativam, quod post publicationem testes non possunt examinari nec etiam repeti. nu. 72. nec in causa appellationis. nu. 75. etiam quod non fuerint didicita testificata. n. 76. non solum super iisdem sed nec etiam super diuersis. nu. 77. præsertim si sint impertinentia. nu. 82. nec in causis summarijs, sed publicatio non fit in ijs solemniter. & quid super capitulis inclusis in primis. nu. 91. & seq. & quid si supervenerit hæres. nu. 94. quid regulam limitat quando publicatio est nulliter facta. num. 99. item si prius actum sit in possessione, postea in petitorio. num. 106. & seq. & alias innumetabiles ferè limitationes tradit differt ad. num. 106. vsq; ad num. 407. vbi quid in criminalibus. car. 339. vbi ampliat septem modis cū declarationibus. vt in delictis exceptuatis. Item quando proceditur ex officio, vel ad instantiam fisci, num. 413. & tam ad offensam, quam ad defensionem: sed cum iudici nostro qui per processum informatiuū procedere potest, hæc si nolit non seruatur: vt sup. De Brac. Reg.

192 in ver. publicatio. Non omitto, quando terminus est datus ad probandum, & simpliciter, quod eo transacto testes etiam produci poterunt, qui terminus dicitur peremptorius. Bar. & Docto. in l. 1. C. de dilat. Duen. in reg. 201. fecus si datus sit ad probandum, & probatum habendum.

193 Spec. tit. de dilat. §. 1. versic. quod si, qui terminus est, de substantialibus, vt scribit Vant. trac. nullit. ex defect. process. n. 59. qui etiam ponit,

194 quando dies termini non computatur in termino, in tit. de nullit. ex defect. iurisdic. nu. 60. vbi dicit communem esse, quod dies termini non computatur in termino, & ideo stat statutum Papiæ, quod in qualibet dilatione dies termini minime computatur: fallit nisi dictū sit: proba hinc ad decem dies. l. placet. cum glo. ad hinc. C. de factosanct. eccl. fallit etiā si dictū

195 sit proba. vsque ad talem diem: quia illa dictio vsque stat exclusiue. Bal. in l. à caligato. C. de nupt. Bart. in l. patronus. §. Sempronio. de legat. 3. Menoch. de arbitr. iud. q. 80. nu. 92. f. 61. & an, & quando dies termini computatur in termino habetur per Tiraq. de vtroq; retracti lignagier. glo. 12. Duen. reg. 197. non computatur in termino. Alexan. conf. 42. sub nu. 5. vol. 3. per glof. in l. ratio. §. si venditio nemo de act. emp. nisi etiam extaret statutum, quod dies termini non computaretur in termino. Sed si statutum diceret, quod terminus eurrere incipiat à die tali illa dictio, à, stat exclusiue, & dies termini. Sed illud potissimum obseruandum est, quod in illis casibus, in quibus post publicationem testis, adhuc recipi possunt, pars tenetur iurare, quod eos non subornauit, quod nota. aliàs sine tali iuramento non debent admitti, vt firmat

Bal. in capitu. iuravit. per illum tex. de probat. Hippol. singu. 128. in verb. testis, quem refert, & sequitur Rebuff. eo. tract. numero 33. artic. 33. & nota quod aliud est subornare, aliud instruere testes vt veritatem dicant: quia si interrogatus testis respondit rogatum, & instructus à parte ad dicendum veritatem, non dicitur subornatus. Bald. in l. fin. C. si ex fals. instrum. Rebuff. eo. tract. gl. 7. numero 41. cum sequen. Mascard. conclus. 688. num. 9. volum. 2. incip. vt consuetudo obseruar, & ita tenet Farinac. eodem titu. quæst. 67. numero 286. cum pluribus sequen. Item est etiam notandum in practica quod terminus ad probandum non currit dum disputatur an articuli sint admittendi, pendente termino super admissione. Item pendente termino an positiones sint admittendæ, Item pendente termino ad repulsam. Item quando disputatur super legitimatione personæ. Item quando tempus labitur propter priuilegium vel indutias. Item quando labitur tempus ob culpam, malitiam, vel tergiversationem partis aduersæ, vel propter impedimentum aut factum iudicis; nam ijs omnibus supradictis casibus protestatione facta non currit tempus. Min. sing. obseru. 90. & 99. Centu. 2. Cæpanus super statu Mediolan. cap. 19. numero 37. & termino transacto ad publicandum testes, altera pars obtinere non potest, vt eius capitula admittantur. Otta. Ped. decisio. 2. 2. & dixi supra numero 123. litera N. vide infra in fin. huius par. sub numero 222. & cognitio ista an testes vel capitula admitti debeant dicitur emergens, secundum glof. in l. quod iussit. ff. de re iudic. vi. in §. 197. par. sub numero 171. Supradictum fuit, quando per actorem fiendæ sunt probationes, & quando per reum proponendæ exceptiones, reliquum est, vt dicamus, quando, & qualiter exceptiones debent probari; & licet ab arbitrio iudicis pendeat, quando tales probationes sint fiendæ, vt per Ioan. And. in capitu. ex parte. vbi etiam Hostien. eod. titu. & Alber. eod. tract. artic. 3. numero 52. & Menoch. de arb. iud. cas. 139. car. 230. tamen pro faciliori intelligentia sciendum est, quod illæ exceptiones quæ ipso iure testem repellunt, de quibus in princ. huius partis dixi, istæ non sunt probandæ. Cano. in capitu. in presentium. Abb. & Felyn. de test. Socin. in regu. 129. fallent. 7. tamen tutius erit, vt saltem per reum etiam huiusmodi exceptiones proponantur. iuxta regu. quod si releuor ab onere probandi, non tamen releuor

198 ab onere proponendi, vt in simili de bona fide dixi, supra numero centesimo & septuagesimo primo, in prima par. huius secundæ par. commaxime, quia vt pluri num. iudices ignorant conditiones testium. argum. text. in l. in bello. §. facta. ff. de capt. & postli. reuert. nisi ex aspectu notorie constaret vt in pupillo, seruo publico, Iudæo, & huiusmodi, qui vel ætate, vel habitu signum suarum qualitarum palam demonstrant, vt supra dixi, numero centesimo. & de-

199 cimo octauo: illæ autem exceptiones quæ testem non repellunt, nisi ad instantiam partis, statim atque fuerunt propositæ debent probari, si re vera probari incontinenti poterunt, & pars oblata est, statim eas probare. Abb. in dicto capitulo ex parte, & in capitu. presentium, vbi etiam Felyn. de test. Afflic. decisio. 351. numero nono, & expediens erit, alias frustra fieret quod non releuat. arg. l. neq; natales. C. de

C. de probat. Rebuff. eo. tract. num. 40. exceptio autem infamiae an valeat probari ante aut post publicationem, est in arbitrio iudicis: secundum Ioan. And. in cap. ex parte. in verb. infames extra de test. & intellige incōnienti, id est infra illum terminum datum ad probandum obiecta, terminus repulsandi datur secundum statuta locorum separatē, & distinctē à termino primo dato ad probandum intentionem agentis, & f. cta publicatione, secundum ea quae dixi, sub nu. 120. & 123. Alex. consi. 44. num. 8. vol. 2. secus de iure communi. Carpa. de stat. c. 24. num. 22. qui terminus à parte peti debet, ut notis est omnium practantium: alias si quis post illud tempus vellet probare, nō posset, nisi factio iudicis fuerit impedita ab initio, ut tenet Afflic. decis. 351. & Marant. de repulsa. num. 7. actū. par. 6. & hoc ideo (vt inquit ipse,) quia repulsa est odiosa. c. odia. de reg. iur. in 6. Abb. in cap. dilectus. in fi. de test. Hinc est, quod repulsa non admittitur in remedio attentatorū, & cum agitur de legitima persona in iudicio, & quo ad personam testium, non quoad dicta, vt per Afflic. decis. 351. nu. 7. Aret. in capit. series. nu. 17. de test. & Menoch. de arb. iud. q. 32. nu. 4. & 9. nec in casu. l. si. C. de edic. D. Adr. toll. & quid in practica sit seruandum in causa repulsa, dicam etiam in 5. par. sub nu. 16. est & alia ratio, quia expectādo probare obiecta, post publicationem videtur malitiose agere: vt ait Menoch. de arb. iud. d. cas. 239. nu. 2. Nisi obiectio esset de illis, quae odio testis ante, & post publicationem posset probari: factio iudicis impedita vel non, Socin. reg. 129. fullen. 4. nec per partem posset obmitti talium exceptionum probatio. Bal. & Saly. in l. si quis testib. colum. vlt. C. de test. Rom. lingu. 8. & tex. in c. series. eo. Ias. in l. admonendi. num. 116. vbi de multis exceptionibus & diuersis repellentibus testē tractat, & per Fatio. de test. q. 62. nu. 193. & seq. vbi de materia repulsa. Exceptio etiam inimicitiae statim, antequam procedatur ad vltiora debet probari, vt communiter Docto. in dicto cap. in praesentium. Bartol. in authen. si quis testis. C. eo. & debet talis exceptio probari cum omnibus suis qualitatibus Mascard. concl. 692. volum. 2. Lanfranc. de Ori. eod. tract. n. 49. & 50. vbi ponit quae sint inimicitiae capitales, & melius ponit. Menoc. de arbit. iud. q. 28. vbi dicit nullo modo testes inimicos esse admittendos; immo nec in causis privilegiatis, vt in criminali. maiest. haeresis. & simo. nec in alijs. in quibus alias inhabiles admitterentur, quin immo nec secuta deinceps reconciliatione eorum testimonium valet secundum Plot. in l. si quando. nu. 799. C. vnde vi. Rom. lingu. 315. Alciat. praesump. 11. reg. 3. & hanc opinionem vt vltiorem & crebriorem tenet Menoch. d. q. 28. num. 8. dixi sup. sub num. 24. & inimicitia Accusatoris, iudicis, & testis probatur per duos testes. d. l. vbi numerus. de test. Decia. de delict. l. 4. in verb. in inuenit causa. cap. 25. num. 34. vbi latē de multiplici effectu inimicitiae: & quam periculosum & damnosum sit causam agere corā iudice suspecto, qui probatur dicat; sed Deus malorum vindex: verum si testis inimicus, infamis, criminosus non fuerit reiectus per partē scientem, tunc probat plenē; nec post receptionem poterit iudex eum repellere ex officio. Ios. L. quos prohibet. de postul. Ias. in l. patre furioso. numero 24. de ijs qui sunt sui. Tertius est casus,

in quo ante testium publicationem posset fieri exceptionum probatio, si essent probationes fienda à testibus infirmis, aut ab externis viatoribus, & periculum esset in mora. text. in l. aliquando. ff. de offic. proconf. & in cap. final. extra de iudic. Alber. de Malet. eod. tract. num. 53. capitu. 3. & haec obiectio, quae ante publicationem essent probanda, si intra debitum tempus haud probata fuerint, etiam post publicationem, aliquo in casu posset probari: primo si factio iudicis pars fuit impedita, & in illis tribus casibus, scilicet laes. maiest. haeresis, iudicis prauiditatis, & excommunicationis, vt paulo post dixi. addo Bartol. in l. si quis testibus. colum. secunda. versicu. dubitatur hic. C. eod. secundo si pars fuerit absens: vt quae ad publicationem inclusiue, licet citata fuerit. glos. in l. vltima. C. eod. & ibi Cyn. tertio si probationes de nouo ad notitiam partis deuenierint, vt per Grammat. addit. ad Afflic. d. decisio. 351. numero 8. & ita esse, pars iurauit. Rebuff. eod. tract. num. 30. Extra hos casus regulariter exceptionum probationes debent reseruari, & fieri in fine, id est, post publicationem, quia illud tempus dicitur aptum, & proportionabile debitumque disputationis. Alberic. eod. tract. cap. 3. numero 52. Felyn. dicto cap. in praesentium, & in cap. ex parte. de test. & est de more omnium practantium, & ita iudicio meo loquitur, in dicto cas. 239 sub numero 1. secundum ea quae superius dicta sunt. est tamen verum quod possunt testes redargui de falso etiam post sententiam transactam in rem iudicatam, per l. querclam. C. de fals. & pēdente cognitione suspendere executionem sententiae, vt inquit Marfil. in sua pract. §. opportunē. in princip. immo & retractare illam, quod qualiter procedit, vid. Boss. in t. u. 5. ex fall. instru. vel testibus per 10. & inf. in fi. 5. par. dicam. Fatinae. eo. ti. trad. reg. quod exceptio opposita non impedit examen, sed reseruat in fine litis, & ampliat tribus modis, & limitat. 8. eod. tracta. quaest. 62. numero 351. vt quae ad numero 365. vbi vide. & praesertim de inimico, & excommunicato. quaestio. 46. & quaest. 53. per tot. & quaest. 56. num. 240. & perpetuo notandum, quod repulsa non datur nisi fuerit à parte petita. Pract. Foler. crimin. versu. & si confitebuntur. par. 3. numero 50. cum plura sequen. vel nisi intentio actoris fuerit probata alioquin esset frustratoria. capit. in praesentia. de probat. cum siml. & Menoch. sub numero 3. videtur velle, quod etiam causa debet exprimi, si obiecta in tempore non fuerint probata, & pars post tempus probare velit, & vide Benintend. decisio. septima, & Viu. comm. opin. 367. libro primo, & Ruinus consilio trigesimo tertio, columna quinta, in fine, libro quarto: vbi habetur, quando ante testium promulgationem exceptiones sunt probanda, sed omnes quidem exceptiones, quae altiore requirunt indaginem, debent reseruari in fine, id est, in tempore disputationis, vt praedixi, ita firmante, Lap. de Castellio. in dicto cap. ex parte, qui plenē hanc quaestionem tangit, & ibi per Innoc. de test. & Bar. in authen. si dicitur, & in authent. si testis productus. C. eo. quo in casu practica est, quod iudex dicat, interloquor esse ad vltiora procedendum, saluis exceptionibus istis, quae verba operantur, quod si demum verē apparuerint, tunc processus retro redditur nullus, & quicquid postea factum est, pro

- non factio habetur. glo. no. in cap. cum contingat, & ibi Docto. communiter. extra. de off. de leg. & in terminis Bal. in l. ille à quo. §. si de testamento. vers. fin. ad Trebell. quam pract. tradit Ias. in §. praterea. nu. 58. de actio. & si extarent statuta, prout in multis partibus verè ex-
- 212** tant, quod omnes exceptiones in fine referuntur, illa sunt intelligenda secundum ea quæ dicta sunt, nec opus esset ultra querere, vt per Menoch. de arbit. iud. cas. 47. car. 168. vbi talia statuta non habere locum in causis summarijs, dicit, sicuti nec in causis summarijs reprobationes testium admittuntur. Aret. in cap. veniens. vbi Abb. il secondo, de test. & ibi etiam Fel. &
- 213** dixi supra in princ. huius secundæ part. Quæ autem dicatur altiore requirere indaginem, tradit Alex. in consi. 105. volum. 4. alios allegat Cauale. dec. 9. nu. 43. in 1. par. Ias. in dicto §. praterea, nu. 58. de act. Hipp. sing. 365. Menoch. de arbit. iud. cas. 20. num. 3. fol. 84. Rom. con. 244. in fi. Soc. Sen. consi. 159. colum. 2. lib. 3. Neuz. consi. 161. num. 3. in fi. & eas arbitror dici exceptiones altiore requirere indaginem, quæ in continenti probari non possunt, quæ res consideranda est, & arbitrandæ per iudicem. Menoch. de recuperan. possess. remed. primo, num. 230. si ergo excipiat: non es filius, non es legitimus, non es libertus, & de similibus, istæ debent probari, antequam ad vltiora procedatur, quamquam altiore requirant indaginem, & de exceptione hæresis, & excommunicationis, vel crim. læsæ maiest. hæres. & simon. idem dicunt Doct. in d. auth. si quis testis productus. C. de testam. 14. Item quando contra testium dicta sit obijciendum, curiosum, immo ridiculosum esset querere: nisi statutum reseruat huiusmodi exceptiones in fine litis, vt in omnibus ferè partibus similia sunt statuta: sed nihilominus non obstante statuto, si exceptionum probatio erit in promptu & parata, non reseruabitur in fi. litis. Spec. de test. §. 1. vers. quid ergo si præmissa, vide sup. num. 12. 120. & 123. Nam nisi aperto processu, & de eo habita copia, non potest scire pars, an bene, vel male testes dixerint.
- L** Sed facta publicatione processus, si vna pars petat ab altera parte quæ produxit testes vt declarat an velit vti dictis testium, tenetur respondere præcise & non sub conditione illa, videlicet, quod vult vti si apparebit veritatem dixisse, se cundum Bartol. in l. Diuus. la secunda, ad leg. Cor. de fals. sed si non fuerit interrogata, poterit talem protestationem facere sic conditionaliter sua sponte; secundum Bald. in l. si aduersus. C. de fid. instru. Cepol. caut. 9. Afflic. dec. 189. Fulg. conf. 177. publicato processu, vid. Clar. §. falsum. vers. vtens dicto falsi testis, vtens falso instrumento, & vers. vbi ait talem interrogatio nem procedere ex consuetudine & parte instante, sed non ex officio. Hinc est, quod pars probans poterit testem quem produxit reprobare. iux. cap. si quis testibus. 4. quæstio. 3. Lancelot. in ti. de prob. §. sed interdum, & ibi glo. lit. A. & dixi supra nu. 11. lit. B. & C. & D. quo ad personas pars reprobare nõ potest testes productos. per l. generaliter. C. de reb. cred. & l. Põponius. ff. de neg. gest. quia eos ab initio approbauit: ergo non poterit improbare personam testium, sed eorum dicta post publicationem sic quia ab initio pars nequiuit pmeditari quid testes dicturi essent. Angel. tract. de test. nu. 10. in add. cuius timore solet adhiberi clausula nõ se astringens ec. de qua Marant. in sua pract. 6. par. Membr. 3. nu. 11. & dixi sup. nu. 131. lit. A. p. 3. & apponi solet alia clausula in productione testium, in parte & partibus pro se facientibus: tantum & non aliter. iux. c. Raynal. extra de testam. & de quib. Pract. Pap. in for. Capitulum Actoris; dixi de Brach. Reg. p. 1. sub nu. 181. sed an producens instrumentum vti verum, possit post modum falsum arguere. pulchre, Guid. Pap. dec. 131. Adhuc sciendum est quod obijciunt contra testes in iudicio ad duplicem effectum, scilicet ciuilitate & criminaliter; ciuilitate quando petitur non adhiberi fidem testibus, crimine, vel alia exceptione notatis ob quæ non datur testi fides. Criminaliter quando principaliter agitur, vt testis criminofus vel falsarius puniatur: primo casu non potest criminaliter procedi, sed potest nouus processus inchoari, & ex illo puniri ab illo Iudice iux. supra tradita, nu. 60. in 3. par. hoc est vtile scire propter Iurisdictionem diuerforum iudicium vt per Clar. §. si. q. 1. vers. si. & in q. 19. vers. per exceptionem, & cum quis in iudicio ciuili probauerit exceptiones contra testem non vt puniatur, sed vt ei non credatur, vt sup. talis probatio postea in iudicio criminali ad eum puniendum nõ facit fidem, vt per eundem Clar. §. si. q. 54. vers. item si producantur acta. cum §. seq. vi. quæ dixi nu. 285. in 3. p. & quinq; modis cognitio falsi intetari potest contra testes vel instrumenta. 1. ad querelam partis. l. querelam. C. de falsis. 2. per Actionem in factum. c. lator. vbi doct. extra de ore iud. 3. Item per officium iudicis. d. c. lator. 4. Item per test. in integrum postulata ob falsitatem. l. diuus. ff. de re iud. 5. per viam exceptionis. Boss. in tit. quo pro. per viam exceptio. Doct. in d. l. diuus. & Oldrad. consil. 78. & Ang. de Malefi. in ver. falsario. nu. 39. & seq. & Luc. de Pen. in l. 1. num. 13. C. de nu. Actuar. lib. 12.
- 216** Hæ probationes autem regulariter admittuntur; sed fallit in tribus casibus: nam propter grauitatem delicti non reprobantur testes, qui delictum probauerunt, primo in crim. læsæ maiest. secundo hæresis; tertio simoniæ. Adde quarto in crimine blasphemie, magis est enim offendere diuinam maiestatem, quam humanam: de quibus omnibus Docto. in l. quæstionibus. ff. ad leg. Iul. Maiest. & ibi Bartol. Patif. Put. de syn. vers. condemnatio, item in causis summarijs. Marant. in sua pract. in verb. repulsa. nu. 2. dixi, & infra latius dicam. Fely. in c. veniens. nu. 13. cum reg. de test. Rebuff. qui Fely. quoque allegat eo. tract. nu. 12. Nota in summa pro reg. quod omnes illi qui non ipso iure repelluntur, sed ope exceptionis propositæ, & probatæ, vt de Affinibus participib. interessatis, & similibus; si fuerint admissi parte non opponente, valet eorum depositio. latè Ori. de probat. capit. 8. & Doctor. in l. patre furioso. ff. de ijs qui sunt sui, vel alien. iur. vid. supra, numero 118. lite. M. similiter omnes alie probationes quas fauore partium statutum, vel decretum prohibet nõ odio testium, si fuerint admissæ, & pars non contradixit Cremens. singul. 43. Cot. memot. in versic. statuto. Mediolani cautum est. Dec. consil. 11. & alij de quibus per Carpa. de statu. par. 1. cap. 88. per tot. vid. sup. sub num. 8. & sub nu. 14.
- 218** Quæro nunc si exceptiones non erunt plenè probatæ in prima instantia, an in alia, scilicet in causa appellationis poterunt perfici. de iure

iure videtur, quod sic. vt tenet Guid. Pap. deci. Delphi. quæst. 500. Abb. & Fely. & ceteri omnes in cap. 1. de except. Menoch. eos allegans. in tract. de arbit. iud. cas. 239. in fi. car. 231. & licet videtur obstare, quod ante testium publicationem sunt fienda probationes. l. exceptione.

19 C. de prob. Spec. eod. tit. de probat. §. 2. versic. est autem, mihi videtur dicendum nullo modo obstare, quando per reum non sterisset, quominus in prima instantia, omnia obiecta plene essent probata, arg. eius quod dixi supra num. . . & per ea quæ Doct. communiter tenent. in d. cap. in præsentium, facit in arg. tex. in reg. quod idem ius est de toto quo ad totum, quod de parte, quod ad partem; vnde cum potuerim ante publicationem probare, & facto iudicis nequiu, & possum post publicationem probare, idem dico si in prima instantia non meo facto impeditus adimplere non potui, in alia poterō, & ab hac opinione arbitror non dissentire præct. Didac. q. cap. 18. n. 5. & Paris. in d. cap. 1. de except. & sic non probatum probabo. C. fi. vbi Cano. extra de excep. Hipp. de Mar. sing. 360. num. 3.

M vbi reg. declarat. Postremò nota quod ille qui crimina obiectit, & exceptiones infamatorias contra testes opposuit, non tenetur actione iniuriarum si non probauit, quando fecit causa sui iuris prosequendi, & lege permittente. text. in l. libertus. ff. de in ius voc. & Bal. in l. fi. ff. quisque iur. Fel. c. 1. de excep. cir. testes. & ideo solet protestari, quod non animo iniuriandi repulsare intendit testes, sed causa iuris sui conseruandi, & tuendi, nisi repulsa esset notoriè infamatoria, & nullo modo verificanda, quia appellatur hæc repulsa temeraria, & ideo non admittenda. Instit. de pen. rem. litig. §. 1. Sed obijciens crimen contra patrem & patronum tenetur actione iniuriarum, nisi prius petita fuerit venia, l. sed si hac lege. ff. de in ius voc. Put. de findic. in verb. iniuria officialium. cap. 2. Item scias quod si reprobationes erunt didicite testifitæ, & apparebit omnes testes repellendos esse propter propositas, & probatas obiectiones, & secuta sententia non daretur appellatio, hoc in casu ille qui succubuit, poterit in integrum restitui, & per alios testes melius suam causam probare. Io. And. in c. auditis de integ. restitut. secus si appellari poterit: quia sine restitutione adhuc poterit in causa appellationis probare. l. per hanc. C. de temp. appel. Rebuff. eo. tract. de test. 2. nu. 34. & 35. vbi reprobationes propositæ in prima instantia, poterunt probari in secunda instantia Appellationis. Guid. Pap. deci. 500. & ibi Addit. Sed antequam iudex obiecta probari admittat, multa considerare debet, quartum in seq. tertia par. huius tractat. aptius suo loco dicam: hoc tamen rursus memoriæ

20 21 repetam, quod crimina testium sunt in specie, non autem in genere obijcienda, & concludenter obiecta probanda, de loco, tempore, & circumstantijs, vt supra dixi, nu. 111. & ita omnes in vnum conueniunt in l. testium. §. 1. Iul. ff. eo. tex. & ibi Bart. in auth. si dicitur. & in authen. si testis product. C. eod. idem in l. 1. in fin. C. de testa. Petr. Rebuff. eod. tract. nu. 66. scrib. in d. cap. in præsentium. & in cap. ex parte. eod. titu. nostro. Sed aduerte quia nonnulla sunt crimina reiterabilia vt adulteria, furta, blasphemix, vsura, hæresis, & ijs similia quæ sine lesione corporis fiunt, toties enim delictum committitur, quoties fiunt, non sic in homicidio

quia circa eundem subiectum non potest reite rari; sic in incendio, & similibus quæ reiteratio nem in eodem subiecto, & circa eandem rem non recipiunt, ideo in criminalibus reiterabili bus sufficit obiecta crimina contra testes in ge nere probari ad diminuendam fidem testibus, & testes singulares in huiusmodi probant, dicendo Petrus vidit Meuium fornicari cū Ber ta, Meuius etiam vidit Bertam fornicari cum Titio, vel vnus vidit deosculari Bertam ponen do manus ad mamillas signum luxuriæ, alter dicat vidi rem carnalem habuisse etiam diuer sis temporibus deponentes. Alexand. consil. 24. lib. 7. & alios adducit Clar. quæst. 54. versic. dixi etiam Gabr. co. conclus. tit. de test. conclusi. 2. Viu. com. opi. in versic. testes singulares. pulchrè Soc. iun. consil. 32. vt præsentis consultationis per tot. volum. 2. & sic in procedendo sufficit probari in genere. Sed in condemnando proba tiones debent fieri in specie, & in indiuiduo quando lex non præsumit. Clar. d. quæstio. 54. versic. dixi. & Boss. tit. de conuic. per tot. facit tex. in l. capite quinto. de adult. & nota postremo,

222 quod licet excipiens plures exceptiones proponat, si quæuis illarum est sufficiens ad victo riam, sat erit vnâ duntaxat probari: ita inquit Doctor. in l. interpositas. C. de transact. quos re fert, & sequitur præct. Stiac. capit. 22. num. 51. quomodo autem, & quis ordo seruetur in re probatione testium, dicam in seq. 5. par. principi ali, & ita alia in præsentis reprobationum arti culo inuestiganda relinquo studiosissimo iudi ci, ne laboribus aliorum penitus pigrescat. Et in summa ille qui testes defectuosos seu ratio ne personæ, seu ratione dicti post eorum testifi cationes sibi notos produxit, nõ poterit eos im pugnare: vt supra in prima par. dixi sub nu. 91. & contra eum valebit testimonium etiã quod testis esset vnicus: & deponeret de credulitate. Rom. consil. 104. ad fi. vel si de iudicio, aut de au ditu alieno deposuerit, aut malam ratione red diderit. c. damnum. de reg. iu. & facit reg. quod approbo non improbo. l. sicut maior. C. de repud. & l. Pomponius. de neg. ges. & parum proficeret protestatio quando tales depositi quæ fuerint ei publicatæ, & notæ. Crauet. de Antiq. temp. par. 1. p. temp. nu. 13. & 14. Sicuti etiam creditur testi pro fisco etiam de auditu deponē ti, quamuis sit vnicus. Rom. d. consil. 104. Soc. iu. consil. 69. nu. 11. vol. 1. Cephali. consil. 65. n. 55. Postremò poterit etiam retardari executio sen tentiæ dum disputatur super opposita exceptione contra testes, secundum Marfi. in eius præc. §. opportunè in princ. cum ibi adduc. quod ve rum ait nisi superessent tot alij testes ex quibus Reus legitimis probationibus posset condem nari, quia morbida pecus & si corrumpit ouile, tamen in casu nostro vtile per inutile nõ vi tiatur. Bal. in l. Lucius. ff. de ijs qui not. in fa. sed videtur dubium quomodo sententia suspendi possit, cum omnes probationes & reprobationes fiant ante sententiam, vt dixi sup. nu. 206. & sequen. et sic sententia lata, non est tempus reprobandi. Respondetur quod sicuti omnes exceptiones sunt reseruatæ in fin. litis de iure statutatio, sententia retardari potest. Item lata sententia executio retardari potest etiam quod transiuerit in rem iudicatam prætextu falso rum testium. l. querelam. C. de fals. et to. ti. C. si ex fals. ca. Boss. in titu. si ex fals. test. iud. fuerit per tot.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudicis officium & arbitrium, quale sit in materia testium.
- 2 Testium materia quare difficilis & periculosa.
- 3 Iacobus Menoc. iurisc. doctissimus.
- 4 Index quare magis vni, quam alteri testium fidem præstat, debet facere, quod in scriptis appareat.
- 5 Iudicis officium circa testes quale esse debet.
- 6 Iudicis arbitrio relinquuntur qualitates & numerum testium approbare.
- 7 Practica quando, & quomodo testes producuntur.
- 8 Capitula probanda per testes non semper sunt admittenda.
- 9 Capitula admissa, quæ alias non erant admittenda, valcat eorum probatio.
- 10 Admissa, quæ erant admittenda per iudicem obseruari debent.
- 11 Citatio præcedere debet testium productionem, et de effectu talis citationis. num. seq.
- 13 Contumacia accusata debet etiã intimari parti.
- 14 Terminus datus ad probandum regulariter, secundum statuta locorum.
- 15 Terminus datus ad probandum dicitur peremptorius.
- 16 Dilationes quot dantur ad probandum, & de productionibus.
- 17 Productiones quot conceduntur testium, & de quarta quæ dicitur optima legum interpretis.
- 18 Productio quarta testium, qualiter, & quomodo obtineri debet.
- 19 Quarta examinatio non conceditur.
- 20 Peremptorium vnicum continere potest tres testium productiones.
- 21 Productio vnica testium quando verificatur.
- 22 Productio quarta, quando locum habet.
- 23 Peremptorium vnicum tres citationes continere posse.
- 24 Citatio vnica non sufficit, quando statutum tres requirit citationes fieri.
- 25 Forma tradita à statuto debet ad vnguè seruari.
- 26 Forma data à statuto quomodo intelligitur.
- 27 Quis ex sola vnica citatione condemnari non potest.
- 28 Peremptorium vnicum, seu vnica citatio, quando sufficit pro tribus.
- 29 Dilatio quot dierum esse debet.
- 30 Dilatio potest à iudice corrigi & abbreviari.
- 31 Index recedens à dispositione iuris communis causam exprimere debet. & 32
- 33 Dilatio qualibet est communis, tam actori, quam reo.
- 34 Dilatio per iudicem potest dari longior reo, quam actori.
- 35 Index arbitrium suum impartitur cui malit.
- 36 Dilationes in criminalibus, quot dentur accusatori, & quot reo.
- 37 Dilationes quando dilatari possunt.
- 38 Iustum impedimentum, quod dicitur.
- 39 Dilationes dilatantur respectu causæ temporis, et iurisdictionis, & personæ.
- 40 Citatur pars in qualibet dilatione danda.
- 41 Iudicis arbitrio relinquuntur, an per paucos testes sufficienter probatum sit.
- 42 Index testium numerum maiorem, & minorem adhibere potest, iux. rei, & personæ qualitates.
- 43 Numerus ingens testium inhabilium, an supplebit eorum defectus.
- 44 Integritas vnius non supplet vitium alterius.
- 45 Causæ ciuiles testes non æquè idoneos exigunt, vt causæ criminales.
- 46 Testis vnicus, cum iuramento suppletorio in causa ciuili facit plenam probationem.
- 47 Terminus ad probandum bifarie dari potest.
- 48 Depositio testium qualis sit refertur ad tempus iuramenti.
- 49 Conclusum in causa, quando esse dicitur, & allegare in iure quando debet.
- 50 Ordo seruandus in producendo testes.
- 51 Testes actoris primo producuntur, postea rei.
- 52 Index ex officio potest informationes sumere.
- 53 Index ex officio, quando procedere possit.
- 54 Index ex officio in causis ciuilibus, non sumit informationes, fallit si a peritis deberet instrui. nu. 56.
- 57 Index ex officio in causis mixtis informationes sumere potest.
- 58 Cautela qua rei possunt citari per præcepta pœnalia non obstante statuto.
- 59 Iudicium regulariter non debet incipi à præceptis pœnaliibus.
- 60 Accusatio est remedium ordinarium, & inquisitio extraordinarium.
- 61 Præcepta pœnalia, quando intimanda, & in quibus causis.
- 62 Præceptum pœnale, etiam in ciuili mitti potest.
- 63 Index quomodo procedere debet per præcepta pœnalia.
- 64 Iudicium ab executione incipi non debet.
- 65 Clausula iustificationis qua sit. Citatus per præceptum pœnale, quando non tenetur comparere. ibid.
- 66 Multa quanta esse debet, pendet ab arbitrio iudicis.
- 67 Testes quando recipiendi.
- 68 Testes quibus casibus ante lit. contestata recipi possunt.
- 69 Testium receptio in criminalibus, an alteri subdelegari possit.
- 70 Testium receptio alteri demandari potest in causis ciuilibus.
- 71 Causæ ciuiles sunt minoris periculi, quam criminales.
- 72 Notarius cui commissæ est testium receptio, & examinatio non facit fidem de tali commissione.
- 73 Exceptiones contra personam testium, quibus casibus non admittuntur.
- 74 Exceptiones testium non semper oportet probari.
- 75 Exceptiones friuolæ sunt rejiciendæ.
- 76 Exceptio ob defectum personæ ab initio non probata postea rejicitur.
- 77 Actore non probante reus absoluitur.
- 78 Probatio frustra fit quæ nihil releuat.
- 79 Exceptio notoria non eget probatione.
- 80 Testes quando iurare debeant.
- 81 Index quid facere debeat antequam faciat iurare testem, vt postea examinetur.
- 82 Testis falsus tribus personis est obnoxius.
- 83 Caput, membra oportet sequi. Non datur medium inter Deum & Mamonam, ibidem.
- 84 Testis falsus sibi iudicium manducat.
- 85 Testis falsus sibi, & proximo damnium affert.
- 86 Testis falsus efficitur reus pœnæ.
- 87 Iuramentum quando, & qua forma datur testibus.
- 88 Testis debet secreto examinari, examen enim secreto fieri oportet.
- 89 Testes examinari debent in iudicio, & non extra. fallit. vt infra.
- 90 Egregiæ personæ sunt priuilegiatæ. ibid.

- 90 Testes qui habere legitimum impedimentum dicantur, nec teneantur ire ad iudicem.
- 91 Egregia quæ sint personæ, ad quas mittitur examinatio.
- 92 Qui conueniri non possunt nisi coram supremo magistratu.
- 93 Iudex inferior, an cogatur ire ad maiorem magistratum testimonij perhibendi causa.
- 94 Iniuria non fit dicendo, quod de iure decet.
- 95 Iurisconsulti vocantur clarissimi.
- 96 Doctus dicitur egregia persona.
- 97 Auctoritas iudicis ordinarij quantæ sit.
- 98 Iudex ordinarius non debet relinquere officium suum, vt alteri deseruiat.
- 99 Par in parem non habet imperium.
- 100 Maioris magistratus auctoritas quæ sit.
- 101 Decretum Mediol. de maiore magistratu, et eius interpretatio.
- 102 Maius dignum trahit ad se minus.
- 103 Praetores feudatiorum rogati eandem iurisdictionem habent in eorum iurisdictione, quam habet maior magistratus in sua, respectiue.
- 104 Iurisdictionis est limitata, tam maiori quam minori iudici.
- 105 Cognitio inter milites & subditum feudatiorum ad eorum iudicem pertinet.
- 106 Decret. Mediol. de delict. milit. declaratio.
- 107 Maior magistratus non habet merum, & mixtum imperium.
- 108 Argumentum de maiori ad minus, & econtra, quomodo procedit.
- 109 Senatus Mediol. rex dicitur.
- 110 Praetor feudatarij, an teneatur parere maiori magistratu.
- 111 Cognitio iurisdictionis dum disputatur inter maiorem, & minorem magistratum ad quem spectare dicitur.
- 112 Terra Sancti Nazarij est locus insignis.
- 113 Terra Sancti Nazarij est, de nobilioribus Lumellinae.
- 114 Ratione adiuncti conceditur, quod simpliciter non concederetur.
- 115 Literæ subsidiales conceduntur, quando testes ad iudicem venire nequeunt.
- 116 Literæ subsidiales ad quem effectum concedi solent.
- 117 Literæ subsidiales quando sint concedendæ.
- 118 Examinatio testium in criminalibus alteri committi non debet.
- 119 Necessitas non habet legem.
- 120 Examinatio testium, an alteri delegari possit, diuersæ sunt opinioniones legistarum & Cano.
- 121 Literæ subsidiales, & dimissoriae quando locum habent.
- 122 Literæ subsidiales impetrans tenetur iurare de calumnia. & 123.
- 124 Testes cuius expensis alendi, num. 125. & 126. Salarium iudicis, & examinatio a quo soluum sit. 125. & 126.
- 127 Iudex quid facere debet postquam testis iurauit, & incipit eum examinare.
- 128 Dicta testium debent ad vnguem in actis scribi.
- 129 Notarij & ceteri actuarij qui testium dicta prout deponunt scribere omittunt, tenentur parti.
- 130 Actuarij qui omittunt scribere, quod contra fiscum testes deponunt, male faciunt.
- 131 Actuarij non debent dicta vnius testis referre ad dictum alterius testis, sed singulatim omnium dicta scribere.
- 132 Actuarij rationem vnius testis non debent referre ad rationem assignatam ab altero teste.
- 133 Testis an verisimilia deponat quæ iliter cognoscit.
- 134 Iudex debet prius oretenus testem audire antequam examinetur super processu, & quando hoc facere debet.
- 135 Iudex, quando timet ne testis suspectus sit, quod facere debet ad eruendam veritatem. nu. 141.
- 136 Iudici quando licet dicta testium cauillare.
- 137 Dicta testium sunt potius adiuuanda, & concordanda, quam destruenda.
- 138 Iudex quando habet testem suspectum, de suspicionem debet facere, quod appareat in actis.
- 139 Iudex quid considerare debet, dum examinat testem.
- 140 Tortura quibus casibus adhibetur, quando testis est suspectus.
- 141 Iudex quando habet testem suspectum, de loco, tempore, & de indumentis interrogare eum debent.
- 142 Testes Susanna capti fuerunt in sermone.
- 143 Testium materia optime à Spec. tractata.
- 144 Verba testium sunt ponderanda.
- 145 Testimonium de credulitate an valeat.
- 146 Testis deponens per verba iudicio meo, an probet.
- 147 Credulitas magis spectat ad iudicem, quam ad testem.
- 148 Testimonium de credulitate in ijs quæ per coniecturas, & presumptiones probari possunt, valet.
- 149 Testis deponens per verbum, mihi videtur, an probet.
- 150 Testis non praesumitur precise recordari.
- 151 Testis suspectus est, quando dicit non recordari de eo, quod verisimiliter recordari potest.
- 152 Memoria in factis antiquis non praesumitur.
- 153 Testis quando praesumitur verum, vel falsum dicere.
- 154 Tempus antiquum, quod dicitur.
- 155 Delictum quando constare dicitur, siue facti permanentis, siue facti transeuntis.
- 156 Messala Corninus immemor eiusdem nominis.
- 157 Testis de auditu alieno deponens, an valeat eius dictum, & num. 152.
- 158 Testimonium de auditu alieno, quando tenet, & nume. 162.
- 159 Fama publica probatur per auditum alienum.
- 160 Testimonium de auditu alieno, quando nunquam valere potest.
- 161 Testimonium de proprio auditu tantum, quando tenet.
- 162 Testes, vt de auditu tantum recte testificentur, debent esse omni exceptiones maiores.
- 163 Testimonium de auditu alieno, vt valeat, duodecim requiruntur.
- 164 Testes de auditu proprio tantum, deponentes onus probandi inducunt in alteram partem aduersam.
- 165 Interrogare ad iudicem pertinet.
- 166 Iudex ex officio potest adhibere alia interrogatoria.
- 167 Interrogatoria non dantur contra fiscum.
- 168 Interrogatoria quare contra fiscum non dantur.
- 169 Publice interest delicta punire.
- 170 Interrogatoria circa quæ fieri debent.
- 171 Testis precium accipiens ne testimonium dicat, dicitur corruptus.
- 172 Iudex vt optimus confessor esse debet.
- 173 Testis nolens respondere ad interrogata cogi potest.
- 174 Testis qualiter cogendus sit.
- 175 Censura ecclesiastica quando comminatur.
- 176 Testes possunt cogi inducta multa, & minis.
- 177 Testis toties quoties iudici non obtemperat poterit multari.
- 178 Testes ciues, an possunt cogi à pratore feudatario.

- rum ad perhibendum testimonium.
- 179 Testes omnes indistincte tenentur perhibere testimonium.
- 180 Tacens veritatem falsum committit.
- 181 Privilegiati tenentur allegare privilegium.
- 182 Privilegiati privilegium probare debent.
- 183 Privilegiatus debet comparere, alias multari potest.
- 184 Magistratus ignorare presumitur, quae sunt facti.
- 185 Privilegiatus debet ostendere privilegium, antequam sententia feratur.
- 186 Privilegiatus testis quando aliter veritas haberi non potest tenetur perhibere testimonium.
- 187 Privilegiatae personae quae testimonium perhibere non tenentur.
- 188 Correlatiuorum eadem dispositio.
- 189 Arma non licet sumere de domo rei.
- 190 Veritatem quando aliter haberi non posse dicitur.
- 191 Paria sunt aliquid non esse, vel esse inutiliter.
- 192 Privilegiatae personae, quibus casibus compelluntur ad perhibendum testimonium.
- 193 Veritatem aliter haberi non posse dicens probare tenetur.
- 194 Privilegiatae personae diuersimodè intelliguntur quo ad perhibendum testimonium.
- 195 Privilegiatae personae, quae nullo in casu testimonium perhibere tenentur.
- 196 Dicta & depositions testium in scriptis redacta debent iterum legi testi, & ad quid.
- 197 Tribunalia sunt tremenda.
- 198 Fiscus regulariter est odiosus.
- 199 Index super ommissis interrogatorijs rursus poterit repetere testem.
- 200 Repetitio testium, & qualiter facienda.
- 201 Repetitio in causa crim. est penitus necessaria.
- 202 Repetitio quare necessaria sit.
- 203 Nomen rei receptum, quando dicitur inter reos.
- 204 Dicta testium ante lit. cont. quam vim habent.
- 205 Lis contestata, quando esse dicitur.
- 206 Repetitio quando fienda.
- 207 Repetitio testium, quid sit.
- 207 Repetitionis practica.
- 209 Confrontatio rei, & testis quando fieri debet.
- 210 Confrontationis practica.
- 211 Defensiones reis semper dandae.
- 212 Defensionis terminus debet dari debito tempore.
- 213 Reus quando dicitur esse inter duo iuramenta.
- 214 Confrontatio ad quid sit.
- 215 Opposita iuxta se posita magis elucescunt.
- 216 Confrontatio & repetitio, si iunt eo modo, quo ab initio prius examen factum est.
- 217 Testis falsum deponens coram iudice alias incompetenti efficitur de eius foro.
- 218 Clericus licet falsum deposuit coram seculari, tamen remittendus est ad suam iudicem ecclesiasticum.
- 219 Testis falsus qualiter est puniendus.
- 220 Iudex laicus nolens remittere clericum ad suum iudicem ecclesiasticum incidit in censuram.
- 221 Remissio rei de uno iudice ad alium, qualiter fienda.
- 222 Iudex ostendens parti attestaciones, ante aperturam tenetur poena falsi.
- 223 Notarij ostendentes dicta testium, ante aperturam incurrunt in poenam falsi.
- 224 Poena falsi propter visionem testium, ante aperturam est extraordinaria.
- 225 Pars quae ante aperturam testium, apparuit, tenetur poena falsi.

- 226 Attestaciones debent partibus esse secretae.
- 227 Attestaciones dicuntur arcana iudicis.
- 228 Iudex reuelans sententiam, ante probationem tenetur & vt suspectus remoueri potest.
- 229 Attestaciones publicari debent a iudice.
- 230 Ordo seruandus in tota materia iudiciaria testium.
- 231 Exceptiones contra dicta testium, qualiter & quando probanda sunt.
- 232 Publicatio repulsa, quando facta intelligitur.
- 233 Terminus ad repulsam repulsa qualiter, & quando petitur.
- 234 Quae de nouo emergunt nouo indigent auxilio.
- 235 Lis debet terminari, ne in infinitum transeat.
- 236 Actor quot productiones testium habet, & quot reus.
- 237 Reus quando subiit locum actoris sapit eius naturam.
- 238 Terminus datus repulsam, & ad repulsam repulsa quot dierum esse debet.
- 239 Succumbens in exceptione, vel in aliquo emergenti statim in expensis debet condemnari.
- 240 Iudex secundum acta, & probata sententiare debet.
- 241 Iudex qualiter se gerere debet in iudicando & sententiando.

DE OFFICIO, ET ARBITRIO Iudicis circa materiam testium, & de Brachio Regio.

Pars Quinta.

ESTAT nunc ut de officio, & arbitrio iudicis, quale esse debet circa presentem materiam, dispiciamus; & quidem bonus iudex duos sales habere debet, videlicet sal scientiae, & sal securae conscientiae, vt pulchre dicit Bald. in

l. 2. cir. fin. C. de sent. ex pet. recit. vide infra in materia Brachij Regij post primū Alphabētū lit. F. & inficiari non potest, quin onus non leue ad iudicem conscientiae iudicis, tum propter partium passiones, tum propter testium fallitates, tum etiam ob Notariorum Actorumque bonorum, ingluuiam, aut ignorantiam qualiter intelliguntur, & aliter scribunt: vnde bene aduertunt Crauet. de antiq. temp. vt Notarij ab huiusmodi sustineant, Nam (cum ille) Qui talibus laudicijs viuunt ad gehennā conuertuntur; vt per euntium in Rubr. de legat. l. sub nu. 154. & ni fideliter processus coram iudice referant sepe fit, vt qui obtinere debet succumbat, & Iudex facit litem suam, & suppositi remanent de fluitu omni humano Remedio sub praetextu rei iudicatae, quo fit vt nedum difficile, verum etiam valde periculosum, hoc totum reddatur negotium, capit. cum aeterni. de sent. & re iudi. lib. 6. Amada. tract. synd. in fi. pro cuius saniori doctrina est recurrendum ad Lancell. in eius tract. de pratore, quem allegat sapissimè pract. Stiac. cap. 22. nu. 59. cum plur. seq. & praecipue multa doctè, & late trad. doctis. Iuriscon. mod. Menoch. de arbit. iud. per to. sine quo nescio, an hodie in multis esset ambulare in tenebris, sed vt ea dicam, quae mihi tantum necessaria, & proportionabilia huic tractatui videntur, amplector tex. in l. 3. §. 1. ff. eo. ibi tu magis scire potes, qualis & quanta fides testibus sit adhibenda, & super

super hoc tex. vid. Socin. iunio. in consil. 42. vt presentis consultationis, nume. 10. & 11. & 12. volum. 2. & tex. in cap. iudicantem. 30. q. 5. vbi iudicantem oportet cuncta rimari, & ordinem rerum plena inquisitione discutere, & si magis vni, quam alteri iudex fidem præbeat, causam scribere faciat in actis, vt admonet Curt. eod. tract. conclus. 20. & conclus. 29. pulchrè, Menoch. de arbit. iud. cas. 90. per tot. car. 126. l. in l. vnicæ, num. 11. C. de error. calcu. Paris. consil. 57. num. 48. lib. 1. de qua causa assignatione iudices verba faciunt in motiuis, vt obseruari video, nec aliter in actis scribere eam necesse est, & in omnibus est maximum iudicis arbitrium, ita vt etiam quod expresse caueatur quid agendum in hac testium materia, nihilominus ex causa, Iudex potest recedere. per d. cap. iudicantem, & eo magis, quia in hac materia credendi testibus certa doctrina non datur, sed quasi in enigmate vagatur. potest enim esse quod duo testes clare deponant & sint contestes, tamen Iudex iusta sibi subsistente causa si ita sibi videbitur poterit non adhibere fidem, Bart. in l. Lucius, ff. de infam. Par. de Put. de syndic. in ver. arbitriū cap. 1. num. 7. & ibi Bar. Soc. cons. 235. v. in 2. par. & ita si non adeo clare deponant, tamen Iudex si sibi videbitur poterit præstare fidem stantibus alijs probationibus, per hunc tex. l. 3. de test. sed debet sibi videri id quod iustum est. Menoch. de arb. iud. quæst. 8. nume. 2. 3. & 4. vt infra in hac par. sub num. 193. lit. R. cit. fi. Soc. d. consil. 3. volum. 2. & qualiter, & quando iudex potest credere testibus, vid. Minjing. in eius centuria. 4. obseruatio. 38. quæ partes, & Grammat. cons. 24. num. 20. & sequen. & Caualea. multos allegans decis. 1. num. 38. secunda par. & nu. 46. vbi ponit regulam illam vulgarem, quod non est credendum testibus, quorum repelluntur authores, & cap. licet ex quodam, de test. & no. Rimin. iun. cons. 60. num. 3. lib. 1. idem Caualea. decis. 12. num. 41. par. 1. Ad iudicem pertinet testes recipere, examinare, interrogare, & rejicere, cautè igitur aperiat oculos, erigat aures, mentem componat, ne litem suam faciat, ne testes incidant in periculum, ne partes suo iure iudicis ob imperitiam fraudentur, ad quæ omnia bonum est videre præc. Stiac. capitu. 8. nume. 4. cum seq. & latius, in cap. 16. 17. & 18. multa quidem pendent ex arbitrio iudicis, siue circa qualitates, siue circa quantitatem testium, & omnia perpendere debet iux. personarum, loci, temporis, & causæ qualitates. de quibus Doct. passim multa ponunt exempla. in c. cum oporteat, de accus. & in cap. significantibus, de offic. deleg. & in l. 1. de iur. deliber. & in l. si constante. solut. matrim. & in auth. quod locum, de collat. cap. cum electus. extra. quod met. causa. ponit Paris de Put. tract. synd. in verb. iudex cap. 2. sub nu. 17. Spec. eo. tract. §. nunc tractandum in princip. & infra nume. 127. & tandem B. D. Menoch. per eundem tract. de arbit. iud. per tot. Verum, quia capitula sunt producenda super quibus testes sunt examinandi, quæro an nomina testium vtique edenda sint parti: & breuiter in causa civili hoc seruatur quod regulariter edenda sunt. Marant. Spec. aur. de ord. iud. 6. par. actu. 10. nume. 49. & 52. est materia glos. in l. 1. §. editiones, ff. de eden. quamuis Doct. dicant illam glo. de testibus in instrumento insertis, vt ibi per Alexan. in d. §. colum. fi. nu. 21. tenet Bald. in l. non ex omnibus, ff. de arbit. in

1. lect. & quod nomina aliorum testium sint edenda. docet Spec. de test. §. qualiter, cum alijs adduc. à Suac. in eius præc. cap. 17. num. 20. 21. & 22. Sed quando subest timor subornationis non sunt edenda, ita doc. in d. §. editiones vbi communiter, & Fely. in cap. 1. sub num. 9. veritem habet locum de proba. Item quando Aduersarij essent potentes, & timeretur de impedi mento vel alio scandalo, vt in causa Hæresis, quia in confuso dari debent. Clar. §. fina. q. 49. vers. habet. Blanc. in præc. cri. num. 80. fol. 38. Homod. cons. 31. nume. 49. & fat est parrem iurare quod verè timet de subornatione. Stiac. præc. vbi supra nu. 24. & 25. & 29. & etiã fat est nomina secreto dari Iudici. Spec. d. §. qualiter, vers. post hoc dicit Reus. Nec refert si dicatur ob talem denegatam editionem Aduersarium ledi, quia fortè testes esse possent eius inimici vel de illis, qui ab initio repelluntur, vt supra dixi in 4. par. Nam duplici remedio succurritur; primo quia non possunt testes iurare, nisi citata parte, & tunc potest incontinenti exceptionem deducere; secundo quia potest protestari sibi saluum ius esse opponendi tam contra personam testium, quam contra eorum dicta, vt seruatur præcipue statibus statutis, quod omnes exceptiones reseruentur in fine litis. Stiac. d. cap. 17. sub num. 27. & de hac protestatio supra dixi in 4. par. hanc esse magis com. op. testatur. Stiac. d. nu. 23. & 24. Bal. in l. fi. C. de eden. & vi. infra sub nu. 10. Sed vt proxime attingam, primo, scire oportet, quod productis capitulis, quæ quandoque articuli, quandoque positiones, quandoque partium assertiones dicuntur, vt in cap. in presentium, & ibi omnes Cano. eod. tit. & Spec. eod. tit. in princip. facit, cap. cum contingat. extra de offic. deleg. cum concord. solet dari eorumdem capitulorum copia partibus cũ termino ad faciendum sua interrogatoria. dicto capit. in presentium, & Spec. eo. tit. §. nunc videndum, nu. 10. §. iam de interrogatorijs, per 10. Marant. præc. art. 7. par. sexta, sed antequam vltro progrediar aduertere debet iudex circa huiusmodi capitulorum admissionem, quoniam de iure in multis casibus, quædam non admittuntur capitula, forte quia probationes nõ sint faciendæ per testes, sed per instrumenta, & scripturas, vt latè tradit Spec. in tit. de instrum. edit. §. restat. versic. sed si alij, dixi in 2. par. nu. 158. & dicam quando capitula sunt de directo contraria. de Brachio Regio. alias sic plura admiffa essent quæ non erant admittenda, valeret probatio. vt per Spec. in tit. de proba. §. videndum, versic. sed quid si debitor. Dec. in cap. 2. nu. 82. eod. tit. & iudex eam probationem admissam obseruare debet, vt per Innoc. in cap. cum Bertoldus, de re iud. Bal. in l. illicitas, §. veritas, ff. de off. præf. prout sequitur Ias. in l. patre furioso, nume. 22. ff. de ijs qui sunt sui, pulcherrimè. Alexand. cons. 77. nu. 13. volum. 2. & cons. 63. nu. 21. volum. 4. Petr. Rebuff. in l. quod iussit, num. 49. de re iud. Gom. es. varia. resol. tom. 3. cap. 13. num. 32. Doct. in l. constitutiones, ff. de appellat. Et numquid etiam sine capitulis, sed solum super libello tantum possint testes recipi, dico quod sic. secundum Bald. in l. si duo. num. 7. & ibi Alexan. num. 14. in §. idem Iulianus, ff. de iur. iuran. Doct. in cap. fraternitatis, de test. Spec. eo. tract. §. nunc videndum in princip. Fely. in cap. vltra tertiam de test. sed an etiam cum capitulis sint testium nomina edenda, dico standum

- standum esse consuetudini, sed de iure communi videtur quod non & esse comm. opi. ait pract. Stiact. cap. 17. numero 20. & Doc. in l. 1. §. editiones. ff. de edendo. verum de iure Cano. videtur quod debent dari circumscripta suspitione subornationis, vt per Felyn. in capitulo primo, (sub numero versic. Item habet locum: sed in causa Heresis, & quando lis est cum Aduersario nimis Audaci, & potenti, nomina testium debent in confuso dari vel forte nō edi, sed tantummodo tenor testificatorum. Clar. §. fin. quaest. 49. versic. habet Blanc. pract. crim. 31 nu. 83. quod in causa criminali procedit. Pars ergo (vt prax non ui) quæ probare intendit eius intentionem facit citare testes, nec non partem aduersam, ad videndum eos recipi, & iurari ad hoc, ne testes videantur spōte se ingerere: quia
- 12 talis citatio, hunc operatur effectum, vt admonet Barro. in l. post legatum, §. ijs vero, ff. de ijs quibus, vt indig. Abb. in cap. 2. de test. vid. omnino Farin. d. tract. quaest. 72. numero primo, vbi an sufficiat ad Domum quo ad testes, & videtur quod non numero 3. & in quaest. 76. numero 41. & non sufficit citare testes, si pars nō erit citata. d. quaest. 72. numero 21. 22. 23. cum sequen. est verum quod probant quando periculum esset in mora, vel timeretur de morte aut de periculo euidenti ob potentiam Aduersarij, & quando ad informandam curiam, & in causis naufragiorum; item quando agitur sola facti veritate inspecta, & secundum conscientiam quis potest iudicare, de quorum veritate. vi. Farinac. d. quaest. 72. numero 36. cum mult. sequen. sed vi. sup. tit. 3. par. numero 72. & serua, vt ibi. At si pars vel testes ipsi, opportune nō
- 13 comparuerint, accusatur eorum contumacia, quam iudex debet mandare, quod intimerit parti non comparenti. Doctor. ita sentiunt. in l. Labeo. cum materia, ff. de iur. iura. Marant. actu. 3. numero 14. folio mihi. 176. pract. Stiact. cap. 7. numero 4. & abinde quodcumque testes poterunt iurare, & examinari. no. glo. in clement. prima, de offic. deleg. etiam post terminum datum ad probandum. Roman. consilio 343. & alios, quos allegat Marant. actu. 6. nu. 2.
- 14 par. 6. Qui terminus, & omnes alij termini in
- 15 iudicio dandi regulantur secundum statuta locorum. & terminus ad probandum, an etiam intelligatur ad producendum instrumentum, vid. Alfassi. in pract. ci. c. 18. §. 22. & regulariter omnes fieri possunt ac debent probationes; solent enim concedi dictus terminus cum clausula ad probandum per omne genus probationū. sed si dilatio fuerit data ad producendum instrumentum, non extenditur ad producendos testes Spec. eo. tit. de dilat. §. videndum. ver. no. & Corlet. singul. in verb. Dilatio. aliud est dare terminum ad probandum, aliud est ad producendum iura; sed de iure communi vnica tantum dilatio datur. ad probandum, & sic peremptorie. Alexand. in l. de fer. quæ opinio communis est, tradunt Doctor. in rubric. ff. de dilat. & Specul. eod. de dilat. lat. in l. qui Roman. §. duo fratres. num. 51. de verbor. obligat. Bartol. in extrauag. ad repri. in verb. supradicto
- 16 crimine. Petr. Due. reg. 201. in qua dilatione tres dati solent productiones. cap. cum in causis. & capit. significasti. extra de test. & faciunt
- 17 E quæ dixi infra nu. 29. cum sequen. Post tertiam dilationem non sunt testes producendi. cap. vltra tertiam. de test. at cautela est quod non ob-
- stante quod nulla subit causa iusta petendi dilationem; tamen antequam labatur terminus pars petat illum prorogari, quia prorogatio nō dicitur noua dilatio. Specu. eo. tit. §. nunc dicam. vers. & sunt cum alijs aduct. à Cepol. caut. tel. 13. Item valet quarta productio seu dilatio sine solemnitare de qua supra numero 18. scilicet si contradictum non fuerit. Abb. in cap. in causis, & omnes in c. vltra tertiam. de test. add. ad Capel. Tol. decis. 146. Verum circa dilationum terminos, tam in probanda intentione, quam in reprobanda per repulsam, ne procedatur in infinitum, contra l. fin. C. de fact. sanct. eccl. & cap. cum in multis. extra de rescrip. in practica seruatur, quia si Actor petit, & Reus tantum excipit, Reus potest reprobari testes Actoris, vt supra late in antecedenti p. & Actor pariter poterit reprobari postea testes Reus ad repulsam productos, & Reo alia non datur reprobatio, & articulus de directo contrarius nō admittitur ad reprobandum testes reprobatorios, nisi allegetur falsitas. Cano. in cap. fratres tatis de test. Sed in iudicijs in quibus vterque est actor & Reus respectiue in eadem instātia: vt in tribus iudicijs finum regundorum, familiaria hereticunda, communi diuidendo, vel in materia possessorij, aut in causa recouentionis, in ijs vtrique parti tres conceduntur dilationes, vna ad probandum. 2. ad reprobandum. 3. ad reprobandum testes reprobatorios. Quarta autem neutri datur. Cano. in cap. licet directus. de test. Oriā. eo. tract. numero 52. Et si testis non fuerit repulsus in prima instantia non poterit repulsari in causa Appellationis nisi de falso redargueretur. Aret. in cap. extra de test. colum. 9. Marant. actu. 13. nu. 17. secus in testibus quos de nouo examinati licet in causa appellationis, quia eodem modo sit repulsa sicut in prima instantia, vid. tamen sup. in antecedenti par. subnum. 219. lit. Fin. si. vbi Guid. PP. decis. 500. videtur tenere contrarium. Et ad declarationem huius productionum optime facit Prac. Pap. in for. opp. contr. test. glo. suntq; publicatis. colum. penul. versic. sed in hoc occurrit, & dicam statim, ex generali autem consuetudine
- 17 adijcitur, etiam quarta productio, quæ dicitur optima legum interpret. c. cum dilectus. extra de consuet. l. si de interpretatione, ff. de leg. Buttig. eod. trac. vers. quædam forma. nume. 5. & Abb. in c. in causis. & in c. pen. de test. not. 3. §. 3. c. spacium. vbi etiam Abb. & in c. significauerunt. de test. & hæc quarta productio est petenda cum iuramento, quod non potuerit iurans per prius habere testes. ita Bartol. inquit in auth. qui semel. nu. 10. C. de proba. & Lanfr. de Oriā. eo. trac. num. 43. vbi inquit quod non numerus productionum testium, sed numerus examinationum facit producentem repellere; ex qua declaratione sumit practica, quod si pars vnice peremptorie fuerit citata ad faciendum quascunq; probationes intra terminum, puta 10. dierum, tunc in illis decem diebus, tres productiones conceduntur, & adijcitur quarta si opus erit, pro vt dixi. Capel. Tolos. decis. 116. & ibi additio. Arsi in illis tribus productionibus testes fuerint examinati, deinde fieret quarta productio, non pariter quarta examinatio esse concedenda, quia aliud est concedere quartam productionem, aliud quartam examinationem, vt tenent Doc. cōmuniter in d. auth. qui semel. C. quom. & quan. iudex. vbi oēs mod. vt mox supra

supra dixi, & nota quod vna productio verifi-
 21 catur quando testes sunt producti & iurati tan-
 tum, sed non examinati, multo magis, si etiam
 sint examinati. Lanfr. de Ori. eo. tract. nu. 42.
 22 Gemin. nume. 45. vbi inquit quartam produ-
 ctionem locum habere in causa principali, nō
 autem super exceptionibus, quæ declaratio no-
 tãda est, & si aliquid legitimum habebitur im-
 pedimentum, nedum quarta, verum etiam mil-
 lesima concederetur productio, vt infra decla-
 rabitur, & vide in Propos. Vant. in tract. nul-
 lit. subtr. de nullit. ex defect. citationis, nu. 108.
 23 vbi dicit, vnicum peremptorium tres citatio-
 nes continere posse; fallit stante statuto, quod
 24 quis ter debeat citari, nam non sufficit vnica
 citatio pro omnibus. Bar. in l. ad peremptoriũ:
 vbi etiam mod. de iudi. Hipp. in rubr. sub nu-
 mer. 304. de fideiuss. & Bal. quem allegat, in l. 2.
 25 col. vit. C. quo. & quan. iud. nam quæ pro for-
 ma sunt tradita à statuto illa seruari debent ad-
 vnguem. l. cum ij. §. p̄tor. ff. de transact. c. cum
 dilectis, vbi Fely. versic. gesta. de rescript. Bal. in
 l. non est nouum, de leg. tex. est expressus, in l.
 cõstitutionibus, ff. ad municip. Hipp. Bonacof.
 in eius q. criminal. in verb. forma. & Hon. fra-
 ter meus D. Borg. decisio. 13. num. 3. 18. & 23.
 & Decif. 23. num. 1. cum seq. vbi latè de forma.
 in prima par. vbi etiam declarat, illud dici in-
 26 ductum pro forma, quando statutum vltierius
 disponit, annullando actũ si secus fiat, quæ de-
 claratio deseruit tironibus. Fely. in c. cum dile-
 ctus, de rescript. & Dec. conf. 528. num. 11. Ser-
 bast. Vant. de nullit. quot & quibus, sub n. 52.
 27 & hic nota, quod ex sola citatione, & vnica, nō
 potest quis condemnari, iux. illudr. Adam, vbi
 es, ter vocatus es, & facit tex. in l. absentem, de
 pen. ibi si sapius moniti per contumaciam de-
 sent: sed quando quis contumax esset, & cita-
 28 retur peremptoriè ad videndum se condemna-
 ri, consuetudo est, quod illud vnicum perem-
 ptorium sufficiat pro tribus citationibus, si nō
 comparuerit: ita est communi calculo receptũ
 apud omnes, in l. si finita, §. Iulianus, ff. de dam-
 infec. Blanc. in sua pract. crim. nu. 19 fol. 10. &
 tenet Iul. Clar. §. fina. q. 31. vers. quarto modo.
 29 Quot autem dierum debet esse dilatio, conclu-
 dunt Doct. relati per Menoch. de arbit. iud. cas.
 52. esse in arbitrio iudicis, dilationes dilatate,
 & coarctate, qui iux. personarũ, & negocij, de
 quo queritur, qualitates, se regulare debet, vt
 per Bart. in l. 1. C. de dilat. Alex. & alij, in l. 2. ff.
 de re iud. sed glo. in l. nonnunquam de iud. non
 dicit iudicem, vt D. Menoch. allegat, statuere
 terminum decem dierum, sed tex. cum illa ex-
 presse hoc iudicis arbitrio relinquit, & licet tex.
 in auth. qui semel. C. quomo. & quando iud.
 velit esse tempus triginta dierum, nihilominus
 30 ex causa iudex, & dilatate, & coarctate potest
 dilationes, etiam si expresse à statuto caueretur;
 nam ex causa possumus recedere à regula cum
 31 nulla lex nullumve ius sit quin recipiat acti-
 uam, & passiuam interpretationem, limitatio-
 nes, & ampliationes. l. si de interpretatione, vbi
 Doct. de leg. & in l. si hominem, ff. mand. quæ
 declara, vt per Bart. in l. de pretio, ff. de public.
 in rem act. in l. prospexit, ff. qui & à quib. Bart.
 & Bal. in l. omnes populi, ff. de iust. & iu. Eue-
 rard. latè in centuria suo loco à ratione legis stri-
 cta, &c. est bene verum, quod iudex debet ex-
 32 primere causam quare recedat à dispositione
 iuris communis, aut statutarie, vt in terminis

inquit Menoch. de arbit. iud. d. cas. 52. nu. 27.
 & seq. prout admonuisse Abb. in cap. 1. nu. 8.
 de dilat. Fely. & Dec. in cap. cum sit Rom. m. 7.
 de appell. & semper, & quando aliqua datur di-
 33 latio, illa est communis actori, & reo. intan-
 tum, quod non potest reus in præiudiciũ acto-
 ris, ei renunciare: ita Cauale. decis. 3. num. 9.
 fol. 293. in 1. par. Aret. in §. si minus, sub nu. 11.
 institui, de act. & Iaf. quem allegat in l. 1. nu. 5 r.
 & 54. de adopt. Tiraq. de vtroque retract. §. 36.
 nu. 27. Nic. Ant. Grauat. ad Vestrum. li. 5. 14.
 34 nu. 6. Quamuis longior dilatio dari possit reo,
 quam actori, vt per glo. sing. in l. licet, §. si que-
 35 ratur, ff. si ser. vend. nec iudex redarguitur cum
 id faciat ex arbitrio: ita lege permitte, vt in
 l. nonnunquam, ff. de iud. & Iaf. in l. pro tribu-
 nali, de re iud. iudex enim cui malit, arbitrium
 suum impartiri potest, Rot. Luc. decif. 3. nu. 12.
 car. 19. & Cauale. frater meus decif. 45. nu. 67.
 36 in 1. par. At in criminali dantur duæ dilatio-
 nes accusatori, & tres reo, quod firmat Iaf. in l.
 37 si. C. de ferr. Marant. Spec. aur. actu 3. par. 6. vbi
 octo modis limitat, quando dilationes ampliari
 38 possunt, ex causa, tempore, & persona, primo
 ex iusto impedimento, & dicitur iustum impe-
 dimentum quando per me non stetit, arg. reg.
 non dicitur venisse, de reg. iur. faciunt dicta in
 hac par. nu. 22. & Roma. sing. 242. & Doct. in
 terminis in l. 2. §. quod diximus, ff. si quis cau-
 tio. Boer. q. 40. & Menoch. de arb. iud. cas. 153.
 fol. 163. vi. supra sub nume. 268. par. 3. & supra
 nu. 196. lit. R. vers. item est notandum, in par. 4.
 & Sfor. od. restit. in integ. q. 38. vbi et. 6. docet
 qualiter impedimentum debet probari, & q. 13.
 & 14. per tot. secundo, ex noua superuenienti
 probatione, tertio, quando causa examinatur
 in consistorio Principis, quarto, quando factus
 aduersarij quis impeditur, quod idem vide-
 tur cum primo, quinto, quando actor adderet
 in libello, propter reservationem, quam sibi fie-
 ri protestatus est, sexto, ex incidenti superue-
 nienti, septimo, quando secunda dilatio daretur
 partibus vtriusque audientibus, & non con-
 tradicentibus, octauo, quando dilatio esset data
 absenti, sed Menoc. d. cas. 52. alios casus ponit,
 primus quando lis est de re minima, authen. ni-
 si breuior. C. de senten. secundus, quando agi-
 tur de alimentis, tertius, quando causa esset à ci-
 uitate, vel vico tractanda tunc posset dilatate di-
 lationem, vt per scrib. & præcipuè Rip. in l. 2.
 39 de re iud. & hæc respiciunt causam ob quam
 dilationes coarctari, & ampliari possunt, res-
 pectu verò temporis, quando res tempore peri-
 tura esset, tunc abbreviarentur: siue respectu
 instantiæ, siue respectu iurisdictionis, quo uerò
 respectu personæ dic, vt per Menoch. d. cas. 52.
 nu. 18. & seq. Nam hæc causæ concluduntur sub
 casu illo iusti, & legitimi impedimẽti, siue oria-
 tur à tempore, seu à distantia loci, seu à qualita-
 te personæ, vt per Bar. Alex. Iaf. Rip. & alios, in
 d. l. 2. de re iud. vbi plene, & Abb. in dicto cap.
 1. de dilat. Sed multoties omnibus terminis la-
 psis ob negligentiam partis quæ produxit testes
 & fuisse iurati, sed non curauit realiter eos exa-
 minari facere tunc ex abundantia solet dari ter-
 minus peremptorius tot dierũ quot testes fue-
 re producti & iurati, quo elapso poterit causa
 40 expediri, vt dixi etiã supra in 3. par. n. ... Insuper
 aduertatur, quando dilationes sunt dandæ,
 quod pars citetur, quia agi potest de præiudicio
 tertij, siue arctetur, siue dilatetur dilatio, iuxta
 Pract.

Pract. Strac. cap. 7. in prin. & hoc procedit, siue tempus sit statutum à iure communi, siue à statuto, siue ex arbitrio iudicis pendeat, vt per eundem Strac. cap. 17. 18. & 19. & hoc satis in materia nostra; auantem iudex possit vno & eodem tempore dare plures dilaciones ac diuersas ad Actus diuersos. vi. Abb. in ioc. significanti, nu. 10. de appell. vbi ait in separatis non vitando ordinem iudicij posse fieri. vid. Spec. de dilatat. §. 1. ver. deliberatorie: **Q**uatenus, verò ad testium producciones iudicis arbitrio relinquatur, an per paucos testes satis probatum sit, adeo quod si pars maiorem veller producere numerum testium posset eam teijcere; tenet gl. in capit. cum causam. de test. qui iudex secundum **42** rei, & personarum qualitatem, maiorem vel minorem numerum adhibere, & non adhibere potest, vt supra in prin. secunda partis, & tradit Menoch. de arb. iud. ca. 249. Afflict. in prima const. ver. si dama clandestina. num. 27. vnde si quis multis produxerit testes non esse idoneos, in nro alijs inhabiles, qui essent in grã **43** di numero, numerus ille supplebit eorum defectus, vt per Butrig. in l. 3. in princ. de test. quem in casu amicitia citat Ioan. Cror. epd. tract. sub num. 193. & Alexand. consil. 78. in primo vol. & in consil. 43. vlt. col. vol. 4. quod non intelligo, quando adesse vnus testis habilis, & multi alij inhabiles, vt pulchre per Alexan. consil. 121. num. 4. & 5. volum. 6. & in isto casu, quando essent omnes amici tantum, & non ambo, vel omnes amici producentis tantum, & eorum vnus, vel duo inimici essent eius, contra quem **F** producantur: Et in causa civili non tamen ardua quia æquiparatur criminali: Iaf. in auth. si verò contingit. nu. 6. C. de iudic. Menoch. de arb. iud. ca. 110. nu. 5. & Pract. Corrad. de offi. pret. in cau. ci. §. 2. tit. de test. nisi idoneitas aliorum concurrens cum inhabilibus testibus faciat eos habiles, alioquin si omnes essent imperfecti non coniunguntur ad perfectionem propter multitudinem. Gram. consil. ci. 35. num. 30. in causa criminali, vel civili ardua de qua Menoch. de arb. ca. 110. nu. 5. Marfil. Pract. §. expedita. nu. 82. idem sing. 477. nu. 3. licet Bald. in l. si quis ex argentarijs, §. 1. ff. de eden. veli q. ex multitudine tollantur exceptiones personales testium: sed in cap. ad nostram. de prob. idem Bal. videtur se declarare, in causis civilibus, vt D. Farin. de test. q. 60. num. 192. 194. & 195. eo. tit. Dux autem semiplena probationes concordantes licet diuerso tempore coniunguntur ad faciendam plenam probationem. ca. fraternitatis. de test. Rursus in materia multitudinis aliter dico, q. multitudo testium in civilibus supplet defectum inhabilitatis, si omnes inhabiles ex amicitia fuerint, tex. glo. & doct. in l. testium, ff. de test. multo magis quando inter ex amicitios est solum vnus testis habilis, aut enim multo magis. C. de sac. sanct. eccles. quod facit pro eo quod talem testem habet pro se inter tantos inhabiles, & pars aduersa omnes habet testes inhabiles, vt de hoc dixi par. 2. sub nume. 179. & 180. sed in causa criminali, vel civili ardua hoc non procedit. Iaf. in Authen. si verò coningeret, num. 6. C. de iud. Marfil. Pract. §. expedita, num. 82. & in singul. 477. Grammat. consil. ci. 45. num. 30. & dec. 11. etiam quæ sit causa civilis ardua est verum quod in causa criminali de consuetudine etiam quod testes sint omnes inhabiles, tamen propter eorum multitudinem faciunt in-

ditum ad torquendum: Bernazol. consil. 474. numero 3. & 4. Clar. §. fin. quæst. 64. quia sufficit minus quam semiplena probatio. gloss. in l. cum probatio. ff. de probat. vi. add. Baiar. ad Clar. d. quæst. 20. ver. ad torquendam. Naua. consil. 362. numero 10. Hinc est quod ex multitudine sociorum criminis, non elicitur nisi vnum tantum Inditium: Boff. in ti. de indic. num. 159. Boer. dec. 319. & Clar. hos etiam allegas. q. 21. ver. sed pone, & hoc ad torturam, non autem ad condemnandum. Boff. tit. de confess. nu. 21. dum modo isti Socij cū tortura deponant. Roman. consil. 16. nu. 18. vol. 1. & dicam inf. sub nu. 146. lit. E. Mod. Sarza. de prob. concl. 1311. sed in delictis exceptuatis probant, vt dicam infra de Brachio Regio, & illud met inditium faciunt isti Socij criminis pro socijs ad fauorem Sociorum, q. faciunt contra Socios, qua de re si ex eorum dictis tantum Socius dari non potest, nec etiam ex eorum excusationibus seu excusationibus. correus criminis poterit absolui. Bal. in l. quoniam liberi. n. 2. C. de test. Masc. de probat. d. concl. 1311. vol. 3. idem inditium faciunt duo testes infames. Gram. consil. 1. nu. 4. & Bui. de indic. 1. par. q. 2. n. 7. & dixi sup. in 4. par. nu. 68. & licet Bal. in l. si quis ex argentarijs. §. 1. ff. de eden. velit, quod per multitudinem testium tollantur exceptiones quæ contra personam eorum tantum modo opponi possunt. Hoc dictum verificatur in causis civilibus non autem in criminalibus, vt ipsemet Bal. se declarat in cap. ad nostram de probat. & videndi sunt. de est. in fraternitatis. extra de test. sed si defectus sit in dictis testium, tunc nec etiam in civilibus multitudo testium supplet. Masc. d. concl. 1358. nu. 13. vol. 3. quia alias numerus testium, & integritas vnus non supplet vnus alterius testis, quod secus esset, quando vnus testis, est vit probus, alter infamis, & tamen concordans, quia in tegetima fides vnus supplet imperfectiorem alterius. Bald. in l. si quis ex argentarijs. §. quid enim. & ibi Bolog. ff. de eden. Soc. in Gal. §. ille casus. colum. pen. ff. de hb. & posthu. Alexan. consil. 56. & consil. 12. vol. 2. & alij add. ad Dyn. in reg. vule per inutile. lit. A. & hoc in criminalibus & quod ad torquendum, vt inquit & bene Boff. in ti. de conuic. nu. 21. lat. in l. p. tor. tit. §. cogentur. col. 3. ff. de eden. quem ipse Boff. allegat, & inquit, quod in civilibus, non ita attenditur an omnes testes, sint omni exceptione maiores, nec in mille annis, aliter posset dici, vt ibi sub dicto nu. 21. nimirum si in civilibus vnus testis non sufficit quandoque satis super **46** re concludere, quia in supplementum defectu iuramentum, non sic in criminalibus, vel in civilibus arduis, vt laicè dixi, supra in terra par. nu. 58. Et quo ad terminum aduertendum est, **G** quod aliud est dare terminum ad producendum iura, aliud verò ad probandum; primo casu non possent testes ex amicitia, secundo casu sic. Specu. de dilatat. nu. 7. Cotter. sing. in ver. dilatio. **47** Terminus petitus ad probandum bifarie dari potest, vel simpliciter, vel compositè, vt si iudex dixerit: do tibi terminum decem dierum ad probandum, aut do tibi terminum decem dierum ad probandum, & probatum habendum; de quo dixi supra in proxima preced. par. in tit. 192. sed si datur à lege vel à statuto, hæc vbi habet ad probatum habendum, tub intelliguntur, licet in statuto, aut in lege non sint adiecta. Ar. in cap. licet causam. extra de probat. Ro. Bonu. con-

concluf. 11. num. 5. primo modo fufficit testes
 48 iurare in termino licet eo elapfo deponant,
 nam eorum deponitio refertur ad tempus iuramenti. Rom. confil. 343. col. 2. Abb. & Fely. in cap. licet causam, de probat. secundo casu tenetur pars facere iurare testes, & deponere intra terminum, alias postea non deberet admitti, ita Bal. in consil. 123. volumine 5. Socin. consil. 47. col. 3. volum. 4. Abb. in d. cap. licet causam, quos refert & sequitur Maran. d. actu
 49 3. & Angel. de Perus. eod. tract. num. 18. & est ratio, quoniam, tunc habetur pro conclusio in causa, quo casu omnis probatio facti excluditur, dixi sup. in 2. par. nu. 150. nisi ex causa videretur concedenda restitutio ad probandum, vt supra nu. 192. in par. antecedenti; vel nisi factio iudicis aut examinantis examen perfici nequiuisset. Capic. Decif. 39. nu. 2. quia etiam post terminum debet examinari, vel nisi factio fuisset conclusio in causa, seu renuntiatio cum clausula saluo iure producendi; quo casu si ex post vna pars ponit aliquid in facto, & petat responderi, & altera pars negat, tunc ponens poterit probare positionem per testes. Capel. Tolof. decif. 14. Rot. Decif. 5. & 6. vel si non fuerit contradictum productioni facti post conclusum in causa. Abb. in cap. cum Dilectus, de fide instr. Capell. Tolof. & ibi Addit. decif. 116. in causa vero criminali non concluditur in causa, secundum Bald. in l. 1. in 3. col. vers. quero, C. de cond. indebit. vide omnino Marf. in sua pract. §. sequens, vbi hanc q. examinat an in causa cri. concludatur in causa, vbi num. 2. allegat Bar. in l. diui fratres, ff. de pen. dicentem quod in causis criminalibus ad defensionem possunt testes produci attestacionibus publicatis etiam super iisdem capitulis, secundum Saly. in l. fi. vlt. col. C. de quaest. secus in civilibus. Mar. vbi sup. nu. 8. vid. supra in 4. par. nu. 187. & illud est tempus proportionabile ad allegandum in iure, vt omnes inquirunt pract. & Alex. conf. 101. vol. 2. & alij quos in propof. allegat. pract. Stiacc. c. 20. nu. 29. & quando allegationes iuris aedi debeant, vide omnino Men. de arbit. iud. cas. 175. qui pulchre pro
 50 diuersis fori consuetudinibus explicat ordinem seruandum in productione testium infra dicta in fi. nu. 230. sat pro nunc est dicere, quod primo actoris testes producuntur, deinde testes rei, vt late tradunt omnes sriben. in l. aedita, C. de eden. & Spec. eod. tit. nostro, §. qualiter autem. Bald. in l. Nefenius, ff. de neg. gest. at si criminaliter procedatur, porrecta querela iudex ex officio, potest sumere infor. & testes cogere, in dicta multa ad perhibendum testimonium veritatis, vt communem asserit Lanfranc. in c. quoniam contra, vers. testes, nu. 31. de prob. & Iul. Clar. q. 24. versic. successiue, & versic. seq. & q. 5. versic. scias etiam, vbi habetur quando iudex ex officio procedere possit,
 53 multosq; casus ponit Ang. de malef. in verb. hac est quedam inquisitio, & ibi August. in addit. a nu. 12. vsque ad nu. 48. prout eos refert
 54 Clar. d. q. 5. in causa vero civili non sumuntur informationes ex officio, nisi super aliquo facto iudici praeiudicij, quod expediri debet in duobus pedibus, vt prouerbio dicitur, vel si daretur casus, in quo iudex a peritioribus, su
 55 per negocio sumeret informationes, vt regulariter fit in causis rusticorum & laborerij, & facit Innoc. in c. ad nostram, extra. de iur. iur.

& Bal. in eod. tra. in verb. cerdonem, & ita pract. citatur, facit rex. vulg. in l. septimo mense, d. stat. hom. sed si causa esset mixta, tunc possunt
 56 sumi ex officio informationes, quando principaliter ageretur criminaliter, secus si in consequentiam, per l. quod ad statum, ff. de pen.
 57 que in propof. allegat. Doct. Menoch. de arb. iud. q. 82. vbi infert an iudex cause civilis, possit cognoscere de causis criminalibus, & eod. tra. concludit quod non, nisi causa criminalis ageretur civiliter, vel civilis ageretur criminaliter, & ita decidisse Rot. decif. 19. Fel. in c. minimus, num. 11. de accusat. & vide omnino Boss. in tit. de Decret. Mediol. nu. 28. vsque ad fin. qui optime in hoc prop. loquitur. Stat igitur firma conclusio, quod iudex potest sumere
 58 re informationes ex officio, & de vi talium informationum dicam infra, & si nolint venire, potest eos cogere indicta multa, ex quo colligitur cautela qua rei possunt citari per precepta
 59 pta pœnalia non obitante statuto, licet etiam iudicium regulariter non debeat incipi a preceptis pœnibus, ad quod facit optimus textus in l. absentem, ff. de pen. & aliud, quod nemo sine accusatore damnatur, & facit instit. de public. iud. in princ. & to. tit. C. comminat. vel ex pte. & l. 1. C. de execu. rei iud. Bar. & Doct. in l. de pupillo, §. meminisse, ff. de no. op. nu. de. &
 60 vide Clar. dicto §. fin. q. versic. scias etiam, & q. tertia, vbi concludit accusationem esse remedium ordinarium. Possit ergo reus precedente accusatione, vel querela citari per preceptum pœnale ad informandam curiam, & parendum mandatis, &c. & eo comparente postea interrogari, vt in ijs terminis videtur loqui. Boss. in tit. quom. proced. per preceptum
 61 pen. nu. 7. & ibi habetur plene de materia, vbi dicit, quod in causis civilibus, vbi tortura interuenire posset per preceptum pœnale procedi potest: & pract. citatur etiam quod ab initio fit, aliquod preceptum etiam in civilibus reos, qui si compareat illud preceptum tollitur, & res reducitur ad viam ordinariam, & resoluatur in viam simplicis citationis. Abb. in c. ex parte, nu. 8. de verb. sign. Boer. decif. 233. nu. 5. Marant. Spec. aur. in 6. p. nu. 27. 28. & 29. actu. vlt. Riminal. senio. conf. 270. volum. 2. & alios multos quos in prop. allegat D. Borg. decif. 19. nu. 1. 2. & 3. in prima parte, & ibi docet quomodo iudex se gerere debeat in preceptis executiuis, & quod iudicium non debet incipi
 64 ab executione, iux. l. 1. §. qui a me, ff. de vi & viatua. cum mul. simil. Bart. in l. Carbonianum, §. dur. cause, de Carbo. edic. Plot. in l. si quando, num. 95. C. vnde vid. Rolan. conf. 8. vol. 4. Nat. conf. 121. vol. 1. & talia precepta debent
 65 neri cum clausula iustificata, quæ est in civilibus videlicet, si senseris te grauatum compareas, &c. de qua Plot. d. l. si quando, nu. 100. & seq. C. vnde vid. Spec. in tit. de sent. §. species, nu. 4. & ibi Io. And. in addit. & Bar. in l. si finita, §. Iulia, col. 2. ff. de dam. infect. & nota semper, quod quis non tenetur parere iudici, & potestati, vbi aliquod preceptum faceret extra iudicium, quod non spectaret ad eius officium, vt per Dec. conf. 72. nu. 2. in 1. p. & eum refert Bonacost. q. 81. ver. preceptum. Et multa quantum esse debeat, pendet ex arbitrio iudicis, quam secundum magnitudinem negocij, & personarum maiorem, vel minorem adhibebit, no. in l. eos, C. de mod. mul. & ibi Bar. &

- tot. tit. ff. si quis iudic. non obtemp. & l. 3. §. exhibere, ff. de tab. exhiben. & Doct. in l. si quā do, C. de test. Innoc. in cap. 1. tit. de test. cog. & Azo. in sum. C. eod. Menoc. de arbitr. iud. cas. 280. nu. 2. car. 248. sed an iudex, qui liberum arbitrium habet possit cogere testem sub pœna publicationis bonorum, vid. in f. tract. de Brachio Regio.
- 67 Recipiuntur pariter testes à iudice non in qualibet parte iudicij, vt dixi. Sed regulariter post li. contestatam. §. si vero, & §. & hoc verum, authent. eod. cap. 1. & 2. extra. vt li. non con. Spec. eod. tit. §. nunc tractamus, communem esse dicit Lanfran. dicto cap. quoniam contra, nu. 33. de probat. & Soc. reg. 242. vbi
- 68 fallent. ponit, sed excipiuntur nonnulli casus, in quibus etiam, ante lit. cont. testes recipi possunt, vt in causis criminal. ad informandam curiam, item ad æternam rei memoriam, quando testes essent valetudinarij, vel forenses citò migraturi, vt ponit Menoc. de arbitr. iud. 61. & 62. & Spec. alios casus ponit d. §. nunc tractamus, eod. tit. Butrig. nu. 12. & 56. eod. tractat. ad quos breuitatis gratia me remitto simul & vos: & an receptio testium in causa criminali, alij subdelegari possit, dic qd non, l. 3. §. testes, ff. eod. Nep. à mont. Alba. eo. trac. nu. 80. & hanc opinionem communem declarat Viuius, lib. 1. opin. 363. & Iul. Clar. §. fi. q. 26. versic. sed quero, quod ampliatur procedere in causis ciuilibus, arduis, vt in causa matrimonij, asserit Abb. in cap. si qui testium, de test. Ant. Grauar. ad vestrium, lib. 6. cap. vlt. nu. 11.
- 70 sed in alijs causis ciuilibus, regul. potest committi alij examinatio testium, vt frequenter placitum est, apud omnes, in l. apud eloquentissimum, vbi Bart. præcipue, C. de fide instr.
- 71 & Curt. eod. tract. conclus. 29. quia causæ ciuiles sunt minoris periculi, quam criminales, vt sæpe dictum est, & tradit Hipp. in l. de minore, §. plurimum quoque, numero decimo sexto, de quæst. & Cæphal. consil. 100. numero vi
- 72 gesimo quarto, & Viui. libro primo, numero 342. fallit in causa necessitatis, & quando examinatio committitur notario a iudice, idemet notarius nullam fidem de illius commissione, vel suo testimonio, vel suo instrumento faciet, vt de communi testatur Boer. decisio. 258. numero quarto Matth. Afflict. decis. 317. Viui. libro primo, opin. 374. Curt. iun. consil. 169. numero tertio Soárez, recept. sentent. versic. testium examinatio, numero 262. cum plur. sequent. reliqua in hoc propos. dicam in fra numero 128. Farinac. de test. quæstio. 77. numero 185. limita. numero 186. & 187. Cagnol. in l. Librarius, numero 46. de regul. iur. trad. Doct. in l. more, ff. de iurisdictione omnium iudicum Bart. in l. ex sententia, ff. de testa. tut. Nec valet examinatio testium facta à notario sine iussu iudicis in scriptis penes acta, non tenet nisi periculum esset in mora, vt quando testes essent forenses statim recessuri, vel in mortis articulo. Marf. in pract. crim. §. constante, numero nono, Ro. in l. si ver. 54. fallent. ff. solut. matrim. item quando vna cum Procuratore, vel D. Aduoc. fiscali solent sumi informationes super delictis, quia non est necessaria iudicis commissio, sed in alijs casibus præcedere debet, quia ad iudicem, & non ad Notarium spectat recipere testes, & probationes fiunt iudici, sed notarius scribit & est
- Actorum rogatus, tantum. l. eos. & l. si quā do. C. de test. Marf. in §. postquam nu. 19. ead. pract. & recipere testes est quid iurisdictione, sed Notarius iurisdictionem non habet sicut iudex. tot. titu. de iurisd. omn. iud. Carpa. super statu. Mediol. c. 400. nu. 11. p. 1. Et insuper aduertendum est quod receptio testium multum differt ab examinatione testium. nam commissio receptione non dicitur commissio examinatio. Abb. in in c. significauit in 4. not. col. 2. de test. & Felyn. in c. licet causam. col. 3. de prob. & Bosf. de opp. contr. test. nu. 27. & hinc oritur alia indagatio, quod commissio examine super causa principali non intelligitur etiam commissum super capitulis reprobatorijs, de quo vi. Fely. vbi sup. col. 3. vers. Nota quinto. Exceptiones contra personam, & testium dicta admittuntur, vt sup. in prox. præceden. parte. nu. 199. dixi. sed in causa attentatorum, & qñ tractatur de legitimanda persona in iudicio quo ad personam testium, tm non admittuntur, vt ex. tradit. ab Afflict. in d. decis. 331. & ab alijs de quibus per Menoc. de arb. iud. q. 32. & quia dixi, qd iudex multa considerare debet antequam exceptiones admittat, merito hic locus cadit opportune, & iux. id qd est Rebuff. eo. tract. nu. 36. memoria recolit, dico igitur nõ semper fore necessariũ obiecta probari. Primo si actor plene non probauerit. ad tradita per Doct. in l. qui accusare. C. de eden. facit in arg. tex. in l. 1. C. de thesau. lib. 9. & ibi no. Bar. Nam, quod mihi nõ nocet, cur reprobare vobis
- 75 lo? Secundo quando obiecta sunt friuola, debet iudex illa reiicere. l. litigatores, in fi. de arbit. Bald. in l. si defensor. ff. de interrogatio.
- 76 actio. Tertio quando actor plene probauit, reiiciuntur obiecta, quoniam quo ad personam, si ab initio non fuerit exceptum, videtur
- 77 approbata, & si concludenter probauerit intentionem actor, reus debet succumbere d. l. qui accusare cum materia. C. de eden. Mascard. de probat. conclus. 36. vol. 1. ergo frustratoria esset obiectio, ex post facto, quæ nihil releuaret. arg. tex. l. neq; natales, & d. l. ed. probationem. C. de probat. Quarto illa obiectio, quæ est notoria non eget probatione. l. prima. ff. de dot. prælegat. Rebuff. eo. tract. nu. 37. & sup. n. 85. in præced. par. & ex hoc inferitur, qd testes reiecti ob causam vnus non probant in causa alterius, quando scilicet exceptiones quæ eos repellunt fuerunt tanquam notoria allegata coram iudice. Nam acta nõ notoriam faciunt. Bar. in l. geita, versic. quæro. C. de re iudic. c. quoniam contra. de probat. Masca. concl. 1101. Quinto si pars renunciet reprobationi reprobationis, secundũ Rebuff. vbi sup. nu. 43. Sexto in criminibus læsæ Maiestæ, hæresis, tymonia, & blasphemia, vt dixi supra. Septimo quando obiecta tendunt ad reprobandum dicta testium, quos testes pars reprobare volens produxit. Marat. act. 13. nu. 10. pract. Stiac. cap. 17. nu. 44. Fely. in c. licet tertio. in prin. extra eo. quæ sunt intelligenda, vt sup. nu. 74. Modò receptis testibus
- 80 in loco iudicij & non ext. Marant. in 6. part. de test. nu. 6. (quamuis de consensu partium hæc nullitas potest remitti. Bar. in l. 2. nu. 4. de ferr. Diax. reg. 353. dixi sup. nu. 37. lit. C. in 2. par. princ.) antequam examinentur, debent iurare de veritate dicenda, pro vtraq; parte, dixi num. 39. in tertia parte, & vide Neil. eod. tracta.

tract. num. 59. versic. iurare, sed antequam in
 81 rent, ad iudicem pertinet prius adinonere te
 stem de importantia iuramenti, & quantum
 damnosum sit, tacere veritatem, & dicere me
 82 xi de iuramento vbi late. nam testis falsus tri
 bus personis est obnoxius, Deo principaliter,
 qui cum sit ipsa veritas, & vbiq; ob menda
 cium contemnitur, & cum sit Christus caput,
 & nos membra, iuxta illud Pau. caput ipse, vos
 autem membra Christi; si ergo caput in via iu
 83 stitia, & veritatis, membra minime secuta
 fuerint, consequens est dicere membra esse se
 gregata a capite Christi. si ergo sint segregata
 alia sequitur consequentia, quod testis qui ex
 membris Christi erat, factus sit postea de me
 84 bris Diaboli ob falsitatem, quia non datur me
 dium: aut sumus Dei, aut Diaboli; non enim
 possumus seruire Deo, & Mammonæ, iuxta il
 lud Euangelij: qui non est mecum contra me
 84 est. quare omnes advertere toto posse debe
 mus, a falso testimonio. secundo testis falsus
 sibi iudicium manducat, animæque suæ detri
 mentum affert perpetuæ damnationis, cum a
 gat contra præceptum diuinum; testis iniquus,
 tertio testis falsus proximum damno afficit,
 85 & non obtemperat legi nature: quod tibi nõ
 86 vis, alteri ne facias. Quare testis falsus, in hoc
 mundo reus efficitur, & si non in hoc, saltem
 L in alio luet pœnas; & contra testem à parte
 corruptum potest iurari in litem, item quado
 recusat testificari ob quod pars interesse pa
 90 teretur. Plot. in l. si quando, nu. 653. et. n. plur.
 seq. vel si amore, odio, cupiditate, veritatem
 deprimeret. Masc. de probat. q. 5. nu. 22. par.
 1. his testium memoria per iudicem recolle
 87 ctis, datur iuramentum testi de veritate dicē
 da, & debet iurare dicere veritatem super ne
 gtorio, de quo quaritur, & non aliter: tactis
 scripturis, vt iam dictum fuit, & ad for. talis iu
 ramenti vide præct. Pap. in for. iur. test. & ibi
 apostilla. lit. D. vbi habetur forma de verbo
 ad verbum, & dixi supra in 3. par. sub num. 51.
 cum seq. & in Addit. lit. L. num. 72. in hac par.
 88 Præstito demum iuramento testes secreto de
 bent examinari, in iudicio, & non extra iudi
 89 cium, vt supra nu. 80. lit. N. nisi essent persone
 egregie, vulg. l. ad personas egregias, vbi las.
 de iur. iura. tex. & glo. in cap. 2. de iud. lib. 6. &
 communis est opinio. Alex. & ceterorum in
 d. l. ad personas, verum in practica coram ma
 gnis tribunalibus partim seruetur, l. ad egre
 90 gias personas, de iureiurando, nisi essent infir
 mitate oppressi, vel Decrepiti, vel aliter legi
 timo impedimento excusati, vide tamen Fa
 rinac. qui ampliat regulam negatiuam, 17.
 mo. & eam limitat. 5. modis, eodem titu. qua
 91 stio. 77. a num. 202. vsque ad num. 244. & ne
 dum in iudicio debet examinari, sed notarius
 debet scribere tunc eius verba, nec potest de
 ponere pro vt in cedula, Barto. in l. iurandi
 di, C. de test. Couarruu. res. iur. ci. & Can. cap.
 13. nu. 6. lib. 2. Hostien. 9. hanc tangentem in
 cap. nobis, vbi Io. And. Qui matr. acc. nõ poss.
 Viui. com. op. fo. 154. vbi contra iam partem
 esse eo. testatur, quæ tenet Bar. in l. Theopom
 pus. ff. de dot. prælega. nisi testis suam deposi
 tionem in cedula scriptam ipse legeret Iudi
 ci & Notarius scriberet, sed se vera non caret
 suspitione, quia testis videtur instructus si se
 cum fert cedulam, nisi dum interrogatur pas

sim ipse scribat suam responsonem coram iu
 dice. Item quando testis esset diuersa linguæ,
 & opus esset interprete, vt inf. num. 128. cum
 seq. testatur Viui. lib. 1. op. versic. testium exa
 90 minationem, fol. 265. vbi habetur ad quos
 mittere debemus examinatore[m] illis, videli
 cet qui legitimum impedimentum habent, vt
 sunt senes septuaginta annorum, & infirmi,
 vel qui maximo perfurgent honore simular
 que dignitate. Spec. cod. tit. §. de testium com
 91 pulsione, in princ. & quæ sint ista personæ e
 gregia, ad quas debet mitti examinador, in
 specie tradit D. Menoch. de arbitr. iud. cas.
 70. car. 109. qui tandem, de more concludit
 iudicis arbitrio relinquendum esse, & Episco
 pus egregia persona dicitur. Ro. sing. 172. tu
 audisti; multo magis Cardinalem appellamus
 nostris temporibus, & quemlibet alium in di
 gnitate constitutum, Auditorem facti palatii,
 & omnes qui Illustres appellari possunt, qui
 tamen non degenerant ab eorum sanguine,
 & Aduocatum fiscalem, & Doctorem de illis
 videlicet de quibus supra in 1. par. sub nume
 ro locutus sum, ceterum ignari, ambitiosi,
 & auidi non sunt in hoc numero, contra quos
 inuehit Tull. lib. secundo, de offic. de ijs omni
 bus egregiis personis recenset Carauit. in rit.
 142. numero septimo, cum seq. & numero de
 cimo, ait quod ex magis communi op. non po
 test renuntiare priuilegio, d. l. ad egregias, &
 92 citat. præcipue Fely. in cap. si qui testi. nume
 ro tertio, de test. & tot. rit. vbi Senato. vel cla
 riss. qui non possunt conueniri nisi apud su
 premum magistratum. Hinc est, quod annis
 93 præteritis oppositum fuit per Dom. prætor
 rem Sancti Nazarij tanquam iudicem ordi
 narium, non potuisse, nec debuisse de iure con
 ueniri coram maiore magistratu Papiæ ad
 perhibendum testimonium, & si aliquid di
 cam hoc in proposito non faciam alicui iniu
 riam loquendo, quod de iure decet, arg. insti
 tut. de iniur. in princ. & quod Domin. Prætor
 feudatarij non tenetur ire, ad perhibendum
 testimonium coram Dom. Prætor Papiæ, li
 cet maiore magistratu, est text. glo. & com
 muniter Doct. in dicta l. ad personas egre
 94 gias, est alius tex. in l. nec magistratus, de iure
 iurand. quæ iura, volunt ad personas egre
 gias, & ad magistratus testimonij perhibendi
 gratia iurandum mitti ad eorum domum,
 verum in causa criminali non habere locum
 dispositionem dictæ legis ad egregias testa
 tur. Clar. quaestione vigesima sexta, ver. secun
 do, vbi limitat in casu impotentia. Sed hoc
 est iudici arbitrium, at prætor feudatarij
 cum sit iudex ordinarius, & iuris æque con
 sultus, merito non tenetur ire ad Domin.
 95 Prætozem Papiæ, quia Iuriconsulti ab Im
 peratore clarissimi vocantur, in l. si senator,
 C. de dignit. lib. 12. Dec. in l. 1. numero vige
 simo primo, de offic. eius Menoch. de arbitr.
 96 iud. cas. 68. numero vigesimo septimo, & in
 specie, in cas. 70. numero nono, vbi egregiam
 personam Doctorem inquit esse & bene, li
 cet à nonnullis parui pendantur, maxime
 quando iudicandi ius habent. Tiraquel. de no
 bil. cap. vigesimo secundo, numero secundo,
 quanto magis cu prætura officium exercent,
 faciunt dicta. Spec. in tit. de iud. delegat. §. 2.
 numero nono, & Federic. Schenc eod. tract.
 numero 41. & de auctoritate, & dignitate

iudicis ordinarij, vide Docto. omnes. l. 1. de offic. eius, & de autoritate prætoris, latè scriben. in repet. l. qui admitti. secundo facit, quia
 97 iudex ordinarius nõ debet relinquere onus, & officium suum, vt alteri deseruiat. Ias. in dicta l. ad personas. & Federic. Schen. eod. tractat. num. 41. vbi exemplificat in ijs, qui magistratu reip. causa absunt, est quidem distantia de vno loco ad alium plus 14. miliarium. sat est, quod perhibere testimonium, debeat absque eo, quod etiam relinquendo officium suum pergat ad alium iudicem, qui licet maior sit, non tamen est supra dictum Præto-rem, vt statim dicam, & declaratur tunc testi- monium dare debere, quando aliter veritas haberi non posset, vt per Cano. omnes com- munitè in cap. 1. & in cap. cum peruenerit. de test. Alber. eod. tract. cap. 6. nu. 23. 24. & 25. & infra dicam, velle igitur, quod prætor teneatur ire, & cogatur testimonium perhibere esset dare duo specialia, quæ à iure prohiben- tur. d. l. prima. de dot. prælegat. tertio facit
 99 vulg. reg. quod par in parem non habet impe- rium. l. nam & magistratus. ff. de arbit. Socini. iun. conf. 128. vol. 1. nu. 15. Ias. in l. imperium. cum man. de iurisd. omn. iudic. nec miranda cano. opin. nam & si Dom. Prætor Papiæ sit
 100 illust. & dicatur maior magistratus, ista ma- ioritas non extenditur nisi ad suos supposito- tos, vel quando subditi, siue mediati, siue im- mediati principis ciuilitate ciuitatis gauden- tes siue ciuilitè, siue criminaliter agerent cū subditis feudatariorum, vt latè declarat Boss. in titu. de for. compet. à nu. 8. vsque ad nu. 45.
 101 & ne diuersæ ferantur sententiæ, sit quod maius dignū trahit ad se minus dignum. no. §. fin. institu. de iur. nat. gent. & ci. & in propos. quo ad iudicia. vide Boss. in titu. de foro com- pet. num. 111. & per tot. illum titu. in quo de- claratur declaratum de maiori magistratu, vt in nou. constitu. titu. de feud. ideo hoc casu declaratur suam iurisdictionem extendi posse, secus quo ad prætores feudatariorū. aliud enim est exercere iurisdictionem in subditos etiam feudatariorum, aliud in D. Præto-rem Feudatarij, vt cauetur in nouis constitu. Medi- ol. in d. tit. de feud. & in tit. de iure & priui- leg. fisc. §. vbi subditus feudatarij delictum. &
 103 tam est iudex ordinarius prætor feudatarij in sua iurisdictione, quàm D. Prætor Papiæ
 N maior magistratus in sibi subiectos. est opti- mus tex. in §. & iudicare. in auth. de defenso. Ciuita. & in proposito facit Ro. conf. 393. sub nu. 11. vers. aut enim. vbi late tractat materiã iurisdictionis specialiter datæ alicui iudici, an & quando deroget illi qui habet generalè iurisdictionem. Bal. in l. si adducta. nu. 3. C. de fur. vbi ait quòd quilibet in suo territorio est maior. per tex. & glo. in l. apud eum. ff. de ma- numiss. & qualiter iurisdictione per testes pro- betur, ponit Masc. de probat. conclus. 946. & 947. vbi. per testes singulares potest proba- ri, & in materia iurisdictionis nota vnum, quod licet attestationses inualidè possint cõ- sensu partium validari, tamen fallit quando sunt inualidæ respectu iurisdictionis. Fely. in c. cum causam. col. 14. ext. de test. quem refert & sequitur Marf. pract. §. opportune. nu. 29. vid. §. in 3. par. ou. 37. lit. C. & quilibet limita- tam habet iurisdictionem, immo cauetur ex-
 104 presse in addit. Decret. quòd maior magi-

stratus vno modo non audeat se intrromitte- re, in subiectis iurisdictioni feudatariorū, & decretum maioris magistratus ad vngue fer- uandum, prout excell. Senat. Mediol. rescri- psit D. Capiraneo Martesana, die 19. Maij 1552. & idem rescripsit Domini Prætori Pap. de anno 1584. Ne se intrromitteret in causa cu iusdam militis leuis armaturæ Hispani, qui vulneratus animo deliberato remansit a quo- dam subdito feudatarij, cum iurisdictione hæc pertineat ad Dom. Præto-rem feudatarij, & non ad D. Præto-rem Papiæ, vt cauet. in decre- to nouo edito die 12. Maij 1559. de delict. mi-
 106 lit. §. si verò sint communia ad quamuis de- clarationem, vide omnino Ægid. Boss. in tit. de for. compet. à nu. 8. cum plur. seq. nec D. Prætor. Papiæ, licet maior magistratus sit, ha- bet merum, & mixtum imperium, quia reco- gnoscit Principem, & Excellentiss. Senatū, & eodem modo tenetur seruare iura, & con- stitutiones, sicuti quilibet alius iudex ordina- rius feudatariorum, quod optime demonstrat Menoch. de arbitr. iud. q. 91. n. 10. car. 73. Nec obstat, quod per Dom. Iudicem Pap. Assesso- rem in contrarium deductum fuit, videlicet quòd Excel. Senatus non obseruat. l. ad perso- nas egregias. de iur. iuran. nisi in quibusdã ca- sibus valde necessarijs, quia non licet arguere
 108 de vno ad aliū, nec de maiori ad minorem destructiuè, nec de minori ad maiorem pote-
 109 state absoluta; nam Excell. Senatus dicitur rex representans regiam maiestatem, & potest
 O facere & non facere. & miratus sum aliquan- do audiuisse meis auribus, Virum principale in magna potestate constitutum, cuius calceæ menta tangere neminem posse autu mant, de tali ac tanto tribunali obloqui, & irridere. ve- rum enim vero, est Senatus Mediolani omni- bus Principibus exemplum Iustitiæ, & scientiæ, nec vnquam satis laudatus erit. sed D. Præ- tor est iudex & inferior ab Excell. Senatu. ergo & de vi. huius are. habetur latè per Euerar. in sua centu. & Menoch. de arb. iud. q. 54. n. 28. car. 37. vnde cum de vno ad aliud non bene inferatur propter rationem diuersam, me- ritò obiectio supradicta vana est in proposi- to nostro. stat igitur firma opinio hæc, quòd
 110 prætor feudatarij non tenetur ire nec pare- re maiori magistratui, nisi in casibus à iure ex- pressis, vel aliter appareat de mandato princi- pis, vel Senatus. & re vera est admiratione di-
 111 gnū, quòd si disputatur de iurisdictione in- ter maiorem, & minorem magistratum, quòd videatur concessum maiori magistratui cognosce- re super huiusmodi disputatione, contra regu- lam in l. qui iurisdictioni. ff. de iurisd. omni. iud. & to. tit. C. ne quis in sua causa iudicet. fa- ciunt in simili adducta per Fely. in cap. pru- dentiam. num. 4. de offic. deleg. Nicol. Anto. Grauar. lib. 3. cap. 9. nu. 20. ad vestrium. quos refert, & sequitur Soarez. recept. sent. in ver- bo iudex alterum iudicem. nu. 239. vbi perpe- ram inquit sensisse Rot. in contrariū. Decis. 153. scio etenim quid per hæc verba inferre volo, vnde concluditur, quòd prætor feuda- tarij, qui est rogatus, dicitur egregia persona, & non tenetur relinquere officium terræ San-
 112 cti Nazarij, quæ est terra insignis, & ita ab Excellen. Consilio secreto Mediolan. de anno 1584. decretū fuit in contradictorio iudicio,
 113 & meritò quidem, cum sit de nobiliori- bus

bus terrarū Lumellinæ prouinciæ, & excepta Papiæ ciuitate, forte dici potest prior cæterarum omnium, siue respectu magnitudinis domorum, habitationis, & situs, siue respectu habitatorum, in qua nobiliores Papienses vitam quietam, & felicem ducunt pro maiori parte anni, de qua late scripsit D. Saccus, in eius descriptione Lumellinæ in Chronicis Ticinensibus, ad quæ propriè vos remitto; sat est quod Do. Prætor feudatarij, si ad eum tanquam ad personam egregiam mittatur examinatur ab Illust. D. Prætor Papiæ, quod possit ferre testimonium, in ijs quæ respicere videtur Reg. Cameram, alias non teneretur de iure, & vide pract. Stiac. in materia, in c. 17. a num. 1. vsque ad nu. 20. vbi citat omnes. Quare mi Domini Prætores feudatariorum vigilate, ne iurisdictionio dignitasq; vestra euanescat, quivero non sunt togati & præturam exercent in paruis vicis, & locis non insignibus, arbitror nõ ita de facili excusari posse. Nam ratione adiuncti

114 conceditur, quod simpliciter non concederetur, l. Imperator, la 2. ff. de stat. hom. vi. Marfil. in pract. §. diligenter, nu. 123.

115 Ad propositum nunc redeundo, si iudex nequeat habere ad se testes, vt quia sub aliena iurisdictione existant, ex consuetudine conceditur

116 tur literæ subsidiales, & mittitur ad iudicem illum, qui aut testes examinandos mittat, aut ipse examinet, & referat, ita Feder. Schen. eo. tra. nu. 9. cum seq. tex. in c. si quis testium. ext. eo. Carauit. super rit. magn. Curia. 157. num. 7 & Augu. ad Ang. in verb. qui iudex statuit cir. fi. Curt. eo. tra. concl. 29. n. 60. & seq. Clar. §. fi. q. 26. qui dicit examinari testes ab alijs iudicibus, per literas subsidiales, hoc concedendum

117 non esse, nisi ex vrgenti necessitate, propter timorem subornationis, vt aduertit Bal. in auth. apud eloquentissimum, C. de fide instrum. quam Auth. non habere locum in Principe seculari, aut Ecclesiastico ait Clar. d. q. 26. vers. vnum scias. Hipp. in l. de minore. §. plurimum quoque, nu. 16. de quæst. Fel. in c. cum causam nu. 29. de test. Caph. conf. 100. nu. 24. Viui. cõ. opi. li. 1. op. 362. & Soarez. recep. sent. vers. testium examinatio. num. 262. quod procedit in ciuilibus; sed in criminalibus de iure communi fieri prohibetur: quia in criminalibus, nec alteri eiusdem, vel alterius ditionis iudici re-

118 stium examinatio committi potest, vt esse communem testatur Viui. lib. 1. opin. 263. & Clar. d. q. 26. ver. sed quæro. & Soarez. hos allegans d. ver. testium examinatio, num. 263. & Florentiæ nunquam vidi in causis criminalibus committere examen testium alteri iudici sed opus est vt testes veniant, vel ob impotentiam examinatur mittitur ad eos & multo minus essent concedendæ literæ subsidiales ad illos iudices qui quæstui inuigilant, & de quibus in tract. de Brac. Reg. par. 5. num. 148. vbi de euentibus officia. Nec ad illum locum in quo de malo more testes illius loci facillime deierare solent, vt aduertit Rot. Bonon. Decisio. 74. & Grammat. Decisio. 41. num. 17. alios etiam adducit Farinac. eo. tractat. quæstio. 77. sub nume. 25. 26. & 27. & per tot. illam quæst. vbi de multis requisitis circa concessionem remissorialium.

P Est tamen dare casum quando causa est criminalis, & veniret pœna pecuniaria leuis, & multum expenderetur, si examinatur mittere

tur, vel testis existens extra, vel longe a iurisdictione veniret ad testificandum, quia per literas subsidiales deberet examen committi. tex. in l. generaliter. §. Hijs. C. de iur. iura. & in Authent. apud eloquentissimum, C. de fid. instru. Corset. singu. in verb. expensa. num. 2. Abb. in cap. cum causam, de test. tamen in hoc standum est consuetudini, vt dixi, & obtemperandum necessitati, vt maximæ Regiæ, quæ legem non habet, non iubet, non habet imperium, nihil boni affert, & tamen omnes obediunt ei. Federic. Schen. eod. tracta. num. 12. Grammat. consil. crim. 41. num. 16. Afflict. super prima constit. Reg. rub. si princ. post num. 2. & hæc forma examinandi testes ext. territorium habetur etiam ab Afis. §. 21. c. 4. & Carpa. de statu. c. 66. nu. 44. vbi multa cumulat. & hoc locum habet inter iudices sub eodẽ Principe, & sub eadem ditione subiectos, & non aliter, vt trad. Doc. in l. 1. ff. de req. reis, & communem testatur Aret. conf. 135. col. fin. testatur Iaf. in l. fi. nu. 14. de iurisd. om. iud. Quamuis contrarium teneant Cano. prout refert Aret. d. consil. 135. & Foller. pract. crimin. folio

120 40. nume. 27. Nihilominus in foro ecclesiæ sua seruabitur opinio, & in foro Cæsaris opinio legistarum, quæ etiam videtur magis approbata, nec rejicitur in pract. etiam a Curia Romana, nec versatur peccatum quamlibet harum tenere, sed a communi legislatorum opinione non est recedendum, vt inquit Clar. §. fin. quæst. 31. versic. posset. in fin. Sed in omnem casum non potest Delegatus simpliciter ad examinandum testes alteri dictum examẽ subdelegare. Abb. in c. cum Bertoldus, de senten. excommu. nisi partes assenserit. Minifing. obseru. 41. centu. 3. & vi. glo. in cap. statutum, de præscript. lib. 6. vbi nudum ministerium examinandi testes committi posse dicitur. Capell. Tolos. decis. 12. vbi loquitur de subdelegato, ac de alijs. sed vi. Capic. Decisio. 142. nu. 3. & 4. vbi dicit quod non possit delegari quia videtur electa industria personæ. sed quo ad dictamen, & interrogandum certe per alium Actuarius non potest seruire, sed quo ad scribendum tantum sic. & ita opinor reconciliari dictas opiniones, & in causa ciuili: secus in criminali, vt inf. num. 127. & Spec. eo. tit. §. qua-

121 liter autem, in fin. & de supradictis subsidialibus literis, & de remis. & dimissorijs, habetur penes Fely. in cap. cum causam, vbi etiam alij, extra. de test. vi. D. Pacia. consil. 13. & consil. 138. & pract. mod. Stiac. cap. 6. per to. & ibi

122 dicit ex quibus causis literæ dimissoriæ non sunt concedendæ, primo in causa modici præiudicij; secundo quando quis producere potuit testes, & non produxit; tertio quando apparet per calumniam illas petere. hinc est, quod pars impetrans litteras iuramentum calumniæ subire tenetur, l. de die, §. iubetur, ff. R qui satisd. cogan. & pendente termino examinandi testes extra territorium, si pars aduersa vult interim quod coram iudice examinatur sui testes, potest iudex concedere, dummodo pars citetur si compatibilis erit citatio. Afis. quæstio. 21. cap. 6. Item si testis iurauit coram iudice causæ, sed antequam examinaretur iuit extra iurisdictionem, si impedimentum est legitimum, poterit eius examen committi habita fide de impedimento illi iudici in cuius iurisdictione degit. & talis fides

- per iuramentum fieri sat erit, si ita etiam Iudici videbitur, Menoch. de Arb. iud. cas. 118. nu. 2. quia iuramentum testi præstitum coram iudice causæ intelligitur, nisi superueniente legitimo impedimento, glo. 1. c. breui. 1. de iure iuran. & Menoc. vbi de impedimento. de arb. iud. d. cas. 118. & multa congerit Mascard. de probat. consil. 884. volum. 2. & testis qui sine examine aliquid confitetur ex dicta confessione non debet damnum pati, Fran. Mar. decisi. 123. 95. par. 2. vid. inf. num. 177. Est etiam sciendum, quod testes alendi sunt expensis producentis, quæ opinio communis est, & tenet Butrig. eod. tract. num. 2. Alberic. num. 85. Boss. num. 133. cum plu. sequen. vbi etiam dicit idē de mercede examinatoris, & de salario iudicis, quæ omnia sunt ab vtraque partium soluenda, si ad vtranque partis instantiam testes ad testimonium perhibendum sint vocati, secus si ad instantiam vnius partis tantum, quia pars ista tenetur ad supradicta omnia. At quādo ex officio iudex vocat testem pauperem distantem a loco iudicij, tunc expensis fisci arbitror esse alendum, quia pro fisco, seu ad instantiam fisci veniret, sed si causa esset eius speciei in qua tractaretur de publica utilitate, forsan secus dicendum esset, & in hoc proposito est videndus Aret. & Fel. in d. c. testium. de test. & quādo per iudicem examinator mittitur ad aliquam personam egregiam, expensæ debent subministrari communibus partiū impensis, ita dicente D. Menoch. de arbit. iud. cas. 228. car. 225. licet viderim expensis tantum producentis fieri, & videtur tex. de hoc. in ca. mulieres. de iud. tenet Gaspar Caball. milleloq. 936. par. 2. & nouissime per Asini. in eius pract. §. 23. vbi latissime. Et salarium deberi testibus de longinquo venientibus ait Caroc. tract. locat. & conduc. tit. de test. cog. in 2. par. quæst. 6. quia testimonium non debet esse damnosum testi, per l. si quādo, C. de test. & ibi sub num. 5. d. quæst. 6. ait signatores cogendos esse ad recognoscendum signa. l. cum ab initio. ff. quem ad testa. ape. & in refarciendo damnum testi habenda est ratio, de eo quod solitus est lucrari in tanto tempore, quantum stetit ad testimonium perhibendum. Silua. nup. lib. 3. in ver. monitorie. Feli. cap. 1. de test. Caroc. vbi sup. num. 9. qui tamen sub nu. 17. contrariam partem veriorē ait cum declarationibus de quibus ibi, nihilominus pro victu, & alimentis potest recipere pecuniam, maxime quando de eius industria viuit, habita ratione qualitatis eius, in quibus expensis comprahenduntur expensæ equorum, cap. veritatis, 4. q. 3. Alber. in l. si quādo, de test. idem Caroc. vbi sup. num. 48. & quando sunt testes alendi præferam in causa ciuili (quia in causa criminali solum ad defensionem venientes ali solent) est habenda pariter ratio de expensis quas Domini suæ fecissent. Alber. eo. tract. de test. num. 84. car. 7. de quo tamen dubito, & qualiter sint probandæ expensæ, vid. Mascard. de probatio. conclusio. 715. & 721. vbi per testes domesticos probantur, & de multis alijs modis probandi expensæ habetur apud eundem Mascard. conclusio. 724. 725. 726. v. 2. Sed si refrenaretur in cubium, an in causa ciuili ambæ partes teneantur soluere salarium, aut mercedem, vel vna pars tantum, vel altera pars tantum litigantium pro capitulis ab eo productis, an
- alia pars pro interrogatorijs, dico quod in practica seruatur quod pars quæ fecit examinari testes tenetur, & non pars aduersa, Ioan. And. ad Spec. tit. §. nunc tractandum & §. qualiter, Rot. decis. 27. in antiquis, sed in repetitione qui dat interrogatoria soluit expensas. Homod. consil. 101. num. 25. tenet Tranquill. Ambros. de process. infor. lib. 3. cap. 2. num. 10 cum sequen. vbi de expensis pro testibus Repeten. Testis autem qui cogitur ire ad perhibendum testimonium, si forte litem ciuilem habeat in suo foro, si pro causa criminali cogatur restituendus est ad ea quæ occasione talis absentia sibi præiudicare potuerunt. ex clausula generali. de qua in l. doli. de ver. ob. D. Sforz. eod. tract. de restitut. in integ. quæst. 6. nu. 39. & 177. sed si pro causa ciuili, cum non possit cogi, & tamen vadit sibi imputet. c. damnus, de regul. iur. in 6. nisi causa esset principis, aut communitatis, vel valde ardua, & priuilegiata, vt est causa Ecclesiastica, & Matrimonialis in quibus tenentur omnes perhibere testimonium, & cogi possunt, cap. 1. 2. & 3. de test. cog. bonum est protestari ne sibi labatur tempus in sua causa ciuili, & stent omnia in suspenso, donec cessauerit tale impedimentum, & quibus causis suspensiones fiant, vi. Ias. & Doc. in l. 1. de ser. & suspensionis causa cessante omnia pristina iura recuperat. per adduc. a Tiraque. in tracta. caus. cessant. in verb. suspensionis causa cessante, & Ianuæ extat statutum in materia suspensionum, tit. de temporibus, & instantijs cap. 23. lib. 2. vid. sup. in 3. par. num. 127. 37. lit. C. Dum ergo iudex examinare incipit testem, debet ei capitula legere de verbo ad verbum, apta, clara, & intelligibili voce: nam quandoque testes sunt vltro citroque montani, aliquando rudes, aliquando non habent perfectum auditum, ideo in hoc est animaduertendum, vt quam possibile sit intelligant, & audiant omnia ad vnguem, super quibus, & circa quæ sunt examinandi, vt in proposito, & non extra propositum vagentur, l. ad probationem, C. de proba. cap. per tuas, de 128. test. l. 1. C. eod. Pariter ad vnguem sunt scribendæ depositiones testium, & eorum dicta de verbo ad verbum, tam pro, quam contra, & per actuarium penes acta redigenda, Spec. §. nunc tractandum, versic. fidelis, num. 22. eo dem titu. & vide omnino Hostien. in cap. nihil, de verbo. figr. qui valde reprehendit notarios de pigritia, & de imperitia quoad hanc omissionem, & prac. Striac. cap. 16. nu. 45. cum plur. sequen. Farinac. eod. titu. quæst. 80. num. 99. & teste pract. cap. 16. fol. 128. vtinam Notarij in recitandis processibus coram Iudice vel Magistratibus, ne aliquod substantiale omitterent, vel addant ore tenus, licet inaduertenter; quoniam valde periculosum est, ne iniustitia pro iustitia fiat. Veh vobis qui dicitis bonum malum, & malum bonum, & infr. dicam alioquin ea mensura mensurabuntur, quæ mensuræ erunt, & digito ligatu qui legis, vt intelligas, & vi. sup. in 4. par. num. 132. lit. P. & debent in scriptis redigi gestus, titubationes, ac vacillationes, squalores, & trepidationes testium, pro vt seruatur in practica, & docet Bal. in l. presbyteri, num. 1. & 2. C. de Epif. & Cler. & si iudex mandauerit notario, vt aliquid predictorum, vel similitum scribat, quod ipse notarius dum scribebat non vidit, debet scribere,

re tunc Dominus Iudex &c. ordinavit hic scribi testem hunc trepidare, & in vultu squalidū venisse, ad prædictam, vel infra scriptam interrogationem. iux. dicta Fely. in c. quoniam contra. col. 27. vers. 4. de probat. vid. infra, n. 139. tamen notarius quantum fieri potest curabit videre, & audire omnia, ut fidem verè faciat. & si verba testis sint in vulgari sermone prolata, non possunt redigi in latinum, Vel quia occurrere potest quod testes sint aduersarū linguarum Hispani, Galli, vel Teutonici, vel aliter, & iudex & notarius non intelligant illorum sermones, tunc duo interpretes (si haberi possunt) sin minus saltem vnus est adhibendus secundum ea quæ supra dixi, n. 250. in anteced. par. & Notarius debet scribere talis testis talis nationis iuratus super articulis sibi à tali interprete bene explicatis, & interpretatis deposuit vt inf. in sua tamen lingua à tali interprete Domino Iudici, & mihi Notario ineuidenti declarata; si vero non possit haberi interpres, est transmittenda copia ad Iudicem nationis dicti testis, vel expectare quod interpres veniat. vid. Bar. in l. 1. §. si. de ver. ob. Nell. eo. trac. n. 88. oria. n. 18. Nec testis debet deponere pro vt in cedula. Bal. in l. ius iurandi C. de test. Couarru. resol. iur. Cano. c. 13. dixi sup. nu. nisi forte esset mutus qui legere, & scribere scit vt infra, nu. 172. lit. m. & sup. nu. 89. sit. P. quando daretur occasio referendi processum, tunc eo modo vulgariter prolata scribenda sunt, vt admonet Bar. in l. si quis filiabus, nu. 5. ff. de testa. tut. & nuperrime dū essem delegatus in quadam causa, & testis coram me examinaretur per quandam actuariū fori Papiæ, volens ille verba illius testis redigere in lingua Tusca, vt melius intelligeretur eius depositio, scribebat quidem, id quod testis non deposuerat, immo quod diuersū, quo casu valde de eo actuario admiratus, dixi illā nō esse nec veram, nec iuridicam practicā,

130 & simplicitas notarij nō debet nocere. text. in l. si. ff. de fideiuss. Marf. prac. §. superest. nu. 13. & 14. Ast caueant Notarij ne aliqua verba scribant, vel in recitandis processibus coram Iudice proferant quorum virtus aliter sit prolata à testibus; quoniam qui talibus vasticijs, & fortè subdolis cautelis vtuntur ad gehennam edificat, vt ait Crauet. in Repet. Rubr. de lega. 1. sub nu. 154. car. 702. & Iudicum bona mens, & recta intētio eos non excusabunt quia tenentur videre. sunt etiam alij, adeo amici de secundo sanguine, idest, de pecunia, qui omitunt scribere, id quod contra fiscum testes deponunt, sed quod facit pro fisco tantum actuarius scribit, & iste faciens pro fisco, non facit pro Christo, meritō redarguendus tanquā carnifex Diaboli, vt etiam redarguit

131 Clar. §. si. q. 24. versic. 1. Aliqui etiam abutēdo scribunt testem talem dixisse in omnibus, & omnia, vt alius testis dixit, quod est contra veriore omnium sententiam, vt per Hostiē. vbi supra dicto cap. nihil, & Dec. consil. 448.

132 nu. 24. Aliqui dum de ratione testem interrogant, scribunt deposuit, prout supra. & reuera abutuntur, quoniam respectu verborum potest cognosci an falsitatem dicant, seu de tempore, seu de causa, & an clarè, vel obscurè, trepidè, vel intrepidè, Itē an testis se ingerat sua sponte, vel extra interrogata respondeat, vt in l. de atate. §. tacuit. ff. de interro. act. vel

verba aliqua dicat, vt puta certo è vn gran tristo, aut, ne hà fatto dell'altre, & huiusmodi, quia videtur suspectus. Innoc. in c. inquisitionis. vbi glo. in ver. id facere. de Acculat. Bruu. à Sole. q. 51. nu. 59. Bald. in l. peremptorias, in fi. vers. quæro. C. de sent. rescin. non poss. Petrus Raue. sin. 446. vi. Rip. in Auth. sed nouo iure. C. si cer. per. & alios vt ibi in Apostill. lit. a. Federic. Schenc. eod. tract. nu. 2. fol. 108. & nu. 35. fol. 111. spec. eo. tit. §. 1. nu. 64. Et in propof. de ijs qui nimis audacter deponunt, & cū magna affectione, vel affectate. vi. Farinac. d. tract. q. 60. nu. 29. vsq; ad nu. 40. vbi etiam de teste dubiose morose, verbosè, repēte animosè ac beneuole respondente. Est pariter suspectus testis qui deponit vltra, vel extra capitulata. Bart. in l. si duo patroni. & ibi Dec. ff. de iur. iuran. intantū quod testis super fama productus non probat, etiam si de veritate deponit. Bald. in l. momentaneum post glos. C. qui legit. perfo. nisi produens ignoret, quod testis esset de veritate productus, idem quando interrogatur de possessorio, & respondet de proprietate: sed quando non valeret dictum nisi extra capitulata testis deponeret, non dicitur suspectus. Item quando super emergentibus deponeret Mascas. de prob. concl. 365. conferunt dicta supra in 2. par. princ. nu. 158. lit. h. Poterit tamen testis interrogari extra capitulata, & non dicitur in hoc suspectus, quia interrogatus respondet, & sic non se ingerit. maximè si iurauit dicere veritatem super tota causa. Oria. in c. quoniam contra. de probat. nu. 51. & iurando simpliciter dicitur iurasse super tota causa. Felyn. in c. fraternitatis de test. & intelligitur etiam iuratum super deponentibus, & connexis. Alex. in l. 2. de iurisd. omn. iud. Pacia. de probat. c. 26. nu. 56. lib. 1. & quæ dicantur dependentia, & cōnexa ibi ponit, & in c. 28. in Addit. Menoc. ante cū pulcrè cal. 95. de arb. iud. & q. 45. vid. sup. nu. 68. lit. S. p. 2. vi Farinac. d. tract. q. 71. car. 283. nu. 1. & 2. cum seq. & q. 72. & 73. 74. & 75. vbi latè circa qualitatem responsionis Articulorum, & huiusmodi. Aduerte tamen, quod licet testis non debet respondere extra interrogata, seu capitulata. Spec. de test. §. 1. nu. 64. nihilominus ex causa potest interrogari extra capitulata, & non reprobatur. spec. nu. 65. & an per vnum eundemque premeditatum sermone deponant, vt dicta l. 2. ff. de testam. & Iaf. in l. 2. C. de bon. poss. secun. tab. Alex. consil. 33. vol. 3. & consil. 91. volum. 4. vbi dicit an

133 testes verisimilia deponant, colligitur ex narratione verborum. Riminal. in l. r. col. 5. in princ. de no. oper. nunc. Spec. §. 1. versicu. Item quod est verbosus. eo. tit. nostro. & prac. Stiac. dicto cap. 16. à nu. 45. vsque ad num. 65.

134 quibus in locis habetur, quantum sit necessarium verba testium ad vnguam in scriptis redigere. Sed quando testis esset examinatus in causa criminali, consilium est, vt prius super facti serie iudex ore tenus audiat illum, deinde super negotio recipiatur eius depositio in scriptis, vt per Clar. §. fin. q. 6. 23. quod iuuat plurimum, vt apparere possint, an fuerint

135 rint subornati necne, vt dicunt Docto. in l. testi. ff. de prob. & si in aliquo testis apparuerit suspectus, tunc cautela est variare circa interrogatoria, nec ordo seruandus, immo modo super primo, modo super quarto, rursus super

super secundo interrogatorio licebit examinare testem, quam cautelam ponit Spec. dict. §. nunc tractandum. nu. 3. & quod hoc potest fieri, tam in processu informatiuo, quam etiā in processu defensiuo, quādo subest timor subornationis, vel falsitatis, quo casu licet iudici in hoc cauillare dicta testium, vid. inf. nu. 271. lit. L. licet regulariter sint potius adiuuanda, & concordanda, quam destruenda, vt dicit Clar. d. quæst. 23. versic. 1. in fi. allegat Azo. in sum. C. eo. & Grammar. confi. crimin. 1. num. 9. & quo ad concordiam vi. etiam Sebastia. Mass. in reper. l. si quis pro emptore, nu. 23. fol. 17. vbi distinctè loquitur, & in summa concordantur testes quando obscure loquuntur, quando concordia est comparibilis, quando æquiuocè loquuntur, secus quando clarè, & aperte. & vno modo, vt probent, alio modo, vt eurent periurium. vt dixi supra, d. 138 nu. 178. lit. g. p. 4. & passim per to. hunc tract. & testem esse suspectum, in actis redigi oportere, ait idem Clar. ibi, & de mente Bar. & aliorum. in l. iusurandi de iur. iuran. & Bal. in l. ti. C. de eden. & an suspitio falsitatis habeatur pro falsitate in criminalibus, vide Boss. in titu. de fals. n. 14. & archid. in cap. memoriam. 19. distinctio. qui dicit per suspitionem tantum nunquam sequi condemnationem. in titu. de conuict. nu. 54. fol. 91. quod intellige, vt supra dixi nu. 178. in ante. & quo ad interrogatoria à parte exhibita scias, quod non datur eorum copia parti aduersæ, ne instruat ad subornandum testes. vt trad. Doct. in l. is apud quæ. C. de eden. & Cano. in c. per tuas de test. sicut etiam non datur copia de nominibus testium examinandorum. Marant. pract. de ord. Iud. in 6. par. actu. 10. nu. 49. & 52. Alber. eo. tract. p. 1. q. 7. nu. 102. vid. supra. nu. 10. lit. C. in hac par. sed copia articulorum bene est danda parti contra quam quis probare vult, & tam capitula quam interrogatoria sunt in actis ponenda. c. quoniam contra falsam. extra de proba. vid. sup. nu. 126. lit. Y. vers. sed si refricatur. vi. Clar. §. fi. q. 23. vers. Item quero. In examinatione autem testium multa considerare debet iudex, vltra ea quæ superius dicta fuere, & primo an vacillet, aut trepidet, vel mutetur facies, aut verba ex ore prodeant pedetentim per vim, & vt vulgo dicitur *si faccia canare le parole fuori di bocca con le tanaglie*. quia ijs supradictis modis posset in certis casibus deueniri ad torturam, secundum Doct. in l. nullū. C. eo. & Boss. in tit. indie. considerat, ante torturam. nu. 41. & seq. Bald. in l. & presbyteri, col. 2. in princ. C. de epis. & cler. & ita posset testes torqueri, tam in ciuili, quàm in criminali, §. si verò ignoti. vbi Doct. in authen. de test. Cephal. consil. 40. Alex. conf. 63. vol. 1. & est communis opinio. testatur Viui. co. opinio. in verb. suspectus testis Marant. actu 14. num. 6. qua de re, illi qui aciem oculorum distortam habent, & vt vulgo dicitur sunt lusci, vel visum habent curtum, & indigent specillis, non possunt discernere, quo vultu, quo colore, qua trepidatione testis aut Reus deponat, & ideo carent hac qualitate visus, quæ summopere necessaria est in iudice, alioquin falli potest, nec per specialia satis p̄uisum est cū vel plus vel minus videre faciant. Et vltra ea, quæ supra in proxima præcedenti parte scripta sunt nu. 105. lit. g. & num. 155. cum seq. in materia

torturæ, & ea, quæ infra dicentur in fi. huius, §. par. vbi de Brachio Regio verba facturus sum, dico quod in causis ciuilibus quando aliter veritas haberi non potest, serui etiam aliter torqueri possunt, per l. Diuus. ff. de quæstio. Item liberi homines viles, quando aliquis liber argueretur de falso. ca. 1. Depos. & l. sicut falsi. C. de fals. secundum distinctionem Bart. in l. ex libero. ff. de quæstio. vide. sed in causa criminali etiam quod ageretur de pœna pecuniaria, ad eruendam veritatem testes liberi & suspecti vtique torqueri possunt, vt per eundem Bart. in d. l. ex libero distinguentem, & ita obseruatur, & etiam quo ad reos principales posset deueniri ad torturam, quæ dicitur remedium extraordinarium, vt not. Bald. in l. 2. D. quorum appell. non recip. non obitante eo quod dicit Clar. §. fi. q. 64. versic. præterea contra quem tener Paul. Ghirlan. tract. de quæstio. & tortu. quæst. 7. & seq. vbi ait procedere in causa ciuili habente annexū delictum, & in criminali si testis sit persona vilis, & vacillet, etiam non præcedentibus inditijs alijs, sed ex sola variatione poterit torqueri, per l. si. C. ad leg. Iul. de sicar. & Bart. d. l. ex libero de qua vilitate prius costare debet, & interloqui. per l. vnus, §. teste. ff. de quæstio. Bru. de indic. & tortu. 4. q. 2. p. num. 12. & 15. vbi non esse disputandum cum Aduocatis ait, circa inditia contra testem. nam arbitrio iudicis hoc relinquitur. l. 1. de test. secus circa inditia quæ sunt contra Reum, nam existentibus alijs inditijs validis, viles & ignoti nõ debent torqueri, tamquam viles, nisi in casu falsitatis, vel veritatis tacendæ. Bar. in l. in criminalibus. §. idem Cornelio. num. 2. de quæst. & quamuis arbitrio iudicis relinquatur quænam sunt inditia contra Reum ad hoc vt testes tamquam viles & ignoti torqueri possint. l. 3. §. eiusdem, quoque de test. & Exc. D. Menoch. de arb. iud. cas. 270. nu. 2. tamen Bart. in l. qui sine num. 5. de quæstio. id exemplificat pluribus modis, quibus cognosci potest certitudo indiciorum: & ideo si contra Reum nullum aliud esset inditium, nisi illius testis qui propter solam vilitatem esset torquendus in sup. non posset deueniri ad torturam contra huiusmodi testem; aliud est enim torquere testem tanquam vilem, aliud tanquam vacillantem, & suspectum, ad quod recurrendum est, & allegat Bart. distinctionem in d. l. ex libero, & in adhibenda tortura testibus aduertendum est, vt à magis suspecto inchoetur, nisi ab alio verisimilius veritas haberi possit. Bald. in l. 1. de quæstio. Marf. in sua pract. crim. §. expedita. num. 49. multa alia in proposito docet. Et quia supra dictum est quod testes possunt torqueri, quando scilicet sunt viles, infames, serui, & ignoti, & vagabundi pauperes, de quibus supra in 4. par. nu. 105. lit. g. & num. 155. cum seq. quaritur nunquid debet dari terminus huiusmodi testi ad se defendendum, ne propter illam qualitatem ob quam est torquendus, torqueatur. & Bart. hanc q. mouet, & resoluit in l. vnus, §. Iudex. nu. 2. ff. de quæstio. per text. in l. custodias. ff. de pub. iud. & dicit quod istæ qualitates non tangunt negotiū principale; & ideo debet assignari dictus terminus: nam posset testis ostendere se non esse talem qualem alij testes dicunt, vel per partem deducitur, & propterea non debere torque-

torqueri. Boss. verò in titu. de manda. ad occiden. nu. 30. inquit prius debere examinari exceptiones quæ contra testem opponuntur, & ita seruat vniuersus mundus, sed Clar. in §. fi. q. 25. §. solet in fin. dicit quòd ipse in practica nunquam vidit seruari, nam Iudices semper torqueri faciunt testes absque vlla disputatione, quod tutius est propter timorem subornationis. sed idem Boss. in titu. de tortura testium. num. 38. ait, quòd copia Indiciorum est danda testi si petat, quòd scilicet tractatur de exceptionibus tangentibus personam testium, secus quando testis esset torquendus tanquam varius, vacillans, aut mendax. de quibus, sup. nu. 86. 139. & alibi dictum est; nam hæ exceptiones tangunt negotium principale, resultant enim ex examine, & depositione testium, idè relinquitur arbitrio Iudicis; qui si non debet prius examinare dictas exceptiones, vt per Bar. in d. l. vnus, §. Iudex. de quæstio. nam ex actis constat de eis, & acta faciunt rem notoriam. c. quo niam contra. de probat. Lap. allegat. 81. nume. 3. & 5. & in notorijs ordo est ordinem non seruare. vt sup. num. 67. par. 1. Caterum si tractaretur de statu hominis, vt quia tanquam seruus esset torquendus, & testis allegaret se liberum, licet plures testes dixerint esse seruum, nihilominus in hoc casu vbi tractatur de libertate tam preciosa. l. libertas de reg. iur. etiam terminus cum copia Indiciorum deberet dari testi antequam torqueatur, ne liber tanquam seruus crucietur, cõtra tex. l. ex libero, & l. Diuus. vbi Bar. ff. de quæstio. & ideo aliæ exceptiones tangentes personam testium si ex actis constabunt, non erit opus eas examinare, nec etiam si Iudex ipse erit certus ex alio illas esse veras, & ita est intelligendus Clar. in d. vers. solet, & propterea Iudex debet scribi facere in actis esse ipsum certum, & rationem certitudinis etiam in actis ponere, & hoc modo versabitur eius arbitrium: sed vbi Iudex non est certus, tunc debet examinari prius exceptiones, & sic cum Boss. in d. titu. de tortu. testium, sub num. 396. maneo, faciunt quæ dixi sup. n. 145. in 2. par. & vi. Baiar. ad Clar. q. 25. vers. torque

141 tur testis. Et quando oritur suspicio contra testem, quod falsum dicat, tunc de loco, & tempore, & de vestimentis est diligenter interrogandus, vt docet gloss. in ver. ex tempore 3. q. 5. in testib. & §. licet dudum. Auth. de test.

142 Federic. Schenc. eo. tract. nu. 46. Hinc est,

143 quod testes Susanæ capti fuerunt in sermone, quia vnus deposuit de ficu, alter de pinu, & in hac interrogatoriorum materia minime discedas à documentis Spec. patris pract. eod. titu. §. iam de interrogatorijs, nu. 11. vsq; ad nu. 19. & reliqua de interrogatorijs professe

144 quimini vt infra. Item ponderanda sunt verba testium, nunquid deponant per verbum, credo, mihi videtur, aut non recordor, vel de auditu alieno, vel quia longe à verisimili deponat, aut nimis confuse obscureque: nam regulariter testimonium de credulitate non tenet, quæ opinio est communiter recepta à Doct. in l. testium. C. eod. vbi Cyn. & Alex. & Bar. in l. 1. ff. de ventr. inspic. testatur Panorm. in ca. quoties. de test. Viui. comm. opin. lib. 1. op. 373. vbi limitat pluribus modis. Spec. eod. titu. §. 1. vers. item quod deposuit de credulitate, pract. Pap. in for. op. contr. test. glo. vlt.

ratio assignatur, quia videtur testis magis iudicium facere, quàm testimonium perhibere, nisi tale testimonium de credulitate daretur à peritis, quia eo casu valet, vt supra dixi. nu. 51. in 1. par. vel nisi testimonium tenderet ad innocentiam adiuvandam, vt per Panorm. in cap. 1. de sum. trin. & fide cath. quod sine dubio procederet præstato iuramento calumnia, & communis est sententia testem deponentem per verba, iudicio meo, non tenere, vt dicit Cur. Iun. consil. 165. nu. 17. nisi etiam affirmet expressè, vt declarat Crot. eod. tract. num. 343. Tind. ibidem par. 1. cap. 1. num. 1. Clar. §. fi. q. 54. vers. vnum etiam, & Soarez. recept. sent. in verb. testis verba. num. 136. debet namque testis deponere per alterum ex quinque sensibus corporeis, vt dixi supra numero 85. in secunda parte, & quod credulitas

147 magis pertinere dicitur ad iudicem, quàm ad testem, est text. in l. 3. §. primo, ff. eod. ibi, quid aut cui credas, aut quid probatum tibi opinaris, & facit Bart. in l. 1. C. de vsur. quæ communis sententia declaratur etiam proce

148 dere, quando necesse est aliquid probare directe, secus in ijs, quæ non nisi per coniecturas verisimiles sat est probari, exemplum in probando matrimonio, filiatione, adulterio, & ijs similibus, quia de credulitate tenet dictum, vt dixi ex quo sunt difficilis probationis, & tradit Tynd. d. cap. 5. per totum, vbi pulchrè, & per Boss. eod. tractat. de test. num. 43. Posset tamen adeo coniunctum esse testimonium credulitatis cum tali bona, ac sufficienti ratione, quod valeret, Viui. co. opi. fol. 271. vers. interpretatur. vbi in antiquis limitat habere locum. Item in ijs, quæ tantum per auditum probari possunt. Item in peritis quo ad deponendum de scientia eorum artis, & in alijs quam pluribus casibus, de quibus Cano. in c. quoties. de test. & Soc. reg. 518. & specul. vbi sup. §. 1. vers. itè quod deposuit, & Doct. in l. solam. C. de test. Cepol. caut. 43. item quòd deponit de eo, quod non vidit, vt in recognitione literarum, & seu characteris, & manus alterius, tamen consuetudine induci potest quod testibus credatur deponentibus per verbum, credo, in illis casibus scilicet in quibus de iure communi non requiritur vera probatio, Dec. consil. 37. num. 6. quæ consuetudo per plures actus vniformiter sequutos probari debet; Doct. in l. de quibus & in l. minimè. ff. de leg. At eo casu quo alias testi nõ creditur, circumscripta consuetudine non creditur plene, sed taliter qualiter. Anto. in cap. extra de Appellat. Cur. iun. conf. 19. nu. 13. par. 1. Item si in primo examine deposuit per verbum credere, & in secundo examine per verbum assertiuum veritatis, conualidatur eius dictum, & valet ex secundo dicto. ita Clar. §. fi. q. 6. §. 1. vers. etiam & testes super peritia satis concludenter deponunt dicendo ita credo, ita mihi videtur, sic iudicium, absque alia ratione, quia eorum peritia sapit naturam Iudicij. l. septimo mense. ff. de statu hom. Alijs verò testibus non peritis, non creditur nisi addant bonam & concludentem rationem. Ceppol. caut. 43. & viui. com. op. vers. interpretatur fol. 271.

149 Et tria requiruntur ad hoc ut testis de credulitate plene probeat sententiam. Farinac. eod. tit. q. 68. num. 111. cū seq. quod bonam reddat rationem credulitatis, ita firmiter dicendo cre-

credere quæ poterant sub vna oratione stare. Ex quibus idem dicendum concluditur, quod testis deponeret per verbū, inhi videtur. nam præcisè videtur testis indicium facere, vt per Bar. in l. 3. ff. de ventri. inspic. l. diem proferre. §. si plures. ff. de arbitr. Alexā. consil. 74. volum. 2. & plenius consil. 109. vol. 1. Tynd. vbi supra capit. 6. Aret. consil. 64. volum. 3. nisi in ijs, quæ secundum eius peritiam deponeret, vt dixi supra. & quamuis testis præcisè hō
 150 præsumitur recordari secundum ea, quæ dixi
 151 xi supra num. 136. in 4. par. tamen si dixerit se non recordari de ijs, quæ verisimiliter recordari potuerit, puta de facto proximo, & de re admodum notoria, vt dixi in dicta 4. par. tunc redditur penitus suspectus. iux. l. peregrè. ff. de acqu. poss. Bart. in l. 2. §. si quis autem. C. de ver. iur. enucle. text. in l. emptor. §. Lucius. ff. de pact. Innoc. in capit. qualiter. & quando extra. de accusat. Tynd. cap. 9. num. 1. & seq. par. 3. secus est in factis antiquis, de quibus non præsumitur memoria. Alciat. de præ
 152 sump. præsumpt. reg. 3. Barbat. consil. 65. colum. 4. lib. 4. & Aret. in cap. in nostra. de test. & Menoch. de arbitr. iud. cas. 308. num. 7. fol. 262. vbi ponit quādo testis præsumitur scilicet, aut ignoranter falsum deposuisse, & cas. 3. num. 2. car. 79. vbi dicit, tempus antiquum,
 154 quod etiam dicitur, arbitrio iudicis relinquatur, & tempus immemorabile dici centū annorum, vt magis communem opinionem testatur Felyn. in cap. ad audientiam, col. 8. versic. limita quinto de præscr. Didac. in cap. possessor. 2. par. §. 3. de reg. iur. & Menoc. vbi supra cas. 3. Item quando testis diceret se non recordari de eo, quod est facti transeuntis, licet de proximo, non argueretur de falso, & vid. sup. fol. Clar. §. fin. q. 4. versic. scias, vbi
 155 ponit quando dicitur constare de delicto facti permanentis, & quando de delicto facti transeuntis, vel nisi esset natura, vel accidentaliter memoria adeo labilis, vt vix suum nomen retinere posset, vt scribitur de Messala Coruino, qui sui nominis oblitus fuit, de quo apud Per. Crinitum legitur lib. 1. de honesta
 157 disciplina cap. 12. Nec de auditu alieno tantum testimonium valere dixi. per d. l. testium, eo. & in authen. de har. & falc. §. hinc nobis, & cap. causam, extra de consanguin. & affin. cap. de ijs. 9. q. 3. & est magis recepta sententia. Barr. in l. 2. §. Item Labeo. ff. de acquir. plu. arcen. Dec. consil. 153. colum. pen. Thob. Nomi. consil. 23. num. 23. Rom. consil. 104. & pulchrè Rimin. iun. consil. 6. num. 2. cum seq. facit tamen in paritate probationum ista præsumptio de auditu alieno obtinere eum qui talem præsumptionem habet secundum Rui. consil. 106. num. 17. D. Carol. pater meus. in Resp. 346. in fin. Mascard. de probat. conclus. 137. num. 4. volum. 1. sup. num. 80. in 2. parte. Regula igitur est, quod testis de auditu alieno non probat. fallit 1. in antiquis, d. cap. de ijs. 9. questio. 3. & d. l. 2. §. item Labeo. vbi Barto. fallit secundo, in computandis gradibus affinitatis, cap. licet ext. de test. Federic. Schenc. eod. tract. num. 45. Marant. eod. trac. num. 18. Ioan. And. ad Spec. dicto §. 1. & in cap. 3. ext. eod. vbi distinguit, & quando testis deponit de auditu alieno debet dicere, se audisse ante
 158 litem motam, si dictum de auditu alieno valere debet, vt no. dicit Rom. ling. 860. & Bossi.

eod. tract. num. 42. quod est notandum in illis casibus in quibus valere potest tertio si testis dixerit a multis audiui dici esse de hoc publicam vocem, & famam, quia tunc probat. Ro. consil. 76. num. 5. Alex. consil. 66. in 3. volum. consil. 87. volum. 2. præsertim in ijs, quæ difficilis sunt probationis. Ioan. Cro. eod. tractat. num. 151. & in ijs, quæ sunt inodici præiudicij, secundum glo. in l. vbi adhuc, C. de iur. dot. Bart. in l. de minore, §. plurium. in fin. de questio. & alias fallentias proficere, vt per eundem Cro. num. 140. cum seq. & intellige, vt
 Z prædixi: Nam co. op. aut communis vsus loquendi tunc probatur si testis dicat audiuisse a multis personis, licet dicat non recordari a quibus in specie audierit. l. in summa, §. item Labeo de acq. plur. arcen. Hiero. de Mont. tract. fin. reg. cap. 56. num. 5. & 6. & in antiquis, testis de auditu alieno probat. Duen. regu. 299. fallent. 7. si concurrat etiam aliquod aliud ad miniculum, Hostien. in cap. licet, vbi car. extra de test. & quando possunt recordari a quo audierint debent nominare eos. Fulgo. consil. 136. consil. 73. Capell. Toloso. decis. 379. & debent dicere audiuisse e pluribus, non sufficit ab vno tantum. Aret. in cap. tam literis. col. fi. de test. latè Cephal. consil. 250. per to. volum. 2. & valet argum. de teste ad Notarium, vel ad instrumentum notarij, Decian. consil. 18. m. 8. volum. 2. per l. Domitius de testam. nam si cui non creditur testi deponenti de auditu alieno, ita nec Notario assumenti exemplum instrumenti ab alio recepti, quia fides de fide fidem non facit. Doct. in auth. si quis in aliquo. C. de eden. & in concludenda publica voce, & fama debet reddi rō quid sit publica vox, & fama. Bursat. consil. 20. num. 64. Perot. consil. 246. num. 2. volum. 2. & quod ostendit habuit ante captum iudicium, vt dictum est de teste deponente de auditu alieno. sup. sub nu. 138. & si vis plene instrui quo ad testem de auditu vi. D. Farinac. d. tract. de test. q. 45. a nu. 62. vsque ad nu. 215. qui nil intactum testis quæ verum testis de auditu alieno in causa assal. finij, & enormissimi delicti facit præsumptionem, ex qua fit indicium in huiusmodi casibus ad torturam. Marfil. præct. §. examinanda. nu. 28. & 29. nec refert quando testis deponit de
 160 publica voce, & fama, an dixerit esse publicam vocem, vel communem vocem, & famam, vel ita publice per totum dici, quia idem sunt, vt per Ioan. Bapt. Ferret. consil. 364. num. 5. lib. 2. quem in prop. allegat Casalea. decis. 1. in 2. par. num. 41. & aduerte, quod testis de auditu alieno non probat etiam in casibus, in quibus specialiter probatio valeret, quando diceret audiuisse a parte illud, quod deponit, vt per Thob. Nomi. d. consil. 24. num. 23. & sequen. & ad supradicta omnia vide Felyn. & Aret. in dicto cap. quod est de test. & Alexand. consil. 79. circ. fin. & consil. 109. colum. antepen. volum. 1. & si testis deponat de suo auditu tantum, & non de visu, ei penitus creditur, vt infra num. 193. quæ opinio est regularis, & communis, & procedit, quando notam habet vocem contrahentium, vel delinquentium, vt testatur Alex. consil. 190. lib. 7. Paris. consil. 33. num. 1. lib. 2. Viui. comm. opin. lib. primo, opin. 406. qui dicit, quod hoc non procedit in testamentis, in quibus, & testatorem videre, & audire loqui debent, vt præmonui supra

supra num. 80. par. 2. & tradit Corn. confi. 18. lit. D. lib. 2. & Clar. lib. 5. sent. §. testamentum q. 59. & in alijs tribus casib. necesse est, quod testes omnino videant contrahentes, vt primo in probando factum, secundo quando imperitus, idest ille qui nescit scribere contrahit in scriptis. tertio quando fit inuentarium per tex. & glo in l. fin. §. subscriptionem. C. de iur. deliberan. ita Bald. in dicto nostro tracta. nu. 7. par. 3. & in pactis, testis non sufficit, quod dicat se fuisse presentem tractatui, nisi etiam dicat interfuisse conclusioni, glo. in l. eleganter. ff. de cond. indeb. Gomez. var. resol. titu. de perfe. contrahen. versic. prosequendo: & testimoniu de proprio auditu, vbi plene probat, vt per scrib. in l. tertium de test. & in cap. quoties, eod. & vt supra per adhuc. num. 157. operatur, quod transfert onus probandi in Aduersarium. Pacia. de probat. cap. 10. nu. 94. lib. 1. & ij testes qui de proprio auditu deponunt etiam quod dici possint singulares, quando non essent contestes de tempore, nihilominus coniunguntur ad couincendum illum qui negat non dixisse id quod testis audiuisse ab eo deponit; nam de proximo, & non de remoto probat. Guid. Pap. in suis decif. 9. adde qua supra dixi num. 130. lit. S. parte 2. secus quando de alieno, & tales qui deponunt de auditu tantum proprio, & non etiam de visu, debent reddere rationem, quomodo eum cognouerunt, & qui tempore noctis deponunt, cognouisse aliquem per visum, debent exprimere, an luceret luna, vel quomodo cognouerunt illum. Cap. caut. 316. Cat. cot. memor. 162 versic. testis deponit de eo. & debent testes qui de auditu alieno deponunt, & quorum in aliquibus valet testimonium, vt statim dixi, esse omni exceptione maiores, vt communē ponit Ceph. consil. 82. num. 45. & vide Crauet. de antiq. temp. sect. viso de fama. nume. 6. cum sequen. vbi ponit duodecim, qua requi- 163 ratur ad hoc, vt testis de auditu suo valeat, & Curt. de test. conclus. 31. Dec. in l. 1. nu. 28. si cert. petat. & ibi Curt. iun. num. 57. Ceph. consil. 140. num. 29. vbi dicit, hos testes deponentes de auditu proprio tantum, inducere 164 onus probandi in partem aduersam. Socin. consil. 45. colum. 3. Nat. consil. 245. colum. 1. & sequen. & Soarez. recept. sent. verb. testis, & si regulariter de auditu proprio fidem faciat, num. 161. 162. 163. & 164. Ceph. consil. 452. num. 20. volum. 4. Rom. sing. 45. Alexan. consil. 77. lib. 2. Gozad. consil. 15. nu. 25. Curt. de test. num. conclus. 31. & testis qui dicit cognouisse aliquem ad vocem de die, vel etiam de nocte, facit contra illum inditium ad torturam. Ias. in l. non minorem, num. 5. versic. limita singulariter. C. de transact. Bald. in l. si non speciali colum. 1. C. de testam. Plot. in re 165 pet. l. si quando, nu. 845. versic. fallit quarto. Ad iudicem igitur spectat testem interrogare, vt dixi, & iuxta interrogatoria partis aduersae in ciuilibus, & vbi videret casum dubitabilem, etiam iudex ex officio alia adhibebit 166 interrogatoria. text. in cap. in presentium de test. Spec. cod. tit. §. nunc tractandum, nu. 12. versic. & aduerte, tex. in cap. cum causam, de test. & ibi glo. in nouella. & est communis, & practicabilis opinio, de qua Alberic. eod. tract. cap. 8. num. 1. & 2. & circa interrogatoria qua, & quando sint admittenda vi. D. Me-

noc. de arb. iud. cas. 51. vbi late, Decia. cap. 35. num. 38. in 1. volum. Nota tamen vnum, quod in criminali, non dantur de consuetudine interrogatoria contra fiscum, idest ad destruendam fisci intentionem iam fundatam, quod est de communi stylo cuiarum, vt pract. Follet. crim. fol. 252. num. 32. & Clar. §. fin. q. 23. versic. item quaero; vbi rationem dixit esse, 168 quia fiscus non solet probare contra defensiones reorum, neque datur ei aliquis terminus ad repulsam, & allegat Carauit. idem tenere super rit. mag. cur. 258. num. 3. quam rationem cessare inquit quando esset accusator, nihilominus concludit consuetudinem, vt supra obseruari, quod nullo in casu contra fiscum dantur interrogatoria, & ratio etiam iudicio meo esse potest, quia fiscus semper pro bono Reipublicae debet operari, cum publice intersit delicta puniri. lita vulneratus ad leg. 169 Aquil. aut facta. in fin. ff. de poen. cum vulg. ergo contra publicum fauorem eundem non est, cap. odia. de reg. iur. facit tex. in l. nemo potest. de legat. 1. l. ius publicum de pact. & l. nulla. de legat. Nihilominus solent, vt Mantua, & alibi (praeterquam in statu Mediolani) rrasmissa inquisitione, repeti testes super ea cum interrogatorijs ad instantiam inquisiti, quae inquisitio debet legi testi repetendo, vt de more super capitulis, quando super eis examinantur testes ad defensionem, qui pariter examinantur super interrogatorijs fisci, & sic par pari referto, nam quemadmodum licet Reo dare interrogatoria in repetitione testium ad defensionem, ita & fisco, in examinatione testium ad defensionem. iux. l. non licet actori quod Reo permittitur, & hoc modo iudicium non claudicat. est tamen aduertendum pro tutanda intentione fisci, quando inquisitus vult testes contra eum examinatos repetendos esse cum eius interrogatorijs, quod Iudex admittat tantum interrogatoria, quae respiciunt declarationem, & non defensionem Rei inquisiti, sed ea quae faciunt ad declarandum circumstantias facti, vt puta, si luna lucebat, vel quo genere armorum vulnerauit, vel quibus presentibus, vel in quo loco, vel quomodo actus se habuit, & de ijs similibus interrogatorijs circumstantialibus, prout subiecta materia postulat; sed si testis pro curia examinatus dixerit vidisse vulnerari, & in repetitione pars instet interrogari, puta quod erat obscura nox, vel quod luna non lucebat, vel quod paries aut homines erant intermedij, non debet huiusmodi interrogatorium admitti, ite si testis dixerit, quod vidit Titium vulnerare Meuium sclopo, & factum sit ad instantiam Titij inquisiti, interrogatorium, quod dicat an viderit pilam introcutem, vel quod ibi alter erat cum sclopo qui vulnerauit, vel alio genere armorum, haec & similia interrogatoria non sunt admittenda, quia sunt capitulanda per Reum, & probanda capitula per alios testes ad instantiam ipsius Rei. & hinc addendo ijs, quae supra dixi in 3. pat. vbi de negatiua loquutus sum, Dico quod si Reus vult probare directo negatiua, videlicet non fuisse commissum delictum, vel vult probare indirecte quod testes qui contra eum deposuerunt sunt falsi, probando, quod ipse accusatus tempore commissi delicti erat absens iux. l. optimam. C. de contrahen. empt. & primo casu testes debent remouere

uere actum à sensu, non sensum ab actu, nam debent dicere quòd illa die, & hora qua dicitur fuisse factum delictum in tali loco, non fuit factum, quia ibi præsentes erant, & non potuissent fieri quin ipsi vidissent, & audiuisent, ita vt quòd non sufficit dicere simpliciter quòd non viderint, nec audierint, nã hoc modo non remouent actum à sensu, sed sensum ab actu, quia virtus stat in ratione, vt quia addant, non potuissent fieri quin ipsi viderint, vel audierint, vt per Bald. Cast. & alios in d. l. optimam, & ideo si Sempronius accusatus est, quòd impediuerit iustitiam, dum Beruarius capere volebat Meuium, dicendo *stare indietro*, & inclinando ensẽ, stansque in medio Beruarij, & Meuij: & testes examinati ad defensam licẽt, quòd Sempronius nullo modo, nec factò, nec verbis impediuerit, satis probant, quia ista probatio non dicitur generica, vt videtur in diuersis terminis sentire Nat. in consil. 96. nu. n. 5. vol. volum. 1. & Paris. consil. 74. nu. 45. lib. 1. quia per dictionem nullo modo complectuntur omnes species specificẽ, l. quod si Meuius, & l. 1. ff. de penu. legat. no. glo. in l. à procuratore. C. manda. addendo quia erant præsentes, & multò magis tollunt dictum ad offensam, quia per aliam rationem mouent actum ensis demissi, seu inclinati, quia Beruarius nimis furiosè irruens in Meuium impulit Sempronium, ex quo factò nimirum si Sempronius inclinauit ensẽ, & licet testes Sempronij non dicant, quòd propter impulsionem ensis inclinata fuerit, nihilominus inferitur, quia intellectò à Beruario, quòd exequi volebat iustitiam Sempronius ensẽ eleuauit, quòd est signum pacis & vbi-dientia, sicut inclinatio est signum offendendi, & eò magis, quando vna cum eleuatione; sed declarauit verbis dicendo nequaquam velle impedire, sed quòd iter latus est, & caue re debebat, ne ipsum Sempronium impelleret, quæ impulsio declarat causam ob quam actus secutus est, vltra quòd testes Sempronij numero, & dignitate proualent. quamuis probatio ad defensam dubia. & non plenè cõcludens sufficit. Dec. in l. non videtur, §. in penalibus, de reg. iur. vt per Doct. in l. vt vi. ff. de iust. & iur. & Boss. in tit. de defensio. reorum. nu. 12. vbi dicit etiam ad defensam credendũ testibus affinis, & consanguineis, & ipse alibi dixi in hęc tract. modò redeundo ad secundum caput, si Reus vult probare per indirectum se alibi fuisse eò tempore quo dicitur delictum fuisse factum, tunc necesse est vt testes deponant coarctatè, & de momento ad momentum temporis, dicendo quòd continue per id tempus totum de quo deposuerunt testes accusatoris, Sempronius, accusatus fuit in alio loco, & hoc quando locus non erat multum distans: quia ire, & redire poterat de dicto loco ad locum delicti in illo tempore, sed si delictum fuit factum Mantuae, & testes dicant, quòd Sempronius eò tempore erat Veronæ, vel Cremonæ; seu in alio loco in quo impossibile sit, quòd potuerit eò tempore ire, & redire, vel adesse in loco delicti, tunc non est necesse quòd testes deponant de momento, & continuatione temporis, sed satis est, quòd dicant ea die fuisse puta Mediolani, ita Doct. in d. l. optimam. C. de contrahen. empt. vbi Alberic. & pulcrè Boss. d. titu. de defens.

Reorum nu. 15. & 24. & 29. vbi declarat Fely. & Doc. in c. ex tenore, de probat. loqui in probatione directa, & non indirecta. Qua de re sunt bene considerandi isti termini circa remotionem actus à sensu, & sensus ab actu. Nã remouere actum à sensu, est quando quis dicit tale quid, quia si factum fuisset ipse vidisset, & audiuisset quia præsens ibi semper fuit, vel si dicat ego fui semper præsens, nec fecit Sempronius impedimentum vllò modo, nec verbis, nec factò, vel non potuit fieri quin vidissem, & audiuissem: remouere autem sensum ab actu est quando quis dicit simpliciter, eram præsens non vidi, quòd factum sit, vel non audiui, quia si non vidit, vel non audiuit, fortè defectus fuit in oculis, vel auribus, vel propter riuorem, vel distantiam, vel interpositionem alicuius personæ, vel rei, quòd videre, vel audire nequirit, & hoc casu non probat, nisi diceret eram in domo, & mecum semper in domo stetit Sempronius, & non vidi quòd fecit id de quo imputatur, quoniam si constaret Sempronium mansisse in domo, & delictum fuisse factum extra domum, probat ad defensam non obstante illa insipida ratione quia non vidi, nam virtualiter colligitur quòd non fecit, per altam rationem bonam quòd stetit semper in domo. Nunc redeundo ad materiam Interrogatoriorum dico non esse dandam copiam eorum propter timorem subornationis, Doc. in l. si is apud quem. C. de eden. Cano. in c. per tuas de test. sicut etiam dixi ex causa non dari copiam nominum testium examinandorum, neque examinatorum quando contra potentem deposuerunt manu promissum. Debent pariter fieri interrogatoria in omnibus causis, tam circa eorum dicta, quàm circa personam, quia toto posse curare debet iudex, vt veritas magis appareat. 30. quaestio. vlt. cap. iudicantem, & in l. is apud quem. C. de eden. interrogabitq; diligenter de tempore, de loco, de indumentis, de visu, de auditu, de gestu, & odoratu, & de tactu, prout negocij qualitas exposcit, item de vita, & moribus & de qualitatibus, an pauper, affinis, inimicus, & quem ipse mallet vincere, amicus plus vni quam alteri partium, & de qualitate amicitie, & inimicitie nunquid leuis, aut magna sit, nũquid precium acceperit ad perhibendum testimonium, iux. §. Iulianus. l. 3. ff. eo. quòd procedit quando acceperit ne testimonium perhibeat, tunc si iudicialiter datum sit, quia potest secundum Specu. eod. tit. §. 1. versic. sed quid si dedit, & vide Pur. de synd. in verb. corruptio. num. 11. & facit tex. & glo. in l. 1. de fals. quam singularem dicit Ias. in l. Diuus. colum. pen. ff. de re iud. vi. Farinac. de test. quaest. 67. sub nu. 230. cum multi seq. vbi de pena illius qui testem corrumpit, & sub nu. 255. ait producens quòd siue pars, siue dolus punitur etiam quòd illius dictò vsus non sit circa cautelam adhibendam in hoc casu contra producentem testes, §. parte 3. sub numero 65. versic. item cautela. Clar. §. Falsum, versic. vtens falso. & ibi Baiard. nu. 119. & an pars te neatur respondere an vti velit vel nõ dixi sup. nu. 15. in hoc. §. par. Producens ergo testem corruptum secundum Farinac. d. q. 67. nu. 282. perdit causam. & allegat inter alios Capic. De cif. 67. Boer. Decif. 191. n. 1. Bertazol. cõf. 218. & alios vi. in criminalibus Clar. & ibi Abb. in d. §.

d. §. Falsum, vers. producens, & quibus casibus testis corruptus probet, vi. eundem Farinac. d. q. 67. nu. 280. 281. & 282. vbi contra corruptentem quando est productus à parte contra quam corruptus fuit, l. neque natales, C. de probat. sicut dictum est in materia subornationis, si est Christianus, & confessus sit hoc anno peccata sua, & sanctam sumpserit Eucharistiam, & de causa scientiæ est potissimum interrogandus in illis casibus de quibus latè supra nu. 85. in 2. par. alias iudex teneretur parti ad interesse, secundum Aegid. eod. tract. nu. 19. & de omnibus supradictis interrogationibus, vide omnino Spec. aurigam omnium pract. eod. tit. §. iam de interrogatorijs, per tot. & Alber. eod. tract. cap. 8. per to. & testis corruptus pecunia non facit fidem. Spec. de test. §. 2. versic. quid si recipit, est tex. cum glo. in c. licet de probat. & in cap. quoties de test. & iste non facit fidem, nec etiam ad probandam falsitatem alterius. Grammat. consil. 35. nu. 31. & Marf. consil. 89. vol. 2. & in sing. 353. Bar. in l. 1. de fals. & pars, quæ testem corruptum non releuatur à pena etiam si eo non vtatur. Angel. & Salyc. in l. falsos, C. de fals. quam legem de Iudice extendunt ad testem, & ita fuisse obseruatum inquit Boer. decif. 319. nu. 6. fo. 792. sed si testis non esset corruptus pecunia, sed subornatus, pars quæ talem produxit testem deberet moneri oretenus, vel in scriptis, an vti velit dicto sui testis, quia si dicit, quod non, alio non constituto eximitur à pena falsi producentis. Marf. omnino videntus in l. 1. per to. ad leg. Cor. de fals. sed si dicat, vti velle, constituto de subornatione punietur, vid. sup. nu. 69. & practica huius interrogationis sumitur ex l. si vteris, C. de fid. instru. & debet petens responderi protestando, & de clarare velle argui de falso testem, aut Instrumentum, secundum Bal. in l. diuus, ff. de fals. tamen in practica non detegitur animus perquirere hanc protestationem, in summa sicuti diligens confessor examinando se gerit in penitentem, & medicus in infirmum, ita & bonus, & prudens iudex erga testem se gerere debet, iux. iussum, l. prima, ff. eo. & l. prima, sup. ff. de Carb. edic. & in interrogando mutus debet adhiberi confidens, qui diu per conuersationem intelligat mutum, & intelligatur ab eo. Mutusque interrogabitur per signa, & circumstantias, & si scit scribere, legat capitula, & interrogatoria, & scribat suam responsionem, & illis qui notam habent muti intelligentiam datur iuramentum, vt in simili de interprete dictum est supra nu. 128. c. testes, 3. q. 9. laf. & glo. in l. discretis nu. 9. & 10. nec est cum tortura mutus in testem admittendus. Gomez. var. resol. tit. de Delic. nu. 69. in fin. præsertim quando est Mutus à natiuitate, vi. sup. in 3. p. 173 sub nu. 36. Et si forte testis nollet respondere ad interrogata, est cogendus, tam in civili, quam in criminali causa, arg. tex. in l. Labeo, §. 1. ff. de arbitr. pract. Foller. cano. fol. 21. nu. 34. Clar. §. fin. quaestio. 24. versic. successiue, vbi inquit ita obseruari, & practicari. Ange. de Peru. eod. tract. nu. 21. Lanfran. in cap. quoniam contra, in verb. testes, nu. 31. de probat. qui de communi testatur, & dixi supra in 1. parte num. 9. Alber. de Malet. eod. tract. par. 2. nu. 55. & seq. vbi inquit, qualiter sint cogendi,

174 & damnat hanc impulsione fieri per missionem in carceribus, sed hoc pendet ab arbitrio iudicis, datque modum, quod si testis sit ecclesiasticus, cogendus est per censuram ecclesiasticam, quæ censuræ, & comminationes solent fieri, etiam generaliter contra illos, quide aliquo negotio occulto, puta de furto, & re aliena subtracta non curant dicere veritatem. An illæ qui iurauit non reuelare secreta Amici teneatur sub comminatione censuræ Abb. in cap. dilectus, nu. 5. de except. præl. vbi quod si in iudicio cogatur dicere sub iuramento veritatem, tenetur reuelare, & Rip. dicit, quod sic tract. de remed. pestis num. 121. dixi supr. in 1. par. num. 5. lit. A. & in secunda par. prin. nu. 59. lit. N. & Rip. vbi supra dicit, quod qui scit alium iuste possidere non tenetur sub comminatione censuræ propalare, quia censura intelligitur de iniuste detentoribus; insu per notandum est, quod exceptiones quæ repellunt personam testis propter delictum, vt quia sit infamis, latro, homicida, vel turpis persona, non debent prouenire ab ore testis, nisi à se ipso dicat, nec debet de eis interrogari, vt admonet Spec. tit. nostro, §. iam de interrogatorijs, quia nemo tenetur detegere hoc in casu turpitudinem suam, l. alias, de iur. iura. nec sunt testes circumducendi nisi sint malitiosi, & videantur scire quod negat, vt sup. nu. 135. & seq. si verò est laicus, debet cogi per impulsione, & mulctari captis pignoribus, ar. l. prima, ff. si quis iud. non obtemp. sed hoc in civili, & leui causa, at in criminali, secundum vrgentiam negocij, nedum in dicta mulctæ sed & minis, & carceribus, & quandoque vsque ad torturam deuenietur, vt per Clar. d. q. 24. & Lanfran. cap. quoniam contra, nu. 55. & seq. de probat. quod eo magis procederet, quando alij testes, hunc testem respondere recusantem contestem dederint. Sed quando testis non esset in actu examinis, sed solum vocatus, & citatus non veniret, tunc debet mulctari tantum, & toties quoties iudici non obtemperauerit, to. tit. ff. si quis iud. non obtemp. nisi aliqua excusatione sit dignus, puta senectutis, infirmitatis, litigij, vel absentia aut officij publici, vel detentionis, quo casu debet mittere excusatorem, faciunt quæ sup. dixi, in hac par. sub nu. 122. lit. X. circ. fin. & quamuis in aliquo loco quis dicitur minor iudex respectu maioris magistratus, adeo quod non potest iubere illis, qui comprehenduntur sub decreto maioris magistratus, nihilominus in hoc omnes possunt cogi indistinctè à quouis iudice, scilicet ad perhibendum testimonium, quia hoc non inuenitur prohibitum, ergo remanet sub dispositione iuris communis, per quod omnes tenentur perhibere testimonium, to. tit. de test. cog. nam ille qui recusat dicere veritatem mortaliter peccat, vt dixi supra in princ. huius tract. per dispositionem tex. in cap. si quis, 11. quaestio. 3. num. 5. lit. & conferunt ea quæ in 3. par. nu. 59. lit. N. scripta sunt verè in causa civili testes omnes cogi possunt quando est necessaria eorū depositio (licet sint Parentes Affines, inimici Participes rei, vel affectionis, vt hic) sed in causa criminali nequaquam nisi quando veritas aliunde haberi non possit, sed eorum dicta non sunt sufficiens nisi ad aperiendam viam Iudici

ci ad inquirendum, vt practica feruat, & non in delictis leuibus, sed grauibus, & atrocibus. nimis durum esset quod vxor contra maritū, filius contra Patrem, frater contra fratrem, & huiusmodi testificantes probarēt taliter quod ex eorum depositionibus sui cari punirentur, natura repugnante. vi. sup. in 4. par. & latē de testibus cogendis, vel non vi. D. Farinac. q. 53. 61. 77. & alibi, vbi de testibus subtrahentibus se à testificando odio, gratia, prēmio, vel timore, car. 386. & 388. vbi ex quibus causis cogi possunt, & si quis interrogatus cur aliquid fecit mali, vel dubitatie an tale quid fecit, vel interuenit, & taceat, in criminalibus sibi præiudicat, quo ad forum fori. Marf. §. cri. §. diligenter nu. 134. quod in Reo procedit, secus in teste, vi. sup. in 3. par. nu. 200. nisi testis interrogatus nollet respondere, quia potest torqueri tanquam suspectus. Mascard. conclus. 1368. vol. 3. diu. sup. nu. 173. & tacens veritatem falsum com. tere dicitur, vt dicit Bal. de Pef. eod. tr. 2. parte secunda, num. 5. quodque notandum ait. quatuor enim modis opprimatur veritas, timore, cupiditate, odio, & amore, 180 cap. quatuor, 11. quest. 3. & patet sensui, quia alias iustitia non sortiretur effectū suum, contra iura tam diuina, quam humana, quod verum dico, quando isti nobiles comprehensi in decreto maioris magistratus sunt in loco, in quo de delicto cognoscitur, & ibi permanent, fat est applicari cui de iure spectat, & ideo D. Siluius Saluaticus Papiensis ciuis valde potuit erubescere, cum diebus præteritis hac de re mecum sine legibus loqueretur, §. erubescimus in authen. de trien. & semiff. sed illa persona priuilegiata, quæ alias non compelluntur testificari de quibus in l. Julia, & in l. inuiti, la 1. de test. & de quibus latē Docto. in l. parentes, C. eod. & infra dicam num. 187. in hac 181 parte, si eorum priuilegium minime allegauerint, quare compellendi non sint, & testificare cogantur, non est præsumendum postea quod inuiti testificauerint, vt per Frac. Brun. 182 inter trac. crim. diuerso ti. de indic. & tortu. nu. 13. & si suum allegant priuilegium, & non probent, pariter possunt compelli, quia priuilegium est facti, & facta non præsumuntur nisi probentur, l. in bello, §. facta, de capt. & postli. reuerf. & in terminis tradit Bart. in reper. l. ex quacunque nu. 24. & seq. si quis in ius vocan. non ierit, vbi priuilegiatus non comparens mulctari potest, intellige de priuilegio 183 principis. Nam in magistratu præsumitur ignorantia, non quo ad ius, & statuta ex quibus quis est priuilegiatus, sed quo ad alia, nisi probetur scientia, tex. in l. prima, §. magistratus, ff. de magistr. conuenien. quem ad hoc allegat Paris. tract. synd. in verb. negligentia, c. 3. nu. 2. & est tex. in l. si vnus, §. pactum, & ibi glo. verb. in opponendo de pact. & facit Gaspar Caball. milleloq. 856. nu. 3. in 2. parte, vbi 185 dicit prius oportet priuilegium probare an tequam sententia feratur, exemplo militis, 186 qui fundatur in priuilegio. Item quamuis de priuilegio constaret, si veritas aliter haberi non posset, etiam hoc in casu huiusmodi persona priuilegiata compelli possunt ad testificandum. Imo. in cap. super, de test. Hostien. & communiter Cano. in cap. primo, de test. cog. Bal. in cap. delictorum, eo. quem omnes se-

quantur, vt refert Blanc. in trac. indic. nu. 357. & 350. Io. Crot. eod. tract. nu. 199. nisi aliter à statuto caueatur, vt Mantue rub. 8. & persone 187 priuilegiata à iure sunt pater & filius, frater & soror, vir, & vxor, gener & focer, sobrinus, vitricus & priuignus, qui omnes de iure non debent compelli ad testificandum cōtra suos correlatiuos, quia dispositum in vno correlatiuorū, in altero dispositum vniformiter intelligitur, l. si. de accēptil. l. si. in princ. C. de indic. vid. tollen. Alb. Malet. eod. trac. c. 6. par. 3. & ratione, quia nequaquam licet arma sumere 189 re de domo rei, vt not. Doct. in rub. & l. 1. & 2. C. de eden. Hinc est quod ille, qui produxit testem pro se non cogitur eundem pro Aduersario producere, per l. nimis graue, C. de test. 190 vi. Clar. q. 24. ver. penult. & veritas aliter haberi non posse dicitur, quando ex natura negocij, etiam verisimili haberi nō potest: item quando verisimiliter plures testes illi actui adesse potuerint, & tamen qui adfuerunt sunt 191 inhabiles, & paria sunt aliqui non adesse, vel adesse inutiliter, & non apparere, l. cum qui circa, de priuileg. cred. l. duo Titij, in fin. de testa. Item quando probatio non posset plene haberi, nisi etiam admitteretur alter inhabilis, casu quo ibi pariter adfuerit, ita ex declaratione Anto. de Butr. in cap. tertio loco, de probat. & Ias. in l. 1. C. de sum. Trin. & fide catho. Item quando cadit difficultas probandi, admittuntur probationes minus integræ, c. tertio loco, de probat. cap. illud de præsumpt. l. consensu de repud. Clar. q. 24. versic. sciendum, & D. Menoch. de ar. iud. ca. 116. ab ijs tamen excipiuntur inimici, & partes principales. Grammat. conf. 45. nu. 15. & 16. cum seq. & in probanda inuestitura admittuntur testes de domo aduersarij, Bald. in tit. si de inuestitu. inter do. & vass. c. 1. de feud. & sufficit de consuetudine quod veritas ab alijs haberi non possit, quando à communiter accidentibus alij testes haberi non possunt, absque illa consideratione actu, & habitu, de qua Gram. decis. 34. nu. 7. & in practica tam habiles quam inhabiles omnes, qui sunt informati examinantur, & fit postea triturratio, & melior elicitur probatio, omnesque deseruiūt iudici, nam aliqui probant, alij viam aperiunt iudici, alij faciunt numerum, & partem notariorum marsupijs, & testes illi qui sunt inhabiles inhabilitate vitiosa ab eis causata admittuntur cum tortura si verisimilia deponunt, & propter difficultatem probationum, & in causis arduis, & etiā leuibus. Mascard. de probat. conclus. 1359. Carer. prac. cri. nu. 56. & Marf. prac. cri. §. diligenter. Alex. conf. 112. vol. 2. Grammat. conf. 26. Gabriel. conclus. 8. de test. testes verò qui sunt inhabiles inhabilitate non vitiosa, vt affines, consanguinei, domestici, familiares, compadres, minores, scēminæ, & huiusmodi admittuntur in criminalibus ad defensam, vt supra dixi sub nu. 186. in ciuilibus verò indistinctè admittuntur quando sunt probata fidei, & integritatis. Crot. de test. num. 85. & 86. Gigas, de cri. l. x. Maieft. lib. 2. tit. quomo. & per quem, q. 9. nu. 7. Doc. in cap. in literis de test. & alios multos cōgerit Baiar. per to. illā q. 64. ad Clar. & quia sunt statuta per Italiam quibus reseruantur exceptiones testiū in si. litis, vt est Mediol. rub. 23. vbi Carp. ideo ne conteratur té-

pus circa inuestigandas testium qualitates, at-
 tenditur causa principalis, & postea in fine
 examinantur obiecta, & in hoc casu stante
 hac dispositione statuti, si testis fuerit exami-
 natus super repulsa, qui non debuérat exami-
 nari, saltem ante tempus, non probat Bar. in l.
 maritus, de quaestio. vi. Mascar. de probat. con-
 clus. 13. 59. Crot. eod. tractat. num. 71. & pract.
 Stiac. capit. 18. num. 9. Blanc. d. tract. de indic.
 num. 3. 54. Alex. consil. 65. num. 8. in 2. volum.
 in summa omnes testes inhabiles non ipso iu-
 re, sed ope exceptionis, vt domestici, familia-
 res, affines, pauperes, viles, & interestati de qui-
 bus supra, & infra dicam, admittuntur quan-
 do veritas aliunde haberi non potest, & inhabi-
 litas ex vna causa tantum, scilicet vnus tan-
 tum exceptiois prouenire debet: na si testis
 plures pateret exceptiones non esset etiam
 hoc casu admittendus. Gabriel. cocl. 3. nu. 13.
 de test. & alios quos adducit Pacia de probat.
 in Addit. d. c. 10. lib. 1. vbi dicit, quod testis
 inhabilis admittitur propter difficultatem, seu
 necessitatem probationis, non facit plenam,
 sed qualem probationem, secundum Gram-
 mat. consil. 59. nu. 12. & Rol. consil. 24. nu. 69.
 vol. 1. & alios vt ibi per eum, verum in practi-
 ca aliter seruat ne delicta remaneant impu-
 nita. Nec debet esse in facultate partis, aut Iu-
 dicis asseuerantis veritatem aliunde haberi
 non posse, sed expedit, & fat erit vt ex actis col-
 ligatur, non obstante illa addit. ast Capell. To-
 los. q. 4. vbi nec actus, nec habitu veritatem ha-
 beri non posse constare debere, et Marsin sua
 pract. d. §. diligenter, nu. 81. & 84. sed Clar. §.
 si. q. 24. vers. sciendum, ait fat esse quod alij te-
 stes ibi non fuerint, sed ipse dico, fat esse si ibi
 alij testes non fuerint, vel si fuerint non audie-
 rint, vel viderint, vel absentes, aut mortui, vel
 impediti adeo sint quod minime haberi non
 potuerint, immo, & si alij ibi fuerint, sed non
 nominati in processu, nec Iudici quamuis fa-
 cillime haberi potuerint, & a Curia ignoratur,
 in hoc casu testes inhabiles admittuntur, & sic
 verificatur dictum Plot. in l. si quando, nu. 38.
 & 39. C. vnde vi. qui cum alijs dicit arbitra-
 rium esse iudici veritatem aliter haberi non
 posse, alioquin si dicta duo requisita videlicet
 actus, & habitu forent necessaria, non esset ar-
 bitrarium Iudici vt supra, & Iudex a se ipso
 poterit se informare an alij testes haberi po-
 tuerint. Soc. consil. 136. praetanti. in me, vol. 1.
 Sfor. od. de restitu. in integr. q. 48. nu. 47. Vltra
 quod sunt certi casus, qui ferè sciri nequeant
 nisi ab interestatis, vt in ijs que in consilio, aut
 in capitulo, seu collegio tractantur. Alexand.
 conf. 152. nu. 11. vol. 5. Grammat. conf. 45. nu.
 11. sicuti de ludentibus in ijs, que in ludo fiut
 in quibus etiam Barri admittuntur. Saly. in l.
 ea quidem nu. 103. & ibi apostill. C. de accu-
 sat. & de ijs que fiunt in prostibulo; quia leno-
 nes, & meretrices probant. doc. in l. testium si
 des, vbi limitant, ff. de test. Compelluntur etiã
 192 persona priuilegiata siue a principe, siue
 etiam si iure communi sunt priuilegiatae per-
 hibere testimonium in crimin. lese majest.
 hares. & symo. vt supra dixi nu. 6. in 1. parte,
 ea ratione: quia in ijs criminibus testium om-
 nium, vna est conditio, propter immanitatem
 193 sceleris. Sed quando exciperetur veritatem
 aliter haberi non posse, ideoque testem priu-

legiatum cogendum fore ad testificandum,
 tunc excipienti hoc onus incumbit probandi,
 vt inquit Butr. in cap. super, de test. & Alber.
 Miller. dicto cap. 6. nu. 25. & est tex. in l. eius mi-
 litis, §. militia missus, ff. de re mili. Fely. post
 Abb. in dicto cap. super eo. de test. cogen. vnde
 de concludendo dico, quod quedam sunt per-
 194 sona priuilegiata, & licet non compellan-
 tur ire ad perhibendum testimonium, sed de-
 beat mitri ad eas examinatos, iux. dispositio-
 nem tex. in l. ad egregias de iureiuran. de qui-
 bus supra dixi, nu. 89. hac eadem parte, tamen
 testimonium tenentur perhibere. Alia sunt
 que sunt priuilegiata ad hoc, vt non compel-
 lantur dicere testimonium, & ista sunt quas
 mox supra adduxi, num. 212. tamen compel-
 luntur ire ad iudicem, alias multantur tot.
 tit. si quis iudic. non obtemp. & Barto. in l. ex
 195 quacunque, num. 24. ff. eod. si quis, &c. Sunt
 quedam alia persona, que nullo in casu com-
 pelluntur testimonium dicere, nec etiam iu-
 dici obtemperare, & isti sunt, qui non reco-
 gnoscent superiorem, sed quando in actu sa-
 cramentalis confessionis confessori dictum
 est aliquid secretum, ille confessor non tenet-
 tur, nec potest compelli, etiam quod veritas
 aliunde haberi non possit reuelare. Bar. in l.
 Archigerontis, C. de episc. audi. tex. in cap. om-
 nis vtriusque sexus, de penit. & remiss. nisi for-
 te Confessor habuerit licentiam a penitente
 reuelandi. Item secus est quando amico fideli
 aliquid confertur sub sigillo confessionis,
 quia in causis arduis quando veritas aliunde
 haberi non potest tenetur, dixi supra nu. 173.
 lit. N. sed Sacerdos posset reuelare delictum,
 non autem personam delinquentem quando
 sub sacramentali confessio ne sciuit. Innoc. in
 d. c. omnes vtriusque de penitent. Cum igitur
 196 dicta testium erunt per notarium actorum
 in scriptis redacta, iux. ea que supra dixi, nu.
 125. & cauetur in l. curent, ff. eod. & in l. plu-
 res, C. de fide instrum. Illa sunt legenda apte,
 & clare testi audienti, vt si forte vellet adde-
 re, minuere, aut corrigere, & statim dicat se
 melius recordari possit, & intellige hoc secun-
 dum ea, que superius dicta sunt, num. 170. in
 proxima preceden. par. vi. pariter Fely. in c.
 per tuas, col. pen. de test. Bal. in l. fia. C. plus va-
 lere, & hanc practicam, vltra quod valde con-
 sonat rei, & pollet ratione, Boss. in titu. de tor-
 tura, nu. 24. dicit vidisse obseruari, a quodam
 Doctore maximo, & reuera est seruanda, nam
 sapenunero locus ipse iudicij, & tribunal,
 197 presentia iudicis, & terror timidos reddit te-
 stes, confusosque immemores, & ambiguos,
 198 praesertim propter nimiam quandoque sub-
 tilem, & odiosam fisci perquisitionem, vt de
 more, qui non cessat continuo interrogare, in-
 crepare, & terrere in omni impatientia, &
 modica doctrina, cuius quidem nomen est o-
 diosum, quia certat de pena, & lucro odiofo
 cum factura alterius, arg. l. si quis vxori, §. 1. de
 fur. secundum Saly. in l. parentes, C. de test. &
 sequuntur alij quos allegat Benedic. in cap.
 Raynutius, versic. qui cum alia, &c. numero
 259. vi. sup. numero 168. & hoc timore cau-
 sae criminales non deberent delegari fiscalibus,
 arg. l. prima, C. ne quis in propr. caus.
 Denum si iudex viderit omisisse testem in-
 terrogare super aliquo interrogatorio.

partis, poterit rursus parte sic instante repetere testes super omisissis interrogatorijs, dicto cap. per tuas, vbi Innoc. extra de test. alias nō tenetur nisi petatur, l. quarta, §. hoc autem iudicium, ff. de damn. infect. alioquin appellari posset Fely. in cap. per tuas extra de test.

²⁰⁰ Hic ultra ea, quæ dicta sunt opportune de repetitione testium sciendum est, quod in causis civilibus testes minime repetuntur, authent. qui semel, vbi Docto. C. de probat. d. cap. per tuas, de test. glo. in cap. cum clamor, & ibi Fely. eo. & est generalis opinio. Fallit primo, quando iudex omisisset eos interrogare super aliquo capitulorum partis, quia instante parte rursus repeti possunt, vt dicto cap. per tuas, de quo mox supra dixi numero 119. & trad. Boss. d. tit. numero vigesimo sexto, quæ opinio cōmunis est, vi. omnino Nell. de test. numero 99. Fallit secundo, quando testes obscure deposuissent, adeo quod opus esset iudicem rursus eos repetere ad declarandum eorum dicta, vt per Cano. omnes in dicto cap. cum clamor, & in dicto cap. per tuas vbi iudicem ad hoc compelli non posse aiunt, & latissimè per celeberrimum Iurisc. D. Carolum Caualcum patrem meum honor. in suis resp. numero 237. Tertio fallit quando subest aliqua rationabilis causa repetendi, secundum Dec. consil. 175. col. penult. versic. tertio responderetur, & quæ sint istæ causæ, infra dicetur, & sub numero 212. Quarto fallit quando testis confuse testimonium perhibuit, quia ex officio, & non ad instantiam partis propter periculum subornationis est repetendus, glo. in cap. in presentia, in versic. verbum, lit. D. in fin. extra de probat. Quinto, fallit quia super nouis interrogatorijs, tam ex officio, quàm ad instantiam partis poterit testis iterum examinari, vt in cap. per tuas, de test. Sexto fallit, quando contra debitorem suspectum sumptæ sunt summarie informationes, nam eo capto debet fuga iustificari legitimo modo, & D. Menoch. cas. 109. numero primo, & Fely. in cap. secundo, sub numero decimo, de test. & ibidem Arret. vbi alias fallentias ponunt, vt quando ad perpetuam memoriam, & quando super cominatione excommunicationis deposuerunt, in causa criminali est omnino necessaria repetitio, non obstante quacunque libera procedendi facultate concessa, etiam omisissis solemnitatibus, Marf. in repet. l. de vnoquoque, numero decimo, de re iud. vsque ad numerum 20. Boss. in tit. de opp. contr. testes, num. 34. & Clar. quæst. 45. versic. Cæterum, & quid importet clausula, supplet omnes defectus, vi. trac. claus. Vgo. Cels. in clausul. rescript. fo. mihi 672. vbi operari dicit circa defectus iuris positiui tantum, & non iuris naturalis. Car. in clem. 2. §. ceterum de re iud. Alex. consil. 79. vol. 1. Abb. in cap. 1. nu. 5. versic. suppletentes extra, de transact. Caualc. decis. 46. num. 402. in 1. par. fallit in crimine læsæ Maiestatis, Assassinijs, Hæresis, & huiusmodi atrocissimorum delictorum, de quibus Foller. prac. crim. par. 3. versic. & demum repetantur. Fely. in cap. frequenter in princ. vt lit. non contesta. Diaz. prac. cap. 92. num. 20. Gramat. conf. 40. nu. 7. Capic. decis. 155. col. antepenult. contra quos Burfat. sentire videtur in consil. 201. num. 113. vol. 2. cuius opinio vide-

tur de iure verior; sed quando datum est liberum arbitrium & absolutum, vt in materia Brachij Regij, tunc videtur posse deueniri ad condemnationem, absque repetitione, nec dissentire videtur Burfat. ibi in d. consil. 201. sub num. 113. 114. & 115. Verum in Dominio Veneto Capelleti maiorem habent auctoritatem: Nam habita quali informatione oretenus de huiusmodi scelestibus viris, si reperiantur ab eis, statim captis, & genuflexis delicta confitentibus amputant eorum capita, quæ ferunt ad illum iudicentem sub quo degunt, & cadauera sinunt in aruis, & via publica, ita vt sine processu, executio fiat statim contra hos facinorosos ob frequentationem istorum latronum, sed Foller. vbi supra numero 41. videtur quod in dictis criminibus testes non repetiti probant quo ad torquendum: vnde si Reus fateatur non sit opus alia repetitione, secus si neget. Boss. in tit. de conuic. per tot. non enim quis posset ex testibus, vti conuictus damnari, nisi ipsis ritè receptis, & ita praticatur quotidie.

Quid si Reus fuerit positus in Banno, sed ante sententiam diffinitiuam compareat, an etiã sit necessaria repetitio, & dico quod sic, quia ex illo banno adhuc non dicitur omnino bannitus, vt haberi possit pro confesso, & conuicto, sed requiritur sententia diffinitiuam, vt per Clar. quæst. 44. versic. quæro nunc, & ibi Add. Baiar. & Cartar. de execut. sentent. capt. Bannito, §. fin. numero 174. & sub numero 175. allegat Rim. iunio. consil. 647. numero 49. volumine 6. & ratio est, quia tale bannum extinguitur per comparitionem ante sententiam. Soc. in cap. qualiter, & quando il secundo, numero 994. de accusat. & non potest ex tali banno torqueri sine alijs inditijs. Foller. pract. in 3. par. in ver. & si confitebuntur; num. 8. vsque ad num. 32. vbi plures tradit limit. sed quando est bannitus, & in banno per sententiam diffinitiuam confirmatus, tunc non sit repetitio quando est captus, vel ad nouas defensiones admissus. Clar. d. §. fi. d. q. 44. versic. quæro nunc; & ratio est, quia positus in banno simpliciter habetur pro confesso reuocabiliter, sed post secutam sententiam habetur pro confesso irrevocabiliter, pulcrè Castrenf. conf. 3. super primo quæsito, vol. 3. vbi de materia huiusmodi banni. Sed nunquid dictum Socij criminis, iterum parte instante sit repetendum postquam eius dictum fuerit in tortura repetitum (vt fieri solet) antequam Reus constituatur, ad hoc, vt faciat inditium contra consocium, vt supra dixi in 4. p. sub nu. 68. & resolutiue hoc dictum non valet etiam quod in tortura deposuerit, & cum iuramento, nisi parte citata. Marf. ab omnibus sequutus in sua prac. §. Diligenter sub nu. 59. cum mul. seq. idem in conf. 65. nu. 64. Bertazol. cōf. 342. nu. 30. cum ibi per eum adduct. lib. 2. pulcrè Burfat. conf. 201. num. 144. versic. 8. Gomef. var. resol. tit. de Delict. c. 12. nu. 18. Qua de re si pars non citata repetitionem testium fieri requisierit, concedi debet; idem quando super suis interrogatorijs Socium repeti requisierit, alioquin eius dictum nō tenet. Homod. conf. 101. nu. 26. cū seq. vi. inf. de Brach. Reg. & Bertazol. conf. 359. nu. 23. lib. 2. & Viui. co. opp. 26. Mascas. de probat. conclus. 336.

Rursus